

βιβλιογραφία

ΣΧΟΛΗ Σ.Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

Θέμα: «Ψυχοκοινωνική προσέγγιση της ομοφυλοφιλίας.
Συμβολή της Κοινωνικής Εργασίας-Μια διερευνητική
προσέγγιση»

Εισηγήτρια:

Κουγιά Βασιλική

Σπουδαστές:

Καπουσουζής Πασχάλης

Μαργαρίτη Αναστασία

Νικολάου Ανδρέας

ΠΑΤΡΑ 1999

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 2845

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

- I. Ευχαριστούμε θερμά την εισηγήτριά μας, κα Κουγιά Βασιλική, για την πολύτιμη βοήθεια και υποστήριξη που μας παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της πτυχιακής εργασίας.
- II. Ευχαριστούμε θερμά τον οικονομολόγο, Ανδρέα Κωνσταντίνου, για την σημαντικότερη βοήθεια που μας παρείχε στην στατιστική ανάλυση της έρευνας.
- III. Ευχαριστούμε θερμά την σπουδάστρια Νοσηλευτικής, Ρούσα Καροτσάκη, για την βοήθεια που μας παρείχε στην εύρεση και απόκτηση της βιβλιογραφίας.
- IV. Ευχαριστούμε θερμά τους φοιτητές Νομικής, Πασχάκη Περικλή και Κακλαμάνο Εμμανουήλ, για την βοήθεια που μας παρείχαν στην ενότητα «Η νομική πλευρά της ομοφυλοφιλίας».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ 1 ^ο	4
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
- ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	12
- ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΡΩΝ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	17
- ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	23
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	23
- 3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	23
- 3.2 ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	25
- 3.3 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΜΑΓΚΝΟΥΣ ΧΙΡΣΦΕΛΝΤ	36
- 3.4 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΙΝΣΕΪ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ	41
- 3.5 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ	44
- 3.6 ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	50
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑΣ	50
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	50
- 4.2 ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	52
4.3 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΑΝΤΡΩΝ	56
4.4 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	62
4.5 ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ	68
4.6 Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑΣ	74

4.7 ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	78
ΜΕΡΟΣ 2 ^ο	83
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	83
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	85
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	85
5.1 ΣΤΟΧΟΣ - ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	85
5.2 ΔΕΙΓΜΑ	86
5.3 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ	86
5.4 ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	87
5.5 ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ	87
5.6 ΜΕΘΟΔΟΣ	87
5.7 ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	88
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	92
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	92
6.1 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	92
6.2 ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	96
6.3 ΑΝΤΙΛΗΨΗ - ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	101
6.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	124
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	124
7.1 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	125
7.2 ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	127
7.3 ΑΝΤΙΛΗΨΗ - ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	131
7.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	144
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	152
ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	152

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	157
ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	160
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	162
ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ	162
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	170
ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΕΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	170
ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	170
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ	187
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ	187

ΜΕΡΟΣ 1^ο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παλιές αντιλήψεις γύρω από την έννοια της ομοφυλοφιλίας συνεχίζουν και σήμερα με την ίδια ισχυρογνωμοσύνη να παρουσιάζουν τον ομοφυλόφιλο άντρα σαν το άτομο που θέλει να παίζει το ρόλο της γυναίκας και την ομοφυλόφιλη γυναίκα αυτήν που ταυτίζεται με το ρόλο του άντρα. Και για τις δυο περιπτώσεις επικρατεί η άποψη πως πρόκειται για ψυχικά και πνευματικά διαταραγμένα άτομα. Όλοι μας σχεδόν όταν ακούμε για την ομοφυλοφιλία ταραζόμαστε. Μερικοί τη φοβόμαστε, μερικοί νοιώθουμε να μας απειλεί και ίσως οι περισσότεροι την αποστρεφόμαστε. Γιατί όμως; Πόσες προσπάθειες κάναμε να γνωρίσουμε το θέμα καλύτερα; Να δούμε ποια είναι αυτά τα αρρωστημένα, όπως τα λένε, άτομα που μας απειλούν με τις παρά φύση σεξουαλικές του διαθέσεις; Από μικρούς μας μαθαίνουν πως αυτοί οι άνθρωποι που λέγονται ομοφυλόφιλοι και σίγουρα όλοι μας ξέρουμε τα κοσμικά επίθετα που συνοδεύουν το χαρακτηρισμό τους, είναι αλλιώτικοι. Μεγαλώνοντας, αυτό το αλλιώτικο παίρνει πιο συγκεκριμένη μορφή και γίνεται ακόμα πιο απειλητικό γιατί τότε η αντίληψη που επικρατεί είναι πως οι ομοφυλόφιλοι, που είναι όλοι άντρες, καθώς για τις λεσβίες η κοινωνία είναι πιο ανεκτική, έχουν στερεότυπο τρόπο θηλυπρεπούς συμπεριφοράς, είναι αρρωστημένες προσωπικότητες και παιδεραστές με πρωταρχικό ενδιαφέρον τη σεξουαλική τους ικανοποίησης.

Για να καταλάβουμε όμως την ομοφυλοφιλία πρέπει να δούμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ομοφυλόφιλοι απέκτησαν την ταυτότητα και τον τρόπο συμπεριφοράς τους που δεν είναι άλλος από τις ψυχοκοινωνικές νόρμες που για πολλούς αιώνες καθόριζαν συγκεκριμένες στάσεις απέναντι στο θέμα. Γιατί το φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας, που είναι τόσο αρχαίο όσο και ο κόσμος του Homo Sapiens είναι φαινόμενο ψυχοκοινωνικό. Ο αυστηρός κοινωνικός προκαθορισμός που υπήρχε, ανέκαθεν γύρω από το θέμα, είναι αυτός που καθορίζει και σήμερα το ποιος και πώς είναι ο ομοφυλόφιλος, πώς ζει και ποια είναι τα προβλήματά του.

Κινούμενοι, λοιπόν, στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας μελετούμε την ανδρική και γυναικεία ομοφυλοφιλία και ειδικότερα τις ψυχοκοινωνικές διαστάσεις αυτής. Επίσης εξετάζουμε τη συμβολή της κοινωνικής εργασίας στο φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας και παραθέτουμε σκέψεις και προτάσεις μας.

Συγκεκριμένα η παρούσα πτυχιακή εργασία χωρίζεται σε δυο μέρη, τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και την ερευνητική διαδικασία. Στο πρώτο μέρος παραθέτουμε τις σπουδαιότερες πτυχές της ομοφυλοφιλίας, όπως τις είδαμε βιβλιογραφικά, αναφερόμενοι στην ψυχοδυναμική θεωρία¹ της ομοφυλοφιλίας παρουσιάζοντας παράλληλα θέσεις και απόψεις ερευνητών, οι οποίες κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκαν στην προσπάθεια ερμηνείας της ομοφυλόφιλης συμπεριφοράς. Αφού γίνει αναφορά στη

¹ Παγκυπρία Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, Στορ 1988, Ασκητής 1997, Μάνος 1988

θεωρία της κοινωνικής μάθησης¹, ακολουθεί η κοινωνιολογική προσέγγιση² της ομοφυλοφιλίας, όπου και εξετάζεται σε αρχική φάση ο θεσμός της οικογένειας σε σχέση με την ομοφυλοφιλία καθώς αποτελεί το πρωταρχικό θεσμό κοινωνικοποίησης των ατόμων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά³ ανδρών και γυναικών ομοφυλόφιλων. Τέλος το θεωρητικό μέρος περιλαμβάνει το νομικό πλαίσιο⁴ σ' ότι αφορά την ομοφυλοφιλία.

Στο δεύτερο μέρος δηλαδή, το ερευνητικό καθορίζουμε τους σκοπούς της έρευνας ποιο είναι το δείγμα μας και ποια η πρόσβασή μας σ' αυτό. Στη συνέχεια παραθέτουμε την αναγκαιότητα της έρευνας και τελειώνουμε με τη μεθοδολογία μας και την παράθεση του ερωτηματολογίου.

Στόχος μας είναι αφενός η βιβλιογραφική προσέγγιση του θέματος από ψυχολογική και κοινωνική άποψη και αφετέρου με την έρευνα να καταδείξουμε αν η Κοινωνική Εργασία ως επιστήμη ασχολείται με το θέμα ή όχι και τι βαρύτητα έχει αυτό, να μελετήσουμε τις στάσεις, τις απόψεις, τις γνώσεις, τις προκαταλήψεις του επαγγελματία κοινωνικού λειτουργού πάνω στην ομοφυλοφιλία και να εξετάσουμε αν η κοινωνική εργασία πρέπει να ασχοληθεί με το φαινόμενο αυτό και με ποιους τρόπους.

¹ Παρασκευόπουλος 1988

² Μουσούρου 1996, Μαλικιώση - Λοΐζου 1996, Σακελλαρόπουλος 1995

³ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, Σακελλαρόπουλος 1995

⁴ Κονταξή 1997

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε δυο μέρη, το βιβλιογραφικό και το ερευνητικό. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση ξεκινάει με την παράθεση της ψυχοδυναμικής θεωρίας¹, βάσει της οποίας τα πρώτα παιδικά χρόνια είναι ιδιαιτέρως κρίσιμα για την σεξουαλικότητα του ανθρώπου. Οι ασπαστές την θεωρίας αυτής αν και δεν παραγνωρίζουν την επίδραση που μπορεί να έχει το κληρονομικό σεξουαλικό ένστικτο, αρνούνται να δεχτούν ότι η ομοφυλοφιλία είναι αποτέλεσμα έμφυτων τάσεων. Πιστεύουν πως κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει το οικογενειακό περιβάλλον, οπότε η ομοφυλοφιλία κατ' αυτούς είναι επίκτητη. Ο κυρίως εκφραστής της θεωρίας αυτής, ο Freud, ερμηνεύει το φαινόμενο της ομοφυλοφιλικής τάσης που παρουσιάζουν κάποια άτομα με βάση το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και την ταύτιση με το πρόσωπο της μητέρας.

Η θεωρία του Μάγκνους Χίρσφελντ² έπεται της ψυχοδυναμικής. Ο Χίρσφελντ, υποστηρίζει ότι η ομοφυλοφιλία είναι πάθηση και μάλιστα έμφυτη με κυρίαρχο παράγοντα την κληρονομικότητα. Ωστόσο η θεωρία αυτή, αναπτυγμένη σε δώδεκα σημεία, απλά παραθέτει γεγονότα και συμπεριφορές με αισθητή την απουσία επιστημονικής τεκμηρίωσης.

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, Στορ 1988, Ασκητής 1997, Μάνος 1988

² Ζουράφι 1980

Στη συνέχεια παραθέτονται οι απόψεις του Κίνσεϋ¹ σχετικά με την ομοφυλοφιλία. Σύμφωνα με τον ίδιο μεταξύ ομοφυλοφιλίας και ετεροφυλοφιλίας υπάρχουν και άλλες εκφάνσεις του σεξουαλικού ενστίκτου. Κατηγοριοποιεί έτσι τους ανθρώπους σχετικά με την σεξουαλική τους ορμή σε επτά (7) κατηγορίες. Οι απόψεις του Κίνσεϋ δίνουν νέα ώθηση στον επιστημονικό διάλογο καθώς καταρρίπτουν το απόλυτο του διπολισμού ομοφυλοφιλία-ετεροφυλοφιλία.

Ακολουθεί η θεωρία της κοινωνικής μάθησης². Σα θεωρία, με κύριο εκπρόσωπο του Bandura, δίνει έμφαση στη μίμηση και στην μάθηση, οπότε η ομοφυλοφιλία γι' αυτή εξαρτάται αποκλειστικά από το περιβάλλον.

Μετά από την παράθεση των θεωρητικών προσεγγίσεων, καθώς και των θέσεων και απόψεων των προαναφερθέντων ερευνητών, απόψεις που κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί στην προσπάθεια ερμηνείας της ομοφυλόφιλης συμπεριφοράς, ακολουθεί η παράθεση κοινωνιολογικής προσέγγισης του φαινομένου της ομοφυλοφιλίας, προσέγγιση που κρίθηκε αναγκαία.

Στα πλαίσια αυτά εξετάζουμε παράλληλα ομοφυλοφιλία και οικογένεια³, καθώς αποτελεί το πρώτο «κύτταρο», το πρώτο και ίσως το σημαντικότερο κοινωνικό σύνολο. Συνεχίζουμε αναφερόμενοι στα

¹ Ζουράρι 1980

² Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγεινής 1979, Παρασκευόπουλος 1988

³ Μουσσούρου 1996

κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά¹ των ομοφυλοφίλων ανδρών και γυναικών, προσπαθώντας να τα ερμηνεύσουμε με θεωρητικό υπόβαθρο κοινωνιολογικές προσεγγίσεις.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση κλείνει με την αναφορά στον νομική πλευρά² και στα όσα προβλέπονται σχετικά με το φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας.

Το δεύτερο μέρος αποτελεί το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας μας. Το δείγμα αποτελούμενο από επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς, επιλέχθηκε με κριτήριο την εργασία των επαγγελματιών αυτών με ομοφυλόφιλα άτομα. Ερωτηματολόγια δόθηκαν στις Κοινωνικές Υπηρεσίες, των ακολούθων φορέων:

- Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής
- Δρομοκαΐτειο
- Αιγινήτειο
- Δικαστικές Φυλακές Κορυδαλλού

Να σημειωθεί ότι η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε παρουσία των σπουδαστών.

Σκοπός της έρευνάς μας ήταν να δείξουμε την αντίληψη των Κοινωνικών Λειτουργών, τις στάσεις, τις προκαταλήψεις, να φανεί αν είναι ενημερωμένοι για το θέμα, αν οι θεωρητικές γνώσεις της σχολής

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, Σακελλαρόπουλος 1995

² Κονταξή 1987

τους έχουν βοηθήσει γύρω απ' αυτό, τα πιστεύω και τις προτάσεις τους για το πώς μπορεί να συμβάλλει η επιστήμη της Κ.Ε. στο φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας.

Παράλληλα με αυτή την έρευνα προσπαθούμε να καταδείξουμε αν η Κ.Ε. ως επιστήμη ασχολείται με το θέμα ή όχι και τι σημαίνει αυτό. Μελετάται το αν πρέπει να ασχοληθεί και με ποιο τρόπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΡΩΝ

Αντισταθμιστική συμπτωματολογία¹: Μηχανισμός κατά τον οποίο υιοθετούνται από το άτομο συναισθήματα, ιδέες, στάσεις και συμπεριφορές που είναι εκ διαμέτρου αντίθετα με ασυνείδητες μη αποδεκτές επιθυμίες του «Εκείνου» π.χ. άτομο με έντονες απωθημένες σεξουαλικές επιθυμίες και ενορμήσεις παρουσιάζεται έντονα ηθικολόγος.

Μηχανισμοί άμυνας²: Ασυνείδητοι μηχανισμοί που έχουν σκοπό να προστατεύσουν τον άνθρωπο από το άγχος και να βοηθήσουν το Εγώ να ισοροπήσει τις επιθυμίες του «Εκείνου» με την κριτική του «Υπερεγώ». Οι πιο συνηθισμένοι μηχανισμοί άμυνας είναι: Εκλογίκευση, Προβολή, Παλινδρόμηση, Απώθηση, Υπεραναπλήρωση, Μετουσίωση ή Υποκατάσταση, Μετάθεση, Άρνηση, Ταύτιση, Ματαίωση.

Νεύρωση³: Ελαφρά μορφής ψυχικής διαταραχής με κύριο χαρακτηριστικό το άγχος. Η νέυρωση δεν εμποδίζει το άτομο να χάσει την επαφή του με την πραγματικότητα το οποίο συνεχίζει να μετέχει σε οικογενειακή, επαγγελματική και κοινωνική ζωή αισθανόμενο ωστόσο

¹ Μάνος 1988 σελ. 63

² Λοΐζου 1996 σελ. 110-111

³ Παρασκευόπουλος, 1988 σελ. 14-17

μπροστά σε ορισμένες καταστάσεις, αντικείμενα, ιδέες, ακαθόριστο άγχος, φόβο, ένταση, εκνευρισμό. Οι πιο συνήθειες μορφές νευρώσεων είναι:

- Αγχώδης νεύρωση
- Φοβίες
- Νευρωσική Κατάθλιψη
- Ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση
- Υποχονδρίαση
- Ψυχοσωματικές διαταραχές
- Υστερική νεύρωση

Οιδιπόδειο σύμπλεγμα¹: Συναισθηματική προσήλωση του αγοριού προς τη μάνα και του κοριτσιού προς τον πατέρα. «Το αγόρι αρχίζει να νιώθει μια νέα μορφή αγάπης προς τη μητέρα και να θεωρεί ως ερωτικό αντίζηλο τον πατέρα, συγχρόνως όμως βιώνει έντονα συναισθήματα «Οιδιπόδειο σύμπλεγμα». Ομοίως το κορίτσι αρχίζει να προσκολλάται στον πατέρα και να θεωρεί αντίζηλο τη μητέρα (σύμπλεγμα Ηλέκτρας)». Το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα παρουσιάζεται στο φαλλικό στάδιο (3-7 ετών) της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης σύμφωνα με τον Freud.

¹ Παρασκευόπουλος, 1988 σελ. 48

Οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας¹: Σε αυτό το είδος της οικογένειας και οι δυο σύζυγοι έχουν επαγγελματική απασχόληση αλλά ταυτόχρονα είναι δυνατόν να αποβλέπουν και σε επαγγελματική σταδιοδρομία.

Οι οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας διακρίνονται:

«Παραδοσιακές» που και οι δυο σύζυγοι έχουν επαγγελματικές φιλοδοξίες η σύζυγος αποδίδει περισσότερη σημασία στην οικογένεια.

«Οικογενειακές» που και οι δυο σύζυγοι αποδίδουν κύρια σημασία στο επάγγελμα και στην επαγγελματική τους καταξίωση.

«Επαναστατικές» που η μεν σύζυγος αποδίδει περισσότερη σημασία στην επαγγελματική καριέρα ο δε σύζυγος στην οικογένεια».

Ομοφυλοφιλία²: Ερωτική έλξη προς άτομα του ίδιου φύλου και οι αντίστοιχες ερωτικές πράξεις. Κυρίως η ομοφυλοφιλία διακρίνεται σε ανδρική και γυναικεία με περισσότερες όμως μελέτες και έρευνες γύρω από την πρώτη. Τα αίτια για την εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας διχάζουν τον επιστημονικό κόσμο. Η μια άποψη είναι πως το περιβάλλον κοινωνικό και κυρίως οικογενειακό διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας. Η αντίθετη άποψη είναι πως η ομοφυλοφιλία είναι παθολογική αρρώστια. Ασφαλώς υπάρχει και μια ενδιάμεση άποψη η οποία δέχεται πως και το περιβάλλον αλλά και η

¹ Μουσουρού, 1996, σελ. 93-99

² Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 143-145

κληρονομικότητα επηρεάζουν την εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας. Ωστόσο το ζήτημα αν η ομοφυλοφιλία πρέπει να θεωρείται ψυχική διαταραχή λύθηκε με τη στάση της Αμερικάνικης Ψυχιατρικής Εταιρείας. Συγκεκριμένα δεν συμπεριέλαβε την ομοφυλοφιλία στην τρίτη έκδοσή του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών. Δηλαδή στο DSM-III-R ο όρος «ομοφυλοφιλία» δεν βρίσκεται πουθενά.

Σεξουαλικό ένστικτο¹: Φυσιολογική επιθυμία-ορμή του ανθρώπου να συνάψει σεξουαλικές σχέσεις με άλλο άνθρωπο. Ανάλογα με τον προσανατολισμό του σεξουαλικού ενστίκτου έχουμε ετεροφυλόφιλες σεξουαλικές σχέσεις και ομοφυλόφιλες σεξουαλικές σχέσεις.

Σεξουαλικότητα²: Είναι η ερωτική διάθεση που παρουσιάζει το άτομο που την εκδηλώνει μέσα από συγκεκριμένη συμπεριφορά.

Συμβατική Οικογένεια³: είναι το οικογενειακό σχήμα που ως βάση του έχει τη συζυγική μορφή. Με αυτό τον όρο ορίζεται μια οικογένεια με τους συζύγους-γονείς και τα παιδιά τους. Αυτή η οικογένεια βιώνει ανεξάρτητα από άλλες συμβατικές οικογένειες. Η σύγχρονη συμβατική οικογένεια διαφέρει από την παραδοσιακή που αποτελείται από δυο και πάνω συζυγικές οικογένειες που συνδέονται μαζί τους με συγγενικούς δεσμούς.

¹ Ελευθερουδάκης, 1972, σελ. 1125

² Μπαμπινιώτης, 1998, σελ. 1600

³ Μουσσούρου, 1996, σελ. 69-73

«Χωλή» Οικογένεια¹: Είναι συζυγικές οικογένειες όπου διαιρούνται σε δυο τμήματα όχι εξαιτίας επιθυμίας των συζύγων αλλά εξαιτίας επαγγελματικών λόγων (π.χ. ο πατέρας είναι ναυτικός ή μετανάστης κλπ.)

Ψύχωση²: Βαριά μορφή ψυχική διαταραχή με κύριο ότι το άτομο χάνει την επαφή του με την πραγματικότητα. Το άτομο κατά διαστήματα διεγείρεται από εσωτερικές καταστάσεις, έχει δική του εξωπραγματική λογική, ζει σε ένα δικό του κόσμο. Παράλληλα έχει ακουστικές οπτικές κλπ. Παραισθήσεις ή ψευδαισθήσεις όπως και παραληρηματικές ιδέες.

Οι συνηθέστερες μορφές ψυχώσεων είναι:

α) Σχιζοφρένεια

β) Παράνοια

γ) Μανία-Μελαγχολία (όπ. σελ. 18-21)

¹ Μουσσούρου, 1996, σελ. 96

² Παρασκευόπουλος, 1988, σελ. 18-21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Αναδρομή στο παρελθόν σχετικά με το θέμα της ομοφυλοφιλίας δείχνει πως συναντάται αυτή σε κοινωνίες όπου ο ανδρισμός θεωρείται απόλυτη ηθική αξία. Όπως σημειώνει ο John Boswell στους αρχαίους λαούς γινόταν συχνά παραδεκτό ότι οι άντρες που αγαπούσαν άλλους άντρες ήταν πιο αρρενωποί από τους ετεροφυλόφιλους ομολόγους τους. Για την υποστήριξη αυτής της άποψης προβαλλόταν το λογικό επιχείρημα ότι οι άντρες που αγάπησαν άντρες θα προσπαθήσουν να τους μοιάσουν και να γίνουν σαν και αυτούς, ενώ οι άντρες που αγάπησαν γυναίκες, θα γίνουν σαν και αυτές.

Πράγματι, πολλοί Ρωμαίοι αυτοκράτορες επιδόθηκαν επίσημα στην ομοφυλοφιλία. Ο Αντίνοος ευνοούμενος του συνετού αυτοκράτορα Αδριανού, έγινε αντικείμενο ειδικής λατρείας, ύστερα από τον πρόωρο θάνατό του¹.

Ο Νέρων ήταν ομοφυλόφιλος και δεν δίστασε να παντρευτεί άντρα. Ο Ιούλιος Καίσαρ είχε ερωτικές σχέσεις με τον βασιλιά της Βιθυνίας, ο αυτοκράτορας Ηλιογάβαλος παρακολουθούσε τους γιατρούς να του

¹Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων. Άπαντα Πλάτωνος - Συμπόσιο, σελ.84-91

κάμουν μια τομή στα γεννητικά όργανα για να μπορεί να συνουσιάζεται σαν γυναίκα¹.

Επτά αιώνες νωρίτερα η ομοφυλοφιλία θεωρούνταν τόσο ευγενική επίδοση, ώστε ο Σόλων την είχε απαγορεύσει στους δούλους. Όπως γράφει ο Michel Foucault: «Η ερωτική σχέση με αγόρια ήταν εντελώς ελεύθερη, όχι μόνο επιτρεπόμενη από τους νόμους αλλά παραδεκτή από την κοινή γνώμη».

Σε κάποιες άλλες κοινωνίες, όπου ο ανδρισμός αποτελεί αν όχι αξία, τουλάχιστον θέμα ζωτικής σημασίας η ομοφυλοφιλική διαπαιδαγώγηση, η εκμάθηση δηλαδή του ανδρισμού από τον πλάγιο δρόμο της ομοφυλοφιλίας, είναι το μυστικό της μεταμόρφωσης των αγοριών σε άνδρες. Είναι η περίπτωση των πολεμικών φυλών Σάμπια και Μπαρούγκα, όπου η αρρενωπότητα γίνεται έμμονη ιδέα εφόσον θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση της επιβίωσης. Γι' αυτές τις φυλές η ομοφυλοφιλία δεν συμβαδίζει με τη θηλυκότητα. Αντίθετα είναι μια αναπόφευκτη φάση προς την ετεροφυλόφιλη αρρενωπότητα².

Από τους Έλληνες ως τους Σάμπια και από τους Ρωμαίους ως τους Μπαρούγκα παρατηρείται η κοινή πίστη πως ο πιστός ανδρισμός περνά μέσα από μια στενή σχέση μεταξύ ανδρών.

¹ Ομοφυλοφιλία, Βέρα Ρόδη, σελ. 20

² E. Badinter, 1994

Στην Ελλάδα, λοιπόν «η αλήθεια και το σεξ ενώνονταν στο παιδαγωγικό σύστημα μιας πολύτιμης γνώσης το σεξ χρησίμευε ως υπόβαθρο για τη μύηση στη γνώση».

Κάθε ανδρική εκπαίδευση αφιέρωνε ένα μεγάλο μέρος της στη μυητική και παιδαγωγική ομοφυλοφιλία, που είχε την αξία θεσμού. Στη Σπάρτη τα αγόρια από επτά ετών ασκούνταν στην πάλη με την επίβλεψη των μεγαλύτερων τους. Στα δώδεκα χρόνια τους, όσα είχαν αποκτήσει καλή φήμη έβρισκαν εραστές που συνδέονταν μαζί τους, οι μεγαλύτεροι, από τη μεριά τους συνέχιζαν την επιτήρηση, πήγαιναν συχνά στα γυμναστήρια και παρακολουθούσαν την πάλη και τους αστεϊσμούς που αντάλλασσαν μεταξύ τους τα παιδιά. Και πέρα από μια καθόλου επιφανειακή επίβλεψη, κοιτάζονταν όλοι μεταξύ τους σαν πατέρες επιβλέποντες και αρχηγοί όλων των νέων.

Τα αγόρια, λοιπόν, αποκτούσαν εραστή μέσα στο πλαίσιο μιας παιδαγωγικής διαδικασίας. Ο σκοπός του δεσμού ήταν προφανής: να γίνει το παιδί όσο το δυνατόν καλύτερο. Αυτό ήταν το καθήκον του εραστή που ήταν δάσκαλος του ερωμένου.

Είναι γεγονός ότι οι ανδρικοί έρωτες αποτέλεσαν το αντικείμενο πολλών σκέψεων, στοχασμών και συζητήσεων σχετικά με τις μορφές που έπρεπε να προσλάβουν ή με την αξία που μπορούσε να τους αναγνωριστεί. Η ομοφυλοφιλία στην κλασική αρχαιότητα, ήταν ένα φαινόμενο διαδεδομένο και παραδεκτό, σε σημείο που ένας έφηβος, χωρίς εραστή, να ήταν ανάλογο με την κοπέλα που δεν κατόρθωνε να

βρει άντρα. Η θέση της ομοφυλοφιλίας σαν παράγοντας αρτιότητας και εξευγενισμού του πνεύματος θα παίζει τον σημαντικότερο ρόλο στην αρμονία των κοινωνικών φαινομένων της Αρχαίας Ελληνικής ζωής. Ο Σωκράτης τοποθετεί τον ψυχικό έρωτα πάνω από τη σωματική επαφή. Στα Άπαντα του Πλάτωνα ο Αλκιβιάδης αναφέρει χαρακτηριστικά: «ω άνδρες δικασταί, δικασταί γαρ ίστε μα θεούς, μα θεούς, ουδέν περιττότερου καταδε δαρθηκώς ανέστην μετά Σωκράτους, ή ει μετά πατρός καθήδον ή αδελφού πρεσβύτερου». Μιφ¹ (Άνδρες δικαστές, γιατί δικαστές είστε της υπερηφάνειας του Σωκράτη. Πρέπει να το μάθετε καλά, ορκίζομαι στους Θεούς και τις θεές ότι κοιμήθηκα και ξύπνησα με το Σωκράτη χωρίς να γίνει τίποτα παραπάνω απ' ότι αν είχα κοιμηθεί με τον πατέρα ή με μεγαλύτερο αδερφό».

Βέβαια η αλήθεια είναι ότι για την ομοφυλοφιλία στην Ελληνική αρχαιότητα υπάρχουν διχασμένες γνώμες και απόψεις. Είναι ανάλογα από ποια οπτική γωνία το ερευνήσει ο κάθε μελετητής και ασφαλώς αν λάβει τη παράμετρο πως εξετάζει μια κοινωνία με διαφορετικά ήθη και έθιμα από τη δική μας. Ωστόσο, όλοι στην έρευνά τους αφοσιώνουν και χώρο και χρόνο στο «ΣΥΜΠΟΣΙΟ» του Πλάτωνα, όπου γίνονται αναφορές για έρωτες μεταξύ των ανδρών. Πώς όμως παρουσιάζεται ο συγκεκριμένος έρωτας;

Τα παρακάτω απόσπασμα είναι αποκαλυπτικό: «ο μεν συν της πανδήμου Αφροδίτης ως αληθώς έως καταγέλασαντες οιχήσεσθε επ'

¹ Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Άπαντα Πλάτωνος - Συμπόσιο, σελ. 91

άλλον αποτρέχοντες». Μιφ¹. «Ο έρωτας λοιπόν της πάνδημης Αφροδίτης είναι χυδαίος και κάνει ό,τι τύχει. Είναι ο έρωτας που προτιμούν οι κατώτεροι άνθρωποι. Τα τέτοια πρόσωπα ερωτεύονται πιο συχνά τις γυναίκες παρά τους νέους. Αγαπούν περισσότερο τα σώματα παρά τις ψυχές. Κι αφού τους ενδιαφέρει περισσότερο να πετύχουν το σκοπό τους όπως-όπως, διαλέγουν τους πιο κούφιους πνευματικά, αδιαφορώντας αν τα μέσα που θα μεταχειριστούν είναι ηθικά ή ανήθικο. Το καλό ή το κακό γίνεται απ' αυτούς ολότελα τυχαία. Ο Πάνδημος Έρωτας κατάγεται από την νεότερη Αφροδίτη απ' εκείνη που για να γεννηθεί έσμιξαν το αρσενικό και θηλυκό. Ενώ ο έρωτας της Ουράνιας Αφροδίτης που είναι αρχαιότερη και ξεπέρασε έτσι κάθε αδυναμία και παραφορά δεν έχει τίποτα το θηλυκό παρά αρσενικό μονάχα. Εκείνοι που εμπνέονται από το δεύτερο έρωτα προτιμούν το αρσενικό, γιατί τους αρέσει το φυσικό ρωμαλέο, το πιο έξυπνο. Ωστόσο και στη παιδεραστία ακόμα μπορούμε να καταλάβουμε όσους παρακινούνται από το δεύτερο έρωτα. Είναι αυτοί που δεν ερωτεύονται μικρά παιδιά, παρά νέους που αρχίζουν να ξυπνούν πνευματικά -πράμα που φαίνεται μόλις βγουν τα πρώτα γένια. Σίγουρα εκείνοι που έχουν ερωτική προτίμηση σε παιδιά με ωριμασμένο μυαλό σκοπεύουν να μείνουν αχώριστα μαζί τους για πάντα, να ζήσουν μ' αυτά σ' όλη τους τη ζωή κι όχι να ξεγελάσουν κανένα άπραγο παιδάκι και να το παρατήσουν κατόπιν για να βρουν άλλο παρόμοιο».

¹ Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Άπαντα Πλάτωνος - Συμπόσιο, σελ. 73

Γίνεται, λοιπόν, σαφές πως ο έρωτας μεταξύ ανδρών είναι έρωτας ψυχών και σωμάτων. Τουλάχιστον έτσι το παρουσιάζει και το αποδίδει στο έργο του ο Πλάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ψυχολογική προσέγγιση της ομοφυλοφιλίας είναι αρκετά ενδιαφέρουσα καθώς παρουσιάζονται ανάγλυφα οι οποίες διαφωνίες και συγκρούσεις υπάρχουν. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα επιστημονικό διάλογο δυο μερών. Η μια άποψη είναι πως η ομοφυλοφιλία είναι επίκτητη και είναι λάθος να θεωρείται ψυχολογική πάθηση ενώ η άλλη υποστηρίζει πως είναι πάθηση και μάλιστα έμφυτη. Ασφαλώς ο συγκεκριμένος διάλογος είναι εμπλουτισμένος και από άλλες θεωρίες, που άλλες συγγενεύουν με κάποια από τις πρωταρχικές (π.χ. θεωρία της κοινωνικής μάθησης) και άλλες προσπαθούν να καλύψουν το χάσμα μεταξύ τους (π.χ. θεωρία του Κίνσεϋ)

Συγκεκριμένα η ψυχοδυναμική θεωρία¹ παρουσιάζει την ομοφυλοφιλία ως αιτία οικογενειακών και κοινωνικών παραγόντων. Αναφέρει πως σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η εξέλιξη του οιδιπόδειου συμπλέγματος και πιθανή καθήλωση του ατόμου σ' αυτό ή σε κάποιο

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, Στορ 1988, Μάνος 1988, Σακελλαρόπουλος 1995, Ασηκητής 1997.

άλλο στάδιο της ψυχοσεξουαλικής του ανάπτυξης. Ως κύριο εκφραστή έχει το Freud. Σε αντίθεση με τη ψυχοδυναμική θεωρία κινούνται οι απόψεις του Μάγκνους Χίρσφελντ¹ που όχι μόνο θεωρεί την ομοφυλοφιλία έμφυτη αλλά και παθολογική κατάσταση για τον άνθρωπο. Διακηρύσσει δηλαδή πως με την ομοφυλοφιλία το άτομο εκπίπτει της λειτουργικότητάς του και τοποθετείται στο περιθώριο τόσο σε οικογενειακό όσο και κοινωνικό επίπεδο.

Διαφορετική είναι η θεωρία του Κίνσεϋ² από την άποψη πως δεν περιχαράκωνεται σε μια θέση-άποψη.. Ουσιαστικά η θεωρία του δίνει μια διαφορετική προσέγγιση στον προσανατολισμό του σεξουαλικού ενστίκτου. Η ομοφυλοφιλία και η ετεροφυλοφιλία είναι οι δύο άκρες όχι όμως και τα μοναδικά σημεία. Ανάμεσα σ' αυτές υπάρχουν ενδιάμεσες καταστάσεις που και πρέπει αλλά και αξίζει να ερευνηθούν.

Τέλος η κοινωνική μάθηση³ ακολουθώντας πιστά τον συμπεριφορισμό υιοθετεί την άποψη πως η ομοφυλοφιλία οφείλεται στην μάθηση μέσω της μνήμης. Παράλληλα τονίζει τον πρωτεύοντα ρόλο της οικογένειας και του κοινωνικού περιβάλλοντος.

¹ Ζουράρι, 1980

² Ζουράρι, Παγκόσμια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979.

³ Παρασκευόπουλος 1988.

3.2 ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Μελετώντας τη θεωρία της ψυχοδυναμικής σχολής όσον αφορά την ομοφυλοφιλία γίνονται εμφανή δυο σημεία. Το πρώτο είναι πως αν και δεν παραγνωρίζουν την επίδραση που μπορεί να έχει το κληρονομικό σεξουαλικό ένστικτο, αρνούνται να δεχτούν ότι η ομοφυλοφιλία είναι αποτέλεσμα έμφυτων τάσεων. Το δεύτερο είναι πως ερευνούν και την ανδρική και τη γυναικεία ομοφυλοφιλία προβληματιζόμενοι αν υπάρχει κοινή ή αντίστοιχη αιτία. Ως κύριος εκφραστής αυτής της σχολής ο Freud θεωρεί ότι ο προσανατολισμός του σεξουαλικού ενστίκτου επηρεάζεται από εξωγενείς παράγοντες. Άλλωστε είναι γνωστό πως ο ίδιος πίστευε ότι¹ «κάθε παιδί γεννιέται με μια πολύμορφη διαστροφική προδιάθεση και με μια έμφυτη αμφισεξουαλικότητα». Βάσει λοιπόν της συγκεκριμένης θεωρίας τα πρώτα παιδικά χρόνια είναι ιδιαίτερος κρίσιμα για τη σεξουαλικότητα του ανθρώπου. Συγκεκριμένα είναι η χρονολογική στιγμή -ορόσημο είναι μεταξύ των 3 έως 6 ετών όπου παρατηρείται το οιδιπόδειο σύμπλεγμα.

1) Ανδρική ομοφυλοφιλία

Αναφορικά με τα αγόρια οι συνθήκες που ευνοούν την ομοφυλοφιλία έχουν άμεση σχέση με το πρόσωπο της μητέρας. Αναλυτικότερα, ο υιός

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 150

μεγαλώνει μέσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον που κέντρο αναφοράς έχει τη μητέρα. Σε αντίθεση ο πατέρας δεν ανταποκρίνεται πλήρως στο ρόλο του δημιουργώντας διάφορα κενά, που πρέπει να καλυφθούν. Στερεί δηλαδή από τον υιό του μια εικόνα, πρότυπο-ταύτιση, και από τη γυναίκα το σύζυγό της. Τόσο όμως η μάνα όσο και ο υιός έχουν ανάγκες βιολογικές και ψυχικές με αποτέλεσμα να αναζητήσουν άλλες διεξόδους για να καλυφθούν. Χρονικά όμως οι περισσότερες συμπίπτουν με το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα που περιπλέκει την όλη κατάσταση δημιουργώντας συγχύσεις. Σύμφωνα με το Freud ο υιός βλέπει ερωτικά τη μάνα η οποία ελλείπει ανδρός «εκμεταλλεύεται» αυτά τα αισθήματα. Ο Αλεξάντερ Λόουεν¹ αναφέρει πως η μητέρα ενός τέτοιου παιδιού είναι συνήθως ένα ανώριμο συγκινησιακά διαταραγμένο άτομο. Κάτι αντίστοιχο περιγράφει και ο Στορ² που ισχυρίζεται ότι παλινδρομεί μεταξύ υπερβολικής τρυφερότητας και απαίτησης από τον υιό της για κοινωνικώς αποδεχόμενη συμπεριφορά.

Συγκινησιακά διαταραγμένη η μητέρα μεταβιβάζει τους σεξουαλικούς πόθους της στον υιό της. Ασφαλώς κάτι τέτοιο γίνεται ασυνείδητα εκδηλωμένο με πολλούς τρόπους. Έχει το αγόρι συνέχεια κοντά της, τον υποβάλλει συνεχώς στην επίδραση των αισθημάτων της καθώς και σε μια φαινομενικά ακίνδυνη σωματική οικειότητα. (π.χ. τον βοηθά να

¹ Λόουεν 1978, σελ 129-130

² Στορ 1988, σελ. 51

ντυθεί ή να γδυθεί, τον πλένει κλπ.) Ο Λόουεν¹ χαρακτηρίζει τη μητέρα με την ανάλογη συμπεριφορά ως Κ.Δ.Ο., δηλαδή κοντινή δεσμευτική, οικεία. Δένει πάνω το αγόρι της. Συνειδητά η σημασία που έχει το αγόρι για τη μητέρα, αντανακλάται στο θύμα της. «Αυτό το αγόρι μου θα με ικανοποιήσει» (ό.π.)

Παράλληλα αναπτύσσεται το φαινόμενο της υπερπροστασίας οδηγώντας το αγόρι σε μια παθητική στάση. Ουσιαστικά η μητέρα κλείνει τον υιό της μέσα στην παγίδα του «γυναικοκρατικού μαλθακισμού»². Μια τέτοια όμως συναισθηματική σύγχυση συνδράμει σε ένα διαφοροποιημένο προσανατολισμό του σεξουαλικού ενστίκτου για τα' αγόρι. Σε μια τέτοια κατάσταση όπου η μητέρα κυριαρχεί και ο πατέρας απουσιάζει ή είναι αδιάφορος, το αγόρι για τη μητέρα λαμβάνει ουσιαστικά το ρόλο του συζύγου. Ίσως έτσι να εξηγείται το γεγονός ότι δημιουργείται μια σεξουαλική διέγερση την οποία το αγόρι δεν ξέρει πως να την αντιμετωπίσει. Η γυναίκα που ξυπνά τη σεξουαλική του φύση είναι η ίδια η μητέρα του. Ωστόσο το «ξύπνημα» καλύπτεται στο ενδιαφέρον και στην επιθυμία της μητέρας να γίνει το αγόρι της ένας ξεχωριστός άνθρωπος. Γι' αυτό ο υιός από τη μια δεν μπορεί να απαρνηθεί τη μητέρα και από την άλλη δεν μπορεί να εκφράσει τα σεξουαλικά του αισθήματα. Στο κλοιό μέσα στο οποίο βρίσκεται δεν έχει

¹ Λόουεν¹⁹³² σελ. 130

² Ασκητής 1997 σελ. 144

άλλη εκλογή από το να¹ «αυτοεξουδετερώσει τη διέγερση ενώπιον της μάνας του και κατ' επέκτασιν ενώπιον κάθε άλλης γυναίκας».

Βεβαίως μέσα σε ένα τέτοιο οικογενειακό κλίμα ο πατέρας δεν μένει αδιάφορος. Βλέποντας τον υιό του να παίρνει τη θέση του τον θεωρεί αντίζηλο του. Ασυνείδητα αισθάνεται ότι του κλέβουν το ρόλο και αντιδρά. Γι' αυτό ο πατέρας είναι αρνητικός και επικριτικός έναντι του αγοριού του. Η εχθρότητα όμως του πατέρα δυσκολεύει ακόμη περισσότερο το αγόρι να απαρνηθεί τη μητέρα. Ουσιαστικά γίνεται η προστασία του έναντι του πατέρα.

Όσο όμως περνάει ο καιρός και το παιδί μετέρχεται από όλες τις ηλικιακές φάσεις τα ερωτήματα μεγαλώνουν. Ενώ στη πραγματικότητα ο ρόλος των γονιών είναι σημαντικός στην προκειμένη κατάσταση οι απαντήσεις που δίνονται διαφέρουν σε ουσία και ποιότητα.² Ο πατέρας, απόμακρος, αδιάφορος, εχθρικός τις περισσότερες φορές προβάλλει τη σωματική διάσταση του έρωτα (σεξ) προκαλώντας φόβο ενώ η μητέρα δρατόμενη της ευκαιρίας κατηγορεί τον πατέρα φοβούμενη μην της φύγει ο υιός. Παράλληλα³ «προσπαθεί να τον κρατήσει κοντά της ενισχύοντας την υπερπροστατευτικότητά της και καλλιεργώντας την εικόνα τη επικίνδυνης γυναίκας-πλανεύτρας που θα τον πάρει από την

¹ Λίανος 1991, σελ. 26

² Ασκητής 1997

³ Adler σελ. 165

αγκαλιά της». Αναμφίβολα το αγόρι «ακολουθεί τη ψυχική ανάπτυξη ενός κοριτσιού (ό.π.)

Τι γίνεται όμως με τα αγόρια που με μεγαλωμένα με παρόμοιο τρόπο διαπιστώνουν ότι η κοινωνικώς ηθική επιταγή είναι αντίθετη προς αυτούς;

Ο Adler είναι κατηγορηματικός «Είναι αρκετά δύσκολο να μεταπειστούν» (ό.π.) Υπό αυτές τις συνθήκες και εκδηλωμένης της ομοφυλοφιλίας ο Στορ καταγράφει τρεις περιπτώσεις. Η μια είναι να Δεχτούν την κατάσταση τους στωικά, η δεύτερη είναι να υπερηφανευτούν καθώς θα θεωρούν τους εαυτούς τους ως κάτι το ξεχωριστό και η τρίτη να προσπαθήσουν να το κρύψουν.

Ωστόσο η ψυχοδυναμική θεωρία και οι οπαδοί της επεκτείνονται και πέρα των αιτιών της ομοφυλοφιλίας. Προσπαθούν να προσεγγίσουν τον ομοφυλόφιλο και να κατανοήσουν τη συμπεριφορά του. Ο Στορ¹ ξεχωρίζει τους ομοφυλόφιλους σε δυο κατηγορίες' αυτούς που αναζητούν σε ένα άνδρα να ταυτιστούν μαζί του ώστε να νιώσουν τη γοητεία του πέους και σε αυτούς που έλκονται από αγόρια με θηλυπρεπή εμφάνιση ώστε να αυταπατηθούν ότι «μπαίνουν» σε γυναίκα. Οι παιδικές τους εμπειρίες τους υποχρεώνουν σε μια τέτοια ενασχόληση. Η σεξουαλικότητά τους δεν μπόρεσε εξαιτίας των ιδιόμορφων οικογενειακών σχέσεων να εκφραστεί και τώρα η σκέψη είναι

¹ Στορ 1988 σελ. 121-130

αγκιστρωμένη στο μέρος του σώματος που ζυπνά την ερωτική επαφή. Ωστόσο δεν είναι σε θέση να εκφραστούν ότι αισθάνονται φυσιολογικά καθώς το συγκεκριμένο μέρος του σώματος συνδέεται με το πρόσωπο της μητέρας, γεγονός που απαγορεύει κάθε σεξουαλική σκέψη. Έτσι¹ ο ομοφυλόφιλος αναζητά μια σεξουαλική εμπειρία που και επίγνωση του γεννητικού του οργάνου θα έχει και ασφαλώς θα νιώθει λιγότερο άγχος. Άλλωστε δεν πρέπει να λησμονούμε πως η σεξουαλική δραστηριότητα του ομοφυλόφιλου είναι περισσότερο ανάγκη συναισθηματική παρά σεξουαλική. Κατά περίεργο τρόπο ο ομοφυλόφιλος παίρνει το αίσθημα και τη διέγερση που χρειάζεται μέσα από τον ίδιο μηχανισμό που ήταν υπεύθυνος για το πρόβλημά του, την ταύτιση. Ο ομοφυλόφιλος ταυτίζεται με το σύντροφό του δι' αντιπροσώπου. Η σεξουαλική διέγερση δεν είναι παρά φαινόμενο ανάμνησης. Το ζύπνημα ενός αισθήματος της παιδικής ηλικίας, η απώθηση του οποίου προκάλεσε τη νέκρα του. Με τον ομοφυλοφιλικό ελιγμό αλλάζοντας δηλαδή το φύλο η ενοχή που συνδέεται με τα αιμομικτικά αισθήματα απέναντι στη μητέρα ξεπερνιέται. Ο ομοφυλόφιλος νιώθει ζωντανός μόνο στην ομοφυλοφιλική σχέση. Βεβαίως σε όλη αυτή τη διαδικασία υπάρχει και κάτι ακόμη πιο βαθύ.² «Ο ομοφυλόφιλος φοβάται τα γυναικεία όργανα ως παγιδευτικά και επικίνδυνα καθώς υποβόσκει μια απόρριψη της μητέρας που τη θεωρεί ευνουχισμένη (δεν έχει πέος όπως ο πατέρας)».

¹ Λόουεν ¹⁹⁷⁸ σελ. 130-141

² Παγκόσμια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 151

Ωστόσο δεν μπορεί να απαρνηθεί το πλέον αγαπητό του πρόσωπο. «Γι' αυτό ο ομοφυλόφιλος αναζητά κάποιον που να τον αγαπά όπως η μητέρα του» (ο.π.). Με αυτό τον τρόπο καλύπτει και τη συναισθηματική ανάγκη (αγάπη μητέρας) αλλά και τη σεξουαλική (ύπαρξη πέους).

Ασφαλώς σε μια ομοφυλόφιλη σχέση σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο συμβολισμός. Έτσι κάποιος υποδύεται το γυναικείο ρόλο με αποτέλεσμα να διαστρεβλώνονται τα μέρη του σώματος του. Για παράδειγμα ¹ «Οι γλουτοί περιορισμένοι μέσα στα στενά παντελόνια συμβολίζουν το στήθος, το πέος αντιπροσωπεύει τη θήλη και ο πρωκτός και το σώμα εκπροσωπούν τον κόλπο».

Εφόσον ισχύει κάτι τέτοιο, έστω και κατά την ώρα της ερωτικής πράξης ο ομοφυλόφιλος χρησιμοποιεί μη λογικές διεργασίες. Σύμφωνα με τη θεωρία του Freud χρησιμοποιεί τη πρωτογενή διαδικασία η οποία «² παρατηρείται στη βρεφονηπιακή ηλικία, σε ψυχωτικούς ασθενείς και τα όνειρα. Βασικός μηχανισμός της πρωτογενούς διαδικασίας μεταξύ των άλλων είναι και ο συμβολισμός».

Εκτός όμως του φόβου που αισθάνονται οι ομοφυλόφιλοι για το αντίθετο ρόλο δεν είναι λίγες οι φορές που νιώθουν έχθρα και μίσος. Σύμφωνα με τον ψυχίατρο Λίαρο στο άρθρο του για την Ομοφυλοφιλία στο περιοδικό Ψυχολογία σήμερα «ομοφυλόφιλος ανίκανος ή απρόθυμος να κάνει έρωτα με ένα άτομο του αντίθετου φύλου νιώθει μπροστά στα

¹ Λόουεν ¹⁹⁷⁸ σελ. 118

² Μάνος, 1988 σελ. 60

γεννητικά όργανα του οποίου /της οποίας φρίκη, τρόμο, αποστροφή». Έτσι «οι γυναίκες βρωμάνε» για τους ομοφυλόφιλους ενώ «οι άνδρες είναι κτήνη» για τις λεσβίες.

II. Γυναικεία ομοφυλοφιλία

Σε αντίθεση με τις εξηγήσεις και ερμηνείες για την εκδήλωση και συμπεριφορά του ομοφυλόφιλου, η ψυχοδυναμική θεωρία δεν ασχολείται τόσο ενεργά αλλά και ευρέως με την γυναίκα ομοφυλόφιλη. Ο Άντονι Στορ¹ σε μια ανασκόπηση της επιστημονικής βιβλιογραφίας επισημαίνει πως όταν η μητέρα έχει ελαττωματική σχέση με την κόρη της το κορίτσι θα αναπτύξει ένα εσωτερικό αίσθημα ανασφάλειας. Ως αποτέλεσμα θα έχει να προσπαθήσει να ανακαλύψει την ταυτότητα της σε ξένα πρότυπα. Ασφαλώς από μόνη της μια παρόμοια διαδικασία χαρακτηρίζεται φυσιολογική. Άλλωστε υπάρχουν στιγμές που όλοι οι άνθρωποι αναζητούν πρότυπα ιδιοτήτων σε άτομα εκτός των οικείων τους προσώπων. Είναι οι ιδιότητες εκείνες που ελκύουν καθώς θεωρούνται σαν ελλιπή μέρη της ανθρώπινης φύσης του καθενός που είτε έχουν καταπιεσθεί-είτε παραμεληθεί. Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι ιδιαίτερα πολύτιμη για την κατανόηση κάθε ισχυρής έλξης και ασφαλώς της ομοφυλόφιλης. Αν σε αυτή την διαπίστωση προσθέσουμε πως η γυναικεία ομοφυλοφιλία χαρακτηρίζεται² περισσότερο από συναισθηματική εμπλοκή παρά από ανώνυμες σεξουαλικές επαφές

¹ Στορ, 1988 σελ. 105-115

² Μάνος, 1988, σελ. 550

κατανοούμε τη σημασία της σύνδεσης κοριτσιού με ένα ξένο γυναικείο πρόσωπο. Σύμφωνα με τη ψυχοδυναμική θεωρία, το κορίτσι χωρίς την ταύτιση με τη μητέρα της δεν μπορεί να προσδώσει στο είδωλο της τις ανάλογες ιδιότητες που θα την οδηγήσουν σε απόκτηση εμπιστοσύνης ως επιθυμητή γυναίκα με προοπτική καλής μητέρας και συζύγου. Οπότε, πρώτον το κορίτσι παραιτείται από κάθε απόπειρα για σύναψη ετεροφυλοφιλικών σχέσεων καθώς πιστεύει ότι δεν αρέσει στους άνδρες και δεύτερον παραμένει καθηλωμένη στο ανάλογο ψυχοσεξουαλικό στάδιο με το ενδιαφέρον της να περιορίζεται για το ίδιο το φύλο της.

Παράλληλα με αυτή την εξήγηση οι οπαδοί της ίδιας θεωρίας πιστεύουν πως μια μερίδα ομοφυλοφίλων γυναικών επειδή είχαν τραυματικές εμπειρίες από τους πατέρες τους, αδιαφορούν για τους άνδρες τους και στρέφονται στο δικό τους φύλο. Άλλωστε¹ «η ομοφυλόφιλη δραστηριότητα είναι ένας τρόπος για να «φύγουν» πάνω σε άλλους τα απωθημένα συναισθήματα. Καμιά ομοφυλόφιλη σχέση δεν είναι απαλλαγμένη από την τάση αυτή. Χαρακτηρίζεται από αμφιθυμία, αγάπη, μίσος, φόβο, εχθρότητα, εξάρτηση, δυσφορία, υποταγή, κυριαρχία. Δεν είναι τυχαίο πως αρκετές φορές κυριαρχείται από σαδιστικές και μαζοχιστικές υποταγές».

Πρέπει ωστόσο να παραδεχτούμε, πως για τη γυναικεία ομοφυλοφιλία οι εξηγήσεις που δίνονται ούτε πειστικές είναι αλλά και δεν καλύπτουν όλο το επιστημονικό φάσμα. Ουσιαστικά πρόκειται για μια αντιγραφή

¹ Λόουεν 1978. σελ. 129-130

της θεωρίας της ανδρικής ομοφυλοφιλίας αφού σε τελική ανάλυση κυριαρχείται από την ίδια αντίληψη. Μια αντίληψη που έχοντας ως θεμέλιο την αιτιοκρατική σχέση δεν αφήνει περιθώρια επιλογής στον άνθρωπο. Καθώς ο «¹Freud θεωρούσε το άνθρωπο ως ένα βιολογικό ον που αποτελεί μέρος του φυσικού κόσμου πίστευε ότι η συμπεριφορά του καθορίζεται και παρακινείται από βιολογικό ένστικτο. Η άποψη του ήταν καθαρά αιτιοκρατική. Πίστευε ότι ακόμη και τα πιο απλά γεγονότα της καθημερινής ζωής προέρχονται από κάποιες προηγούμενες καταστάσεις. Τίποτα δεν συμβαίνει τυχαία». Ασφαλώς κάτι τέτοιο υποβαθμίζει τις λογικές διεργασίες του ανθρώπου αφού τον κατατάσσει ως υποχείριο των επιδράσεων του περιβάλλοντος. Η επίδραση όμως των εξωτερικών παραγόντων για τη ψυχοδυναμική θεωρία αποτελεί θεμέλιο λίθο.

Γενικά αλλά και συνοπτικά οι δυνατότητες του σεξουαλικού ενστίκτου σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία είναι:²

- « ι) Αν όσο μεγαλώνει κανείς στην ηλικία μεγαλώνει και η ανώμαλη διάθεσή του, δεν έχει άλλη διέξοδο από τις διαστροφές και κατ' επέκταση από την ομοφυλοφιλία,
- ιι) Μπορεί κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, παράγοντες που καθορίζουν το σεξουαλικό ένστικτο να μην αναπτυχθούν. Βέβαια οι ερεθισμοί υπάρχουν και εκδηλώνονται με διάφορα άλλα συμπτώματα».

¹ Μαλικιώση - Λοΐζου, 1996, σελ. 104

² Ρόδη σελ. 45

Τελειώνοντας είναι σημαντικό να τονίσουμε πως η ψυχοδυναμική θεώρηση δεν αναφέρει την ομοφυλοφιλία ως ψύχωση ή ως νεύρωση αλλά ως έκφανση της σεξουαλικότητας του ανθρώπου. Η δικαίωση ήρθε αργότερα όταν «¹η Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία δεν συμπεριέλαβε την ομοφυλοφιλία στην Τρίτη έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών».

¹ Μάνος, 1988 σελ. 550

3.3 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΜΑΓΚΝΟΥΣ ΧΙΡΣΦΕΛΝΤ

Εκ διαμέτρου αντίθετα κινείται η θεωρία του Χίρσφελντ από την ψυχοδυναμική καθώς υποστηρίζει ότι η ομοφυλοφιλία είναι πάθηση και μάλιστα έμφυτη με κυρίαρχο παράγοντα την κληρονομικότητα. Ο συγκεκριμένος επιστήμονας κατέγραψε τις απόψεις σε 12 σημεία εξηγώντας για ποιους λόγους θεωρεί την ομοφυλοφιλία έμφυτη. Συγκεκριμένα τα 12 σημεία είναι:¹

- I. Τα ομοφυλόφιλα αισθήματα εμφανίζονται αυθόρμητα και αυτόματα. Ενώ ολόκληρη η κοινωνία προάγει και εκθειάζει τον έρωτα προς το αντίθετο φύλο εντούτοις υπάρχει ομοφυλοφιλία που εκδηλώνεται με τρόπο θυελλώδη και εκρηκτικό. Το συμπέρασμα που απορρέει είναι η έμφυτη τάση της ομοφυλοφιλίας.
- II. Τα διαστροφικά σημεία και οι διαστροφικές εκδηλώσεις εμφανίζονται νωρίς στα παιδιά. Όποιος έχει το σπέρμα της ομοφυλοφιλίας το εκδηλώνει νωρίς. Έλκεται δηλαδή σεξουαλικά από το ίδιο φύλο και για το μεν αγόρι εντύπωση προκαλεί η θηλυπρεπής εμφάνιση για δε το κορίτσι η ανδρική.
- III. Δεν υπάρχει ερεθισμός ή ηδονή που να κατευθύνεται από το αντίθετο φύλο. Ο ομοφυλόφιλος είναι ανίκανος να νιώσει ή να

¹ Ζουράρι Γ. 1980, σελ. 410-416

προσφέρει τον έρωτα σε άτομα του αντίθετου φύλου. Σεξουαλική ικανότητα στον ομοφυλόφιλο υπάρχει μόνο στον ερωτικό του ίδιου φύλου συνεργάτη. Από αυτά αποδεικνύεται πως η ομοφυλοφιλία κινείται πέρα από επιθυμίες και θελήσεις ακολουθώντας την έμφυτη, κληρονομική της πορεία.

IV. Η σεξουαλική επιδίωξη της επαφής του παιδιού προς το βραδύτερο σεξουαλικό και ερωτικό αυτού αντικείμενο. Από πολύ νωρίς τα παιδιά, που έχουν το σπέρμα της ομοφυλοφιλίας έλκονται από άτομα του ίδιου φύλου. Άλλωστε όλοι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες θυμούνται ότι το σεξουαλικό τους ένστικτο εξ αρχής τους οδηγούσε σε πρόσωπα του ίδιου φύλου.

V. Το περιεχόμενο των σεξουαλικών ονείρων. Τα όνειρα των ομοφυλόφιλων αναφέρονται σε ενέργειες κατευθυνόμενες προς το ίδιο το φύλο και όχι προς το αντίθετο.

VI. Η αρμονία μεταξύ σεξουαλικής προσωπικότητας και σεξουαλικής ορμής. Σ' αυτό το σημείο ο Χίρσφελντ καταδεικνύει ως απόδειξη της έμφυτης τάσης της ομοφυλοφιλίας τον θηλυπρεπή χαρακτήρα των ανδρών και τον ανδροπρεπή των γυναικών. Παράλληλα τονίζει ότι ακόμη κι αν δεν υφίσταται κάτι ανάλογο ο χαρακτήρας των ομοφυλόφιλων διαφέρει από των υπολοίπων.

VII. Οι ομοφυλόφιλοι αναγνωρίζονται από την σωματική διάπλαση. Ως απόδειξη του παραπάνω παρατίθεται έρευνα του Δρ. Βάλ του Ινστιτούτο Σεξουαλικών Ερευνών που καταδεικνύει ότι οι

ομοφυλόφιλοι έχουν διαφορετική ιδιοσυστασία και ιδιοσυγκρασία από εκείνης των ετεροφυλόφιλων.

VIII. Η ομοφυλοφιλία δεν επηρεάζεται. Εάν το σεξουαλικό ένστικτο που οδηγεί στην ομοφυλοφιλία επηρεάζεται, άνθρωποι με ισχυρή δύναμη και θέληση πώς δεν κατάφεραν να μεταβάλλουν την κατεύθυνση της ορμής του ενστίκτου τους; Άλλωστε, τονίζει ο ίδιος ο ερευνητής, στη διαμόρφωση του ενστίκτου θα ήμασταν σε θέση να μετατρέπουμε ομοφυλόφιλους σε ετεροφυλόφιλους και το αντίθετο. Η επιστήμη αποφαίνεται πως κάτι τέτοιο δεν γίνεται.

IX. Υπάρχει παραλληλισμός στον έρωτα μεταξύ του ίδιου και του αντίθετου φύλου. Αν δεχθούμε ότι ο ετεροφυλόφιλος έρωτας είναι έμφυτος, είμαστε υποχρεωμένοι να δεχτούμε το ίδιο και για τον ομοφυλόφιλο.

X. Η οικογενειακή εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας. Κάθε ομοφυλόφιλος είχε στο οικογενειακό του ιστορικό κάποιο μέλος με ανάλογη συμπεριφορά.

XI. Η τοπικώς και χρονικώς ίση διάδοση της ομοφυλοφιλίας στους ανθρώπους. Η έμφυτη και ενδογενή χροιά της ομοφυλοφιλίας αποδεικνύεται από το γεγονός ότι είναι παρούσα σε όλες τις εποχές, τις χώρες, τους πολιτισμούς. Ακόμη και στο ζωικό βασίλειο υπάρχουν οργανισμοί που έλκονται από το ίδιο το φύλο.

XII. Οι θεωρίες που υποστηρίζουν ότι η ομοφυλοφιλία δεν είναι

έμφυτος στερούνται επιστημονικής απόδειξης. Αναμφισβήτητα η θεωρία του Χίρσφελντ όπως εκδηλώνεται με τα 12 σημεία παρουσιάζει αρκετά κενά. Κυρίως απουσιάζει η επιστημονική τεκμηρίωση. Πιθανόν ο συγκεκριμένος ερευνητής από τις παρατηρήσεις του να οδηγήθηκε σε κάποια πορίσματα που απλώς παρουσιάζουν κάποια συμπεριφορά χωρίς να την εξηγεί. Άλλωστε δεν είναι ανακριβές αν χαρακτηρίσουμε την θεωρία του Χίρσφελντ παράθεση γεγονότων χωρίς προσπάθεια ανεύρεση των αιτιών. Αναλυτικότερα μπορούν να γίνουν οι εξής παρατηρήσεις:

- Στα σημεία II και III καταδεικνύεται η εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας χωρίς ωστόσο να φανερώνεται ο τρόπος και η αιτία.
- Στο σημείο V παρουσιάζεται ως απόδειξη το περιεχόμενο των ονείρων κάτι που ο Freud το θεωρούσε ως αρχή για μια περαιτέρω έρευνα. Σε τελική ανάλυση τα όνειρα αποτελούν την αφορμή και όχι την αιτία.
- Στο σημείο VI παρουσιάζεται μια θέση για το θηλυπρεπή χαρακτήρα των ανδρών και τον ανδροπρεπή των γυναικών χωρίς να αποδεικνύεται μέσω έρευνας ότι κάτι τέτοιο συνδυάζεται με την έμφυτη και κληρονομική φύση της ομοφυλοφιλίας.
- Το σημείο VIII έχει περισσότερο χαρακτήρα σοφιστικού επιχειρήματος παρά επιστημονικής πρότασης. Όλοι όσοι ασχολούνται με την ανθρώπινη συμπεριφορά συμφωνούν πως ο χαρακτήρας του

ανθρώπου διαμορφώνεται κατά μεγάλο ποσοστό στα πρώτα χρόνια του βίου του. Ωστόσο ο Χίρσφελντ φαίνεται πως δεν υιοθετεί κάτι τέτοιο.

- Το σημείο XII αν εξεταστεί υπό το πρίσμα της ψυχαναλυτικής θεωρίας μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως μηχανισμός προβολής.

Γενικά οι απόψεις του Χίρσφελντ διέπονται από έναν συναισθηματισμό με απουσία της λογικής σκέψης αφού δεν παρουσιάζει ικανοποιητικές αποδείξεις των προτάσεών του.

3.4 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΙΝΣΕΪ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ

Ο Αμερικάνος σεξολόγος Κίνσεϋ με τη θεωρία του για τη σεξουαλικότητα του ανθρώπου τοποθέτησε το διάλογο σε νέο πλαίσιο. Ουσιαστικά, κατέγραψε και άλλες οδούς πέρα της ετεροφυλοφιλίας και της ομοφυλοφιλίας. Από την στιγμή που ο προσανατολισμός του σεξουαλικού ενστίκτου συσχετίζεται με την ελευθερία του ατόμου, δεν μπορεί να περιορίζεται σε δυο επιλογές. Γι' αυτό το λόγο ο Κίνσεϋ, αναφορικά με τη σεξουαλική τους ορμή, κατατάσσει τους ανθρώπους σε 7 κατηγορίες.¹

Πρώτη κατηγορία: Είναι οι απολύτως ετεροφυλόφιλοι οι οποίοι στρέφουν το σεξουαλικό τους ενδιαφέρον σε άτομα του αντίθετου φύλου.

Δεύτερη κατηγορία: Είναι κυρίως ετεροφυλόφιλοι, έχουν όμως συμπτωματικά ψυχοσεξουαλικές σκέψεις ή επαφές με άτομα του ίδιου φύλου.

Τρίτη κατηγορία: Είναι τα άτομα που συχνότερα έχουν ετεροφυλοφιλικές σχέσεις από ότι ομοφυλόφιλες. Ωστόσο στις δεύτερες ανταποκρίνονται συχνά.

¹ Ζουράρι, σελ. 133-134

Τέταρτη κατηγορία: Εδώ ανήκουν αυτοί που βρίσκονται στο κέντρο των ομοφυλοφιλικών και ετεροφυλοφιλικών σχέσεων. Τους ευχαριστούν εξίσου και οι δυο σχέσεις.

Πέμπτη κατηγορία: Οι σεξουαλικές τους προτιμήσεις κατευθύνονται προς την ομοφυλοφιλία ωστόσο τους ενδιαφέρουν ακόμη και οι ετεροφυλόφιλοι δεσμοί.

Έκτη κατηγορία: Είναι σχεδόν ομοφυλόφιλοι ενώ μόνο συμπτωματικώς δημιουργούν ετεροφυλοφιλικούς δεσμούς.

Έβδομη κατηγορία: Στην τελευταία κατηγορία ο Κίνσεϋ τοποθετεί τους πλήρως ομοφυλόφιλους.

Γίνεται αμέσως αντιληπτό πως η συγκεκριμένη κλίμακα του Κίνσεϋ ορίζεται από δυο κλίμακες: την ετεροφυλοφιλία και την ομοφυλοφιλία. Ωστόσο ανάμεσα σε αυτές τις δυο καταστάσεις υπάρχουν και ενδιάμεσες. Ασφαλώς ο Κίνσεϋ δεν εξηγεί γιατί κάποιος επιλέγει την κατηγορία 1 και όχι την 4 ή το αντίστροφο. Η ουσιαστική όμως προσφορά της θεωρίας του είναι ότι αναθεωρεί το απόλυτο στη διχοτόμηση της σεξουαλικής ζωής του ανθρώπου. Πιθανότατα με την άποψη των «7 κατηγοριών» ο Κίνσεϋ επιθυμούσε να καταδείξει πως το σεξουαλικό ένστικτο δεν τοποθετείται σε στεγανά. Από τη στιγμή που δεχόμαστε την πολυπλοκότητα του ανθρώπου σε όλα τα επίπεδα πρέπει να την εκφράζουμε. Αν εξετάσουμε σημειολογικά τη συγκεκριμένη θεωρία ανοίγει ένα νέο δρόμο για την εξήγηση της ομοφυλοφιλίας. Από τη στιγμή που καταρρίπτεται το απόλυτο η συγκεκριμένη άποψη μπορεί

να επεκταθεί και στο σχήμα → επίκτητη + κληρονομική= ομοφυλοφιλία. Μας δίνεται λοιπόν η δυνατότητα να δηλώσουμε πως το σκεπτικό του Κίνσεϋ δρομολογεί τη σκέψη σε μια τρίτη άποψη. Ότι δηλαδή η ομοφυλοφιλία είναι αποτέλεσμα κληρονομικής διάθεσης αλλά και περιβαλλοντολογικών επιδράσεων.

3.5 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης με κύριο μελετητή της τον Aldert Bandura υποστηρίζει ότι «¹η αλλαγή στη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης χωρίς ωστόσο να είναι αναγκαίο να προβαίνει το ίδιο το άτομο στην εκτέλεση της αντίδρασης, αλλά απλώς με τη παρατήρηση και τη μίμηση της συμπεριφοράς των άλλων».

Έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο το ανωτέρω γίνεται κατανοητό πως το ομοφυλόφιλο παιχνίδι, κάτι φυσιολογικό στην ανάπτυξη του παιδιού, αν χαρακτηριστεί πετυχημένο, καθώς προσφέρει κάποιες αμοιβές, είναι δυνατό να προάγει την ομοφυλοφιλία. Άλλωστε η «²κοινωνική μάθηση δίνει σημασία στην μίμηση και στις εμπειρίες που ενισχύουν την ομοφυλοφιλική συμπεριφορά και την υιοθέτηση του σεξουαλικού ρόλου». Ένα πρότυπο αντιγράφεται από το άτομο όταν είναι επιτυχημένο, έχει κύρος και η μίμηση επιφέρει κάποιες αμοιβές. Ασφαλώς στην όλη διαδικασία σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι γονείς και ο τρόπος που επηρεάζουν τον προσανατολισμό του σεξουαλικού ενστίκτου του παιδιού τους.

¹ Παρασκευόπουλος, 1988, σελ. 76

² Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, σελ. 154

Παράλληλα μια πετυχημένη ομοφυλοφιλική εμπειρία πριν από το στάδιο που εγκαθιδρύεται μια σταθερή ομοφυλοφιλική σχέση, κάπου δηλαδή στην εφηβεία, μπορεί να ωθήσει ένα άτομο προς την ομοφυλοφιλία. Επιπρόσθετα μερικές δυσάρεστες ετεροφυλοφιλικές εμπειρίες είναι δυνατό να προκαλέσουν αποστροφή για το αντίθετο φύλο.

Κυρίως η κοινωνική μάθηση εστιάζει το επίκεντρο της προσοχής της στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Θεωρεί πως όσο το ένα όσο και το άλλο μπορούν να κατευθύνουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό του ατόμου. Η φιλοσοφία της κινείται στα ίδια επίπεδα με αυτά της ψυχοδυναμικής θεωρίας.

Πέρα όμως της μίμησης, των εμπειριών και της σημασίας του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος γίνεται αντιληπτό πως η συγκεκριμένη θεωρία πρεσβεύει ότι η ομοφυλοφιλία δεν είναι έμφαση. Οπότε, αφού η ομοφυλοφιλία είναι αποτέλεσμα μάθησης, ένας ομοφυλόφιλος γίνεται και δεν γεννιέται.

3.6 ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο επιστημονικός διάλογος σχετικά με την ομοφυλοφιλία από ψυχολογικής πλευράς διακρίνεται σε δυο κορυφαίες θέσεις. Εκ των οποίων η μια διαφωνεί με την άλλη. Έχουμε λοιπόν τους ψυχολόγους που θεωρούν ότι ένας ομοφυλόφιλος γίνεται και δεν γεννιέται άρα η ομοφυλοφιλία είναι επίκτητη, και αυτούς που πιστεύουν ότι είναι κληρονομική.

Οι μεν πρώτοι με κύριο εκφραστή τον Freud ανάγουν την ομοφυλοφιλία όπως και όλα τα βασικά στοιχεία του χαρακτήρα στις παιδικές εμπειρίες ή βιώματα. Διακηρύσσουν πως η οικογένεια συν τους άλλους επηρεάζει σημαντικά τον προσανατολισμό του σεξουαλικού ενστίκτου. Ασφαλώς μια τέτοια δήλωση, δεν χωρά περιθώρια αμφισβήτηση ωστόσο δεν αποτελεί και τον μοναδικό οδηγό στον προαναφερθέντα προσανατολισμό. Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει σαφέστερο όταν αναφερόμαστε στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Σύμφωνα με τον Freud σε αυτό το ψυχοσεξουαλικό στάδιο τίθενται ή όχι τα θεμέλια της ομοφυλοφιλίας. Ωστόσο «¹ έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με το οιδιπόδειο σύμπλεγμα έδειξαν ότι πολλά παιδιά δεν περνούν από την αναπτυξιακή αυτή φάση. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα δηλαδή δεν αποτελεί

¹ Παρασκευόπουλος, 1988, σελ. 53

εξελικτικό στάδιο από το οποίο απαραίτητα περνούν όλα τα άτομα». Δεχόμενοι την παραπάνω πρόταση δεν μπορούμε να αποδεχτούμε το απόλυτο και την καθολικότητα της συγκεκριμένης θεωρίας. Ασφαλώς κάτι τέτοιο δεν σημαίνει πως απορρίπτεται ή ότι αποκλείεται η αξία της. Άλλωστε είναι γνωστό και τεκμηριωμένο από πολλούς πως η ψυχοδυναμική θεωρία αποτελεί την καλλίτερη ανάλυση της προσωπικότητά του ανθρώπου. Απλά δεν είναι η μοναδική και κατ' επέκταση δεν διεκδικεί το αλάθητο.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η θεωρία της κοινωνικής μάθησης. Από τη στιγμή που αξιωματικά είναι ότι ο άνθρωπος μαθαίνει μέσω της μίμησης και σύμφωνα μ' αυτό τον τρόπο διαμορφώνει το χαρακτήρα του συμφωνεί με την άποψη της επίκτητης φύσης της ομοφυλοφιλίας. Σύμφωνα δηλαδή με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης η ομοφυλοφιλία είναι αποτέλεσμα ανταπόκρισης της μιμητικής εκτέλεσης της πρότυπης συμπεριφοράς. Βεβαίως κάτι τέτοιο μειώνει τις γνωστικές λειτουργίες και τις ικανότητες του ατόμου αφού υποβιβάζει τον άνθρωπο σε παθητικό δέκτη εξωτερικών ερεθισμάτων. Παρόλα αυτά σημειώνει κατά τον πλέον επίσημο τρόπο το ρόλο που διαδραματίζει το περιβάλλον και ασφαλώς το οικογενειακό.

Στον αντίποδα της ψυχοδυναμικής θεωρίας και κοινωνικής μάθησης βρίσκεται η θεωρία του Χίρσφελντ, που διακηρύσσει το ακριβώς αντίθετο. Ότι δηλαδή ένας ομοφυλόφιλος δεν γίνεται αλλά γεννιέται. Ωστόσο ολόκληρη η θεωρία του στερείται επιστημονικών αποδείξεων.

Κυρίως είναι μια παρατήρηση της ομοφυλοφιλίας και όχι η εξήγησή της. Ουσιαστικά ο Χίρσφελντ παίρνοντας στοιχεία της προσωπικής ζωής των ομοφυλοφίλων προσβάλλει συναισθήματα και όχι τεκμηριωμένα επιχειρήματα. Στηρίζεται στο γεγονός ότι η «αντίπαλη» θεωρία δεν αποδεικνύει πλήρως τα πορίσματα της.

Έτσι και σύμφωνα μ' αυτή τη σκέψη αφού ο άλλος πόλος (Freud) έχει κάποιες ελλείψεις, τίποτα δεν απορρίπτεται.

Αντιλαμβανόμενος ο Κίνσεϋ πως σε ένα διάλογο οι απόλυτες θέσεις δεν προωθούν την εξέλιξή του, διατύπωσε τη δική του πρόταση. Απλά δήλωσε πως το σεξουαλικό ένστικτο σε όλη του η διαδρομή δεν έχει μόνο δυο στάσεις. Μεταξύ της ετεροφυλοφιλίας και ομοφυλοφιλίας υπάρχουν και άλλα σημεία. Από τη στιγμή όμως που ένας άνθρωπος μπορεί να είναι και ετεροφυλόφιλος και ομοφυλόφιλος κάθε θεωρία δικαιώνεται. Όλοι έχουν δίκιο αλλά κανένας δεν είναι σε θέση να αποδείξει πλήρως «το δίκιο» του. Φυσικό επακόλουθο μιας τέτοιας κατάστασης είναι να καταλήγουμε σε μια μεσαία θέση θεωρώντας πως η ομοφυλοφιλία επηρεάζεται και από την κληρονομικότητα και από το περιβάλλον. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο πως σε κάθε συνέδριο που συσχετίζεται με την ομοφυλοφιλία για το συγκεκριμένο θέμα δεν υπάρχει ξεκάθαρη θέση (π.χ. συνέδριο Κύπρου).

Πέρα όμως από ποιο είναι ή θα είναι μελλοντικά το πόρισμα για την ομοφυλοφιλία είναι σημαντικό να εξετάσουμε και κάποια άλλα ζητήματα. Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας γίνεται αντιληπτό

πως ελάχιστος χώρος αφιερώνεται για την γυναικεία ομοφυλοφιλία. Ως συνέπεια έχει οι γυναίκες ομοφυλόφιλες να μην βρίσκονται στο επίκεντρο σε αντίθεση με τους άνδρες που εισπράττουν το μεγαλύτερο ποσοστό του κοινωνικού στιγματισμού και αποκλεισμού. Γιατί όμως προκαλεί τόσες αντιδράσεις ενώ ο αντίστοιχος των γυναικών να περνά σχεδόν απαρατήρητος; ένα ερώτημα στο οποίο καμιά θεωρία δεν έδωσε απάντηση. Ένα άλλο γεγονός που αφήνει αρκετά ερωτηματικά είναι η αντιμετώπιση της ομοφυλοφιλίας. Εάν κάποιος αποφανθεί σε έναν επαγγελματία ψυχικής υγείας (ψυχίατρο, κοινωνικό λειτουργό, ψυχολόγο) με κυρίαρχο πρόβλημα την ομοφυλοφιλία, τι γίνεται; Ο συγκεκριμένος άνθρωπος πως βοηθιέται; η κλινική εφαρμογή των θεωριών πως αντιμετωπίζει ανάλογα περιστατικά; Ούτε και εδώ έχουμε ξεκάθαρες απαντήσεις.

Κλείνοντας είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως κάθε επιστημονικός διάλογος προάγει και προοδεύει την επιστήμη του. Αρκεί στο βωμό των εντυπώσεων να μην παραβλέπονται σημαντικά στοιχεία που απαιτούν άμεσες λύσεις αλλά και που δίνουν ευκαιρίες για νέους προσανατολισμούς της επιστήμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστό και κοινό τοις πάσι πως κάθε κοινωνία έχει τους δικούς της κανόνες οι οποίοι ρυθμίζονται από τις αξίες και τις αρχές της. Ωστόσο σε κάθε εποχή υπάρχουν εκείνες οι έννοιες ή τα φαινόμενα που προκαλούν με τη παρουσία τους το κοινωνικό σύνολο φέρνοντάς το πολλές φορές σε προβληματισμό. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με το φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας. Σε κάθε φάση και πτυχή της ιστορίας παρουσίαζε ιδιόζουσες και ενδιαφέρουσες εκφάνσεις δημιουργώντας άλλοτε θετικές και άλλοτε αρνητικές αντιδράσεις. Ίσως να επισύρει την προσοχή των ατόμων επειδή εμπλέκεται στις σχέσεις τους με όχι και τόσο συνηθισμένο τρόπο. Αναμφίβολα όμως αποτελεί, συν τοις άλλοις, ένα κοινωνικό φαινόμενο καθιστώντας την κοινωνιολογική προσέγγιση αναγκαία.

Γι' αυτό εξετάζουμε παράλληλα ομοφυλοφιλία και ¹οικογένεια καθώς η δεύτερη αποτελεί το πρώτο κοινωνικό σύνολο. Στη συνέχεια ²αναφερόμαστε στο κοινωνιολογικό χαρακτηριστικά των ομοφυλοφίλων (ανδρών-γυναικών) προσπαθώντας να τα ερμηνεύσουμε με θεωρητικό υπόβαθρο κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Τέλος αναφερόμαστε στο Ποινικό Κώδικα³ καθώς αναζητούμε την αντιμετώπιση, και αν ασφαλώς υπάρχει, των ομοφυλοφίλων από τη δικαιοσύνη.

¹ Μουσσούρου 1996, Οικογενειακή Ψυχολογία 1982, Λοΐζου 1996.

² Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγεινής 1979, Σακελλαρόπουλος 1995

³ Κονταζή 1987

4.2 ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Είναι γνωστό πως ένας από τους πλέον πρωταρχικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης, ίσως ο σημαντικότερος, είναι της οικογένειας. Κάθε κοινωνιολογική μελέτη τον περιλαμβάνει στη θεωρία της καθώς αποτελεί τη βάση για οποιαδήποτε σκέψη. Χρήσιμο όσο και αναγκαίο είναι να εξετάσουμε την ομοφυλοφιλία σε σχέση με την οικογένεια και αν μπορούμε να κάνουμε μια σύνδεση με τις προαναφερθείσες ψυχολογικές θέσεις.

Η εξέλιξη της κοινωνίας μέσα στο χρόνο είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέα ήθη και συμπεριφορές. Η συγκεκριμένη αλλαγή ήταν φυσικό να επηρεάσει και την οικογένεια με συνέπεια να δημιουργούνται εναλλακτικά σχήματα της συμβατικής οικογένειας. Μια μέθοδος για τον προσδιορισμό των σχημάτων αυτών είναι η χρησιμοποίηση τριών κριτηρίων. «¹Το πρώτο αναφέρεται στην ανυπαρξία της μιας η και των δυο σχέσεων πάνω στις οποίες θεμελιώνεται η οικογένεια-δηλαδή της συζυγικής και της γονεϊκής. Το δεύτερο κριτήριο είναι η ουσιαστική διαφοροποίηση των οικογενειακών σχέσεων δηλαδή της δομής της οικογένειας με παράδειγμα τις οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας και τις χωλές. Το τρίτο κριτήριο έχει σχέση με την αναζήτηση νέων υποκατάστατων σχημάτων της οικογένειας και ως προς τη μορφή και ως

¹ Μουσούρου, 1996, σελ. 79

προς τη δομή της. Στη Τρίτη αυτή κατηγορία περιλαμβάνονται λοιπόν τα κοινόβια, τα πρότυπα μη αποκλειστικής συζυγικής σχέσης και τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια».

Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια (ό.π., σελ. 106-107) που αρνούνται τη δομή και τη μορφή του γάμου όπως παρουσιάζεται σήμερα διχάζουν τους κοινωνιολόγους χωρίζοντάς τους σε δυο κατηγορίες. Αυτούς που αναπτύσσουν θετική στάση και αυτούς που προβάλλουν κριτική εναντίον τους. Οι δεύτεροι στα επιχειρήματά τους τονίζουν την αδυναμία αναπαραγωγής καθώς τα κοινωνικά προβλήματα ένταξης όπως και της ψυχολογικής ανάπτυξης των παιδιών που τους λείπει το πρότυπο ενήλικα του ενός φύλου. Κυρίως οι υποστηρικτές αυτής της άποψης παρουσιάζονται ως συνεχιστές μιας ιουδαϊκοχριστιανικής παράδοσης. Αντιθέτως, όσοι αμφισβητούν τη συγκεκριμένη στάση τονίζουν τον κοινωνικό χαρακτήρα των επιχειρημάτων που προάγουν την προκατάληψη και τον στιγματισμό αυτών των ομάδων. Κυρίως οι οπαδοί αυτής της τάσης είναι της γνώμης ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να διαλέξει το προσανατολισμό της σεξουαλικότητάς τους.

Όπως όμως και αν γίνεται δεκτό ή όχι το σχήμα των ομοφυλόφιλων ζευγαριών, ο γάμος τους αντικατοπτρίζει τον συμβατό ετερόφυλο γάμο. Ασφαλώς μια τέτοια παρατήρηση είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς προβάλλει μια σημαντική αντίθεση στην «ιδεολογία» των ομοφυλόφιλων. Από τη μια δηλαδή αρνούνται τη μορφή και τη δομή της συμβατικής οικογένειας από την άλλη επιδιώκουν ανάλογο γάμο. Ίσως η

όλη τους στάση να εξηγείται ψυχοδυναμικά καθώς στη θεωρία της υπάρχει ο αμυντικός μηχανισμός της ¹αντισταθμιστικής συμπτωματολογίας. Παράλληλα ²μπορεί και πάλι σύμφωνα με τη θεωρία του Freud, να θεωρηθεί ως ασυνείδητη έκφραση για απαίτηση ίσων δικαιωμάτων με τους ετεροφυλόφιλους. Όπως, όμως και αν το αντιμετωπίσει κάποιος, το σίγουρο είναι ότι η συγκεκριμένη αντίφαση πως ο θεσμός της οικογένειας επηρεάζει τη σκέψη των ομοφυλόφιλων. Ουσιαστικό δεν επιθυμούν να τον αλλάξουν. Αναζητούν μια φόρμουλα τροποποίησής του ώστε να μπορούν να καλύπτονται και οι ίδιοι από το συγκεκριμένο θεσμό.

Ωστόσο η αποδοχή της οικογένειας έστω και με έμμεσο τρόπο αποδεικνύει ως αληθή τα συμπεράσματα της κοινωνικής μάθησης. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ανάλογο περιβάλλον επηρεάζονται κατάλληλα ώστε αποτελούν συνεχιστές της ομοφυλοφιλίας. Άλλωστε είναι αναμενόμενο να περιμένουμε αντίστοιχη συμπεριφορά αφού το νεαρό άτομο μεγαλώνει έχοντας ως πρότυπο μίμησης ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι.

Τελειώνοντας είναι χρήσιμο να αναφέρουμε πως παρουσιάζονται κάποιες διαφορές στα ομοφυλόφιλα ζευγάρια. Κυρίως αυτές εστιάζονται στην επιθυμία των ομοφυλόφιλων συζύγων για επίτευξη γονεϊκού ρόλου. Ασφαλώς οι γυναίκες, μέσω της εξωσωματικής γονιμοποίησης, είναι σε

¹ Μάνος, 1988, σελ. 61-69

² Μαλικιώση-Λοΐζου, 1996, σελ. 105-112

θέση να πραγματοποιήσουν την επιθυμία τους σε αντίθεση με τους άνδρες. Βεβαίως τον τελευταίο καιρό γίνεται μια προσπάθεια από τους δεύτερους για κατάργηση της συγκεκριμένης νομοθεσίας που απαγορεύει την υιοθέτηση παιδιού από ομοφυλόφιλα ζευγάρια.

4.3 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΑΝΤΡΩΝ

Στηριζόμενοι στις διάφορες μελέτες που κατά καιρούς έχουν γίνει για το θέμα της ομοφυλοφιλίας και ιδιαίτερα στα όσα αναφέρει η Νίκη Πατσαλίδου, κοινωνιολόγος η οποία συμμετείχε σε συζήτηση που οργανώθηκε με πρωτοβουλία της ¹Παγκύπριας Εταιρείας Ψυχικής Υγιεινής για το θέμα της ομοφυλοφιλίας στην Κύπρο, θα επιχειρήσουμε μια προσέγγιση στα κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά των ανδρών και γυναικών ομοφυλόφιλων, ενώ παράλληλα θα αναφερθούμε και σε κάποια κοινά χαρακτηριστικά αυτών.

Ξεκινώντας τη μελέτη μας διαπιστώνουμε πως ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των ομοφυλόφιλων αντρών είναι η προσπάθεια απόκρυψης της ομοφυλοφιλικής τους διάθεσης από το κοινωνικό περιβάλλον. Και είναι ο κοινωνικός στιγματισμός στον οποίο υπόκειται ο άντρας ομοφυλόφιλος που τον οδηγεί σε αυτή την κατεύθυνση, καθώς η κοινωνία κατακρίνει τη θηλυπρέπεια στον άντρα και φανερώνει έκδηλα την αποστροφή της προς αυτόν με τρόπο που σίγουρα θίγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Το γεγονός ότι ο ομοφυλόφιλος μεγαλώνει και ζει μέσα σε μια αντιομοφυλοφιλική κοινωνία αιτιολογεί την «αγωνιώδη»

¹Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 70-85

αυτή προσπάθεια απόκρυψης της ταυτότητάς του. Νιώθει έντονη την ανάγκη του να είναι αποδεκτός από την κοινωνία. Έτσι εύλογα γεννάται το ερώτημα για το ποια μπορεί να είναι η κοινωνική ανέλιξη, η ψυχολογική ωρίμανση, η αυτοπεποίθηση του ομοφυλόφιλου όταν γνωρίζει πως η κοινωνία δεν το αποδέχεται.

Επομένως, είναι φυσιολογικό το γεγονός ότι ο άντρας ομοφυλόφιλος διστάζει να παραδεχτεί την σεξουαλική του ταυτότητα στον επαγγελματικό τομέα, φοβούμενος ότι ίσως η αποκάλυψη αυτή θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στη δουλειά του. Ακόμη παρατηρείται κάποια προκατάληψη στην εκλογή ενός ομοφυλόφιλου άνδρα, κυρίως με θηλυπρεπή συμπεριφορά/χαρακτηριστικά, σε προσφερόμενη θέση εργασίας. ¹Στην έρευνα που έκανε η Νίκη Πατσαλίδου ενδεικτικά κάποιο παιδί 22 χρόνων σπουδασμένο αναφέρει πως φοβάται ακόμη και να αποτανθεί για δουλειά οπουδήποτε γιατί είναι σίγουρος πως θα καταλάβουν ότι είναι ομοφυλόφιλος και φοβάται το επακόλουθο.

Στους ομοφυλόφιλους άνδρες αυτός ο φόβος της αποκάλυψης τους δημιουργεί τρομερό άγχος και τους κάνει υπερευαίσθητους. Αυτή η ευαισθησία τους είναι ιδιαίτερα έντονη όταν αναφέρονται στους γονείς τους. Διαφαίνεται κάποιος φόβος για τυχόν απόρριψη κυρίως από μέρους της μητέρας.

¹Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής 1979, σελ. 48

Στη μελέτη της, η Νίκη Πατσαλίδου, χαρακτηριστικά αναφέρει πως πιθανόν αυτή η υποχρέωση που νιώθουν οι ομοφυλόφιλοι προς τους γονείς τους να είναι χαρακτηριστικό της κοινωνίας και του τρόπου που μεγαλώνουν μέσα στην οικογένεια, που χαρακτηρίζεται από μια υπερβολική εξάρτηση του ενήλικα γιου προς τη μητέρα, σε σημείο που όλες οι ενέργειες τους να πρέπει να γίνονται αποδεκτές από τους γονείς.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των ομοφυλόφιλων αντρών είναι ότι στην προσπάθειά τους να κρύψουν την ιδιαιτερότητά τους από το κοινωνικό περιβάλλον οδηγούνται στην τέλεση γάμου με γυναίκα, κάτι που δυστυχώς συναντάται συχνά. Η αγάπη προς το πρόσωπο των γονιών τους, τους οποίους δεν θέλουν να πληγώσουν και η σφοδρή επιθυμία τους να διαφυλάξουν καλά το μυστικό τους κλείνοντας τα μάτια του κόσμου, αναφέρονται ως οι κύριοι παράγοντες που τους οδηγούν σε γάμο. Θεωρούν ότι ο γάμος θα λειτουργήσει ως «ασπίδα» για την κάλυψη της ιδιαιτερότητάς τους. Δεν χωρά αμφισβήτηση πως τα επακόλουθα αυτών των γάμων είναι δραματικά και για τα δυο εμπλεκόμενα πρόσωπα, χωρίς να μπορεί να πει κανείς με βεβαιότητα για το ποιος πληγώνεται περισσότερο.

Επίσης αξιοπρόσεχτο είναι ότι μεταξύ των ομοφυλόφιλων αντρών, οι μόνιμοι δεσμοί δεν είναι φαινόμενο που συναντάται συχνά, κάτι που μπορεί να αποδοθεί στις επιφυλάξεις αυτών λόγω ίσως του κοινωνικού στιγματισμού και του φόβου της νομικής καταδίωξης ή ίσως να αληθεύει και το ότι οι άντρες δεν αρέσκονται τόσο στην μονιμότητα του δεσμού.

¹Ο σκοταδισμός και οι κοινωνικές προκαταλήψεις που πλήττουν τους ομοφυλόφιλους αναφέρονται συχνά ως οι αιτίες ορισμένων χαρακτηριστικών των σχέσεων των ομοφυλόφιλων ατόμων με τους άλλους. Η σεξουαλική τους προτίμηση, καταδικασμένη γενικά να παραμείνει κρυφή και παράνομη, επηρεάζει τη συμπεριφορά τους και τους οδηγεί σε ορισμένους τρόπους ζωής. Οι ομοφυλόφιλοι εκφράζουν συχνά την επιθυμία να ζήσουν σχέσεις ζευγαριού η εκπλήρωσή τους όμως είναι πολύ αβέβαιη εξαιτίας της αστάθειάς τους (περισσότερο σεξουαλικής παρά συναισθηματικής) και εξαιτίας της συχνής διαπλοκής των συναισθημάτων τους με αντιδράσεις παραφοράς και πάθους (ζήλια, απειλές εκδίκησης, εκβιασμοί ή απόπειρες αυτοκτονίας) που εξηγούν τις εναλλαγές χωρισμών και προσωρινών συμφιλιώσεων.

²«Ο Κίνσεϋ αποδίδει τη δημιουργία πολλών πρόσκαιρων δεσμών μεταξύ των ομοφυλόφιλων αντρών στη μεγαλύτερη τάση του αρσενικού να διαχωρίσει το σεξ από το αίσθημα, να δίνει ιδιαίτερη σημασία στον ποσότητα της σεξουαλικής πράξης και να θεωρεί τη μονιμότητα του δεσμού σαν εμπόδιο της ελευθερίας του».

Επιπλέον ένα ακόμη κοινωνιολογικό χαρακτηριστικό μεταξύ των ομοφυλόφιλων αντρών είναι η ταύτιση αυτών με τη θηλυπρέπεια. Αξίζει να αναφερθεί πως η θηλυπρεπής συμπεριφορά, ενοχλεί ιδιαίτερα τους υπόλοιπους στο περιβάλλον σε σημείο που αποφεύγουν σκόπιμα να

¹ Σακελλαρόπουλος, 1995, σελ. 305

² Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 51

συνοδεύονται από αυτούς, καθώς συσχέτιση με θηλυπρεπή ομοφυλόφιλο, μπορεί να έχει ενοχοποιητικά αποτελέσματα και για τους ίδιους.

Από τη λανθασμένη ταύτιση του ομοφυλόφιλου άντρα με γυναίκα απορρέει και η εντύπωση που επικρατεί ότι στη σεξουαλική σχέση ο ομοφυλόφιλος άντρας διαδραματίζει πάντα τον παθητικό ρόλο.

¹«Οι σεξολόγοι Master και Johnson αναφέρουν στις έρευνές τους ότι δεν υπάρχει συσχετισμός μεταξύ του ομοφυλόφιλου άντρα και της θηλυπρέπειας. Και δυστυχώς η παρεξηγημένη εντύπωση δεν επικρατεί μόνο μεταξύ της κοινής γνώμης, αλλά λόγω κοινωνικών συνθηκών, έχει εμφυτευθεί και σε αρκετούς ομοφυλόφιλους. Πολλοί παθητικοί ομοφυλόφιλοι, οι οποίοι διατηρούν δεσμούς με άντρες, δηλώνουν πως στη σχέση αυτή μόνο εκείνοι είναι ομοφυλόφιλοι και όχι οι σύντροφοί τους».

Και είναι γνωστή η στάση αυτών των ίδιων των συντρόφων που όχι μόνο δεν ανέχονται να τους αποκαλέσει κανείς ομοφυλόφιλους, αλλά αντίθετα πιστεύουν πως είναι ιδιαίτερα ανδροπρεπείς στη συμπεριφορά τους, αφού έχουν στο ενεργητικό τους αυτού του είδους τη δραστηριότητα. Αναμφισβήτητα αυτή η λανθασμένη στάση έχει δημιουργήσει από την ίδια την κοινωνία για την οποία ομοφυλόφιλος είναι μόνο ο παθητικός.

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979,, σελ. 53-54

Τελειώνοντας θα λέγαμε πως δεν είναι δυνατό να περιγράψουμε κάποια γενικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας της προσωπικότητας του ομοφυλόφιλου. Ακόμα και στην εμφάνιση τους μπορούν να παρουσιαστούν πολυάριθμες διαβαθμίσεις, από το εμφανώς θηλυπρεπές άτομο, που θέλει να δείχνεται τέτοιο, ως το άτομο που περνά τελείως απαραίτητο ή το άτομο που αντίστροφα επιδεικνύει τον ανδρισμό του με τις χειρονομίες του, τον τρόπο ομιλίας του ή τα αθλήματα που προτιμά. Κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχουν όλες οι ενδιάμεσες περιπτώσεις μεταξύ του ομοφυλόφιλου που ντρέπεται και νιώθει ενοχή, που φοβάται το σκάνδαλο και προσπαθεί με κάθε τρόπο να κρύψει τις ροπές του, και του ομοφυλόφιλου που αποδέχεται την ομοφυλοφιλία του, την επιδεικνύει και υιοθετεί τη χαρακτηριστική υποκοουλτούρα του αντίστοιχου περιβάλλοντος (γλωσσικό ιδίωμα, περιοδικά, μπαρ) ή διαλέγει το δρόμο μιας λιγότερο ή περισσότερο προκλητικής στράτευσης στη υπόθεση των ομοίων του.

4.4 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Πολύ λιγότερο γνωστή από την ανδρική ή γυναικεία ομοφυλοφιλία αποτέλεσε αντικείμενο λιγότερων μελετών, αν και η συχνότητά της φαίνεται να είναι περίπου όμοια με τη συχνότητα της ανδρικής ομοφυλοφιλίας (για τον Κίνσεϋ υπάρχει 1-3% αποκλειστικής ομοφυλοφιλίας). Η γυναικεία ομοφυλοφιλία παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία εξηγούν το μικρό αριθμό εργασιών επάνω σε αυτό το θέμα. Γίνεται λιγότερο συχνά αντιληπτή, επειδή είναι λιγότερο προκλητική και είναι περισσότερο αποδεκτή σε κοινωνικό επίπεδο, εφόσον μάλιστα η σεξουαλική διάσταση της δεν είναι τόσο έντονη. Η ομοφυλοφιλική έλξη ανάμεσα σε γυναίκες περιορίζεται συχνά σε μια συναισθηματική σχέση τρυφερότητας και αμοιβαίας διανοητικής ή αισθητικής σαγήνης. «Κυμαίνεται από την τρυφερή σχέση έως τη μητρική υιοθεσία». (Colette) Οι σεξουαλικές προσεγγίσεις όταν υπάρχουν περιορίζονται μερικές φορές σε αγγίγματα, φιλία και χάδια. Οι σεξουαλικές επαφές με οργανισμό που προκαλείται με αμοιβαίο αυνανισμό, αιδοιολειχία ή εισαγωγή αντικειμένου φαλλικού σχήματος είναι πολύ πιο σπάνιες και αφορούν γυναίκες με ξεκάθαρη ομοφυλοφιλική διάθεση.

Μελετώντας κανείς τη σχετική βιβλιογραφία και τις μελέτες που αφορούν τη γυναικεία ομοφυλοφιλία καταλήγει εύκολα στο συμπέρασμα ότι δεν υπόκειται στον ίδιο κοινωνικό στιγματισμό και «καταδίκη», όπως η αντρική ομοφυλοφιλία.

Ο λεσβιακός έρωτας αποτελεί μικρότερο κοινωνικό πρόβλημα από τον αντρικό ομοφυλόφιλο έρωτα. Η γυναικεία ομοφυλοφιλία έχει μελετηθεί πολύ λιγότερο από την αντρική και σαν φαινόμενο έχει λιγότερη έκταση, λόγω ίσως και του ότι ομοφυλόφιλες σχέσεις γυναικών δεν προβλέπονται από το νόμο. «Αι ασελγείς πράξεις γυναικών αλλήλας (λεσβιάζουσες σχέσεις) παραμέλουσιν ατιμώρητου»¹. Επιπρόσθετα τέτοιες σχέσεις μεταξύ γυναικών γίνονται πιο σπάνια γνωστές, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι τα ανδροπρεπή χαρακτηριστικά στη γυναίκα δεν προκαλούν καμιά αντίδραση στο κοινωνικό σύνολο. Παρατηρείται, δηλαδή, μια «ανοχή» εκ μέρους της κοινωνίας όσον αφορά τη γυναικεία ομοφυλοφιλία.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ένα κοινωνιολογικό χαρακτηριστικό των ομοφυλόφιλων γυναικών είναι ότι τόσο η κοινωνία, όσο και οι ίδιες έχουν πιο ανώδυνα δεχτεί την ομοφυλοφιλία τους με αποτέλεσμα να διακατέχονται από λιγότερες ενοχές. Η φυσική έκφραση της φιλίας ανάμεσα στις γυναίκες είναι κοινωνικά αποδεκτή. Δυο γυναίκες συζούν και θεωρείται φυσιολογικό. Το αντίστοιχο στον άντρα δημιουργεί υπονοούμενα. Δυο γυναίκες περπατούν χέρι-χέρι, ακόμα χορεύουν μαζί

¹ Κονιαξή, 1987, σελ. 1705

και το δεχόμαστε. Μεταξύ των ανδρών αυτό, ωστόσο, προκαλεί καυστικά σχόλια.

Συνεχίζοντας την απαρίθμηση των κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών των ομοφυλόφιλων γυναικών και αναφερόμενοι στο χώρο εργασίας θα λέγαμε πως η γυναικεία ομοφυλοφιλία δεν φαίνεται να αποτελεί αρνητικό παράγοντα και εμπόδιο στην επαγγελματική σταδιοδρομία και ανέλιξη.

Ακόμη ίσως πρέπει να σταθούμε στο γεγονός ότι μεταξύ των ομοφυλόφιλων γυναικών, οι μόνιμοι δεσμοί είναι πολύ πιο συχνό γεγονός που θα μπορούσε να το αποδώσει κανείς στο ότι οι ομοφυλόφιλες γυναίκες αρχίζουν μια σεξουαλική σχέση μετά που θα υπάρξει η συναισθηματική γνωριμία.¹ «Ο Κίνσεϋ αναφέρει πως για την ομοφυλόφιλη γυναίκα η μόνιμη σχέση είναι πολύ πιο σημαντική παρά για τον άντρα».

Ωστόσο υπάρχει και η διαφορετική άποψη.² «Η γυναικεία ομοφυλοφιλία είναι συχνά περιστασιακή, ευκαιριακή διευκολύνεται από καταστάσεις αναγκαστικού συγχρωτισμού (οικοτροφεία, φυλακές, χαρέμια) και είναι συμβατή με την ετεροσεξουαλικότητα. Η πορνεία θεωρείται ότι μπορεί να ευνοήσει ομοφυλοφιλικές προσεγγίσεις, δεδομένου ότι οδηγεί την ένταξη της γυναίκας σε μια ομάδα για την οποία η ετεροσεξουαλικότητα είναι εμπορεύσιμη, υποβαθμισμένη και

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979

² Σακελλαρόπουλος, σελ. 308

περιφρονητέα. Στη γυναίκα οι ομοφυλοφιλικές συναναστροφές είναι συχνά πρώιμες (εφηβικές, περιπαθείς φιλίες), αλλά και όψιμες μετά από αποτυχίες στο γάμο, συναισθηματικές απογοητεύσεις και απουσία ετεροφυλικής ικανοποίησης».

Δεν θα έπρεπε, ωστόσο, να παραλείψουμε το ρόλο που η κοινωνία έχει προκαθορίσει στη γυναικεία ομοφυλοφιλία σύμφωνα με τον οποίο η γυναίκα ταυτίζεται με την ανδροπρέπεια.

Αν και οι περισσότερες ομοφυλόφιλες γυναίκες δεν εμφανίζουν διαφορούμενα στοιχεία σε σχέση με τη θηλυκότητά τους, υπάρχει ένας μικρός αριθμός ομοφυλόφιλων που υιοθετούν σαφώς ανδρική εμφάνιση, η οποία τονίζεται με το βάδισμα, τις κινήσεις και τον τρόπο του ντυσίματος. Οι γυναίκες που τις συντροφεύουν είναι σε αυτή την περίπτωση γυναίκες-κούκλες, ψυχικά παιδόμορφες, που συμπεριφέρονται ως αντικείμενα κατοχής και χειραγώγησης από μια σύντροφο που υιοθετεί κραυγαλέα αρσενική συμπεριφορά. Το ζευγάρι λειτουργεί στη βάση του τύπου «ενεργητικότητα-παθητικότητα» σχήμα που επεκτείνονται τόσο στις κοινωνικές και οικονομικές υπευθυνότητες όσο και στην ερωτική σχέση. Συνήθως οι λεσβίες έχουν σχέσεις ζευγαριού πολύ πιο σταθερές και παρατεταμένες απ' ό,τι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες. Αν και δεν λείπουν οι διαξιφισμοί παρατηρούνται κυρίως αντιδράσεις ζήλιας και παράφορων εκρήξεων που δεν καταλήγουν παρά σπάνια σε εγκληματικού τύπου «ξεκαθάρισμα λογαριασμών».

¹ Η Νίκη Πατσαλίδου κάνει ένα διαχωρισμό μεταξύ του «αρσενικού τύπου» που θέλει να μιμηθεί τον άντρα και του «θηλυκού τύπου» που αποστρέφεται του άντρα. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρει στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι αποκλειστικά ομοφυλοφιλικές γυναίκες, που δεν είχαν σχεδόν ποτέ σεξουαλική σχέση με άντρα. Αυτές οι γυναίκες, που εμφανισιακά μοιάζουν πράγματι με άντρες, από την παιδική ηλικία αρνήθηκαν το γυναικείο τους ρόλο και ενσωμάτωσαν τον αντρικό. Η ταύτιση της ομοφυλόφιλης γυναίκας με άντρα φαίνεται να επεκτείνεται και στο σεξουαλικό τομέα, και έτσι στις σχέσεις τους με γυναίκες όπως έχει προαναφερθεί διαδραματίζουν τον αντρικό ενεργητικό ρόλο.

Κλείνοντας την ανασκόπηση των κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών της αντρικής και γυναικείας ομοφυλοφιλίας παραθέτουμε περιληπτικά κοινά χαρακτηριστικά των δυο. Τόσο για τον άντρα ομοφυλόφιλο όσο και για την ομοφυλόφιλη γυναίκα επικρατεί η άποψη πως πρόκειται για ψυχικά και πνευματικά διαταραγμένο άτομο σε μια κοινωνία όπου η ίδια η ομοφυλοφιλία χαρακτηρίζεται ως διαστρόφη, ανωμαλία, αμαρτία. Και οι δυο θεωρούν τη στάση της κοινωνίας εχθρική και καταπιεστική απέναντί τους. Κοινό χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες διστάζουν να ομολογήσουν ανοιχτά την ομοφυλοφιλική τους διάθεση. Αν και οι περισσότεροι φαίνεται να έχουν ξεπεράσει το θέμα της προσωπικής αποδοχής της ομοφυλοφιλίας τους και δεν αρνούνται, ούτε απορρίπτουν τα συναισθήματα και τις απόψεις

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγείας, 1979, σελ. 5

τους εντούτοις δεν επιθυμούν να αποκαλύψουν αυτή τους τη σεξουαλική ιδιαιτερότητα. Υιοθετούν μια υποκριτική συμπεριφορά και στάση ζωής για να αποφύγουν το στιγματισμό, την απόρριψη, τον κοινωνικό αποκλεισμό.

4.5 ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

Στα προηγούμενα κεφάλαια διαπιστώσαμε τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες διστάζουν να ομολογήσουν ανοιχτά την ομοφυλοφιλική διάθεσή τους. Δεν αρνούνται, ούτε απορρίπτουν τα συναισθήματα και τις απόψεις τους. Δεν επιθυμούν όμως να εξωτερικεύουν τα παραπάνω. Η πρώτη εξήγηση που μας έρχεται στο μυαλό είναι ο φόβος της απόρριψης και ασφαλώς του στιγματισμού. Μάλιστα, πιθανολογούμε ότι όσο πουριτανική και συντηρητική είναι μια κοινωνία τόσο αυξάνει ο αποκλεισμός τους. Ο χώρος στον οποίο πρέπει να κινηθούν είναι κυριολεκτικά στενός με αποτέλεσμα να προσδιορίζεται ως περιθώριο. Ωστόσο πίσω από τον συγκεκριμένο φόβο υπάρχουν επιστημονικές-κοινωνιολογικές προσεγγίσεις που προσπαθούν να εξηγήσουν ανάλογες συμπεριφορές. Ο Durkheim, ο Tannenbaum, ο Becker διερεύνησαν παρόμοιες καταστάσεις προσπαθώντας να διαπιστώσουν τις επιπτώσεις που έχει για κάποιους ο κοινωνικός στιγματισμός, η αποδοκιμασία ακόμη και η τιμωρία. Ουσιαστικά οι απόψεις τους, για το συγκεκριμένο θέμα συνδέθηκαν δημιουργώντας την θεωρία του «χαρακτηρισμού». Αν και «¹ο προσανατολισμός του αρχικώς στόχευε σε μια αναθεώρηση του

¹ ΜΤΦ. Παπαδημητρίου, 1979, σελ. 51 κεφ. 5

ρόλου που διαδραματίζουν οι φορείς πολιτικής εξουσίας στη δημιουργία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και πως η αποκλίνουσα συμπεριφορά θα μπορούσε να εξετασθεί σαν το αποτέλεσμα άσκησης πολιτικής εξουσίας» εν τούτοις κατέληξε στις συνέπειες του κοινωνικού χαρακτηρισμού. Έτσι και σύμφωνα με τον Tannenbaum (ό.π., σελ. 170) όταν μια ενέργεια του ατόμου παρεκκλίνει του φυσιολογικού, η κοινωνία έχει την τάση να μεταφέρει τον προσδιορισμό της πράξης στο πρόσωπο που την εκτέλεσε. Αν λοιπόν η ομοφυλόφιλη πράξη (εννοούμε την ομοφυλόφιλη ερωτική πράξη-συνουσία) είναι για την κοινωνία βρώμικη, αυτομάτως βρώμικος χαρακτηρίζεται και ο ομοφυλόφιλος. Όταν όμως - και πάλι σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή- η κοινωνία προσδίδει σε κάποιον ένα χαρακτηρισμό είναι δύσκολο γι' αυτόν να απαγκιστρωθεί από το συγκεκριμένο χαρακτηρισμό. Αναγκάζεται να τον υιοθετήσει έτσι ώστε και η εικόνα του ατόμου για τον ίδιο του τον εαυτό να μεταβληθεί. Χαρακτηριστικά για όλη αυτή την διαδικασία ο Tannenbaum λέει: «είναι μια διαδικασία προσάρτησης ετικέτας, προκαθορισμού, αυτοπροσδιορισμού και απομόνωσης». Αν μη τι άλλο οι απόψεις του συγγενεύουν με τη θεωρία της «αυτοεκπληρωμένης προφητείας», αφού το ένα μέρος δημιουργεί τη συμπεριφορά του άλλου που είχε όμως προδικάσει από πριν.

Σε ανάλογο εννοιολογικό επίπεδο κινούνται και οι απόψεις του Howard S. Becker στο βιβλίο του *Outsiders*. Ωστόσο η διαφορά εστιάζεται στο γεγονός ότι ο Becker ως κεντρικό του σημείο έχει τη

δημοσιότητα της παρέκκλισης. Από τη στιγμή που θα γίνει κάτι τέτοιο, όποιος και αν είναι αυτός που θα κάνει την πράξη, είναι αναγκασμένος να υπακούσει στις επιταγές της κοινωνίας. Βεβαίως και οι δύο ερευνητές συμφωνούν ότι το κοινωνικό σύνολο ή για να ακριβολογούμε οι νόμοι καθορίζουν τη συμπεριφορά των παρεκκλινόντων. Με τον όρο «καθορίζουν» εννοούμε την τοποθέτησή τους σε τέτοιο επίπεδο που ασφαλώς ξεχωρίζει και υπολείπεται του υπόλοιπου κοινωνικού.

Έτσι σύμφωνα με τον Παπαδημητρίου «¹οι συνέπειες του χαρακτηρισμού σαν παρεκκλινόντος είναι ότι το άτομο που επίσημα πια έχει χαρακτηριστεί 1) θα έχει την τάση να αντιμετωπίζει τον εαυτό του σαν απόβλητο και να δρα ανάλογα 2) θα αποκλειστεί από ευκαιρίες ν' αναλάβει μη παρεκκλινόντες ρόλους, λόγω της κακής φήμης του, και 3) λόγω των 1 και 2 είναι πιθανότερο να επιδιώκει την ηθική και φυσική υποστήριξη άλλων που έχουν στιγματιστεί ανάλογα». Αυτομάτως όμως γίνεται αντιληπτό σε κάποιον ομοφυλόφιλο ελλοχεύει ο φόβος να αποκαλύψει την σεξουαλική του ταυτότητα.

Πέρα όμως από τη συγκεκριμένη πρόταση, γεννάται το ερώτημα γιατί ο ομοφυλόφιλος κρίνεται και κατακρίνεται τόσο σφοδρά; τι είναι αυτό που ωθεί το κοινό αίσθημα να αντιδρά τοιουτοτρόπως στο άκουσμα και μόνο του όρου «ομοφυλοφιλία»; μια εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι ο Δυτικός κόσμος επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την Χριστιανική ηθική. Είναι δηλαδή γνωστό πως κατά μεγάλες περιόδους

¹ ΜΤΦ. Παπαδημητρίου, «Θεωρίες Κοινωνικής Παρεκκλίσεως», Πάτρα 1979, σελ. 18

της Ιστορίας οι εκφραστές του Δ. Χριστιανισμού θεωρούσαν το σεξ ως κάτι βρώμικο, συνώνυμο της αμαρτίας. Αναμφίβολα η στάση τους κορυφωνόταν όταν επρόκειτο για σεξουαλικές παρεκκλίσεις.

Τα τελευταία όμως χρόνια και συγκεκριμένα τέλη της δεκαετίας του '70 ακούστηκε μια ενδιαφέρουσα άποψη για την απόρριψη της ομοφυλοφιλίας. Χαρακτηρίζεται ενδιαφέρουσα γιατί αν και κοινωνιολογική η επιχειρηματολογία της στηρίζεται σε ψυχοδυναμική τεχνική -δηλαδή ανάλυση βάθους- και παράλληλα αντιπαραθέτει ομοφυλοφιλία και μοιχεία. Ακούστηκε από την Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγείας σε ένα συνέδριο που έγινε στη Λευκωσία με θέμα την «Ομοφυλοφιλία». Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η ομοφυλοφιλία απορρίπτεται από την κοινωνία γιατί αποτελεί σοβαρή απειλή για το κοινωνικό σύνολο. Το σκεπτικό της σκέψης στηρίζεται στη διαφορετική αντιμετώπιση μοιχείας και ομοφυλοφιλίας από τη κοινωνία. Πιο αναλυτικά «¹Η μοιχεία, όπως και η πορνεία, δεν αποτελούν κοινωνική απειλή για το θεσμό της μονογαμικής πυρηνικής οικογένειας. Αντίθετα βοηθούν στη συντήρησή του κι έμμεσα τρέφονται και συντηρούνται μέσα από το ίδιο το σύστημα που τις διώκει. Είναι τρόποι διοχέτευσης, μιας καλουπιασμένης, μέσα στη μονογαμική οικογένεια σεξουαλικότητας και θεσμικά αν και σιωπηλά, αποδεκτές στην κοινωνία μας για να διατηρείται η παραδοσιακή οικογενειακή δομή που απαιτεί η

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 144-145

σεξουαλικότητα, ιδιαίτερα για τη γυναίκα, να είναι ταυτόσημη με τη λειτουργία της τεκνοποίησης.

Η αποδοχή αντίθετα, της ομοφυλοφιλίας σαν ένα απόλυτο φυσιολογικό φαινόμενο, αποτελεί για το κοινωνικό οικοδόμημα μια σοβαρή απειλή γιατί ανατρέπει σε κάποιο βαθμό τις βάσεις του οικοδομήματος, κι ιδιαίτερα το θεσμό της ετεροφυλοφιλικής οικογένειας, που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στη συντήρηση των κοινωνικών αξιών. Αν η κοινωνία πετύχει να διατηρήσει την ομοφυλοφιλία στο επίπεδο μιας παθολογικής κατάστασης, τότε σώζεται. Τείνει λοιπόν να την αντιμετωπίζει σαν το άρρωστο μωρό που δεν φταίει ίσως που είναι άρρωστο, αλλά ούτε κι εμείς φταίμε η φύση φταίει. Η εκλογή μας είναι είτε να το «θεραπεύσουμε» κι επομένως να το καταργήσουμε σαν τέτοιο κάνοντάς το όπως εμάς, είτε αν δεν θεραπεύεται να το απομονώσουμε μια και δεν μπορεί ή δεν θέλει να αλλάξει».

Αναμφίβολα πρόκειται για μια εξήγηση που ξαφνιάζει και προβληματίζει με την επιχειρηματολογία της. Ξαφνιάζει γιατί εισάγει στον επιστημονικό διάλογο μια νέα θέση, που στηρίζεται στην αντιπαράθεση δυο κοινωνικών φαινομένων ανεξαρτήτων μεταξύ τους. Εκ πρώτης όψεως ομοφυλοφιλία και πορνεία ή μοιχεία φαίνεται να μην τέμνονται πουθενά. Ωστόσο η λογική της συγκεκριμένης θέσης τις συγκρίνει σε σχέση με το ίδιο ερέθισμα, την αντίδραση της κοινής γνώμης. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι διαφορετικά ως προς την αντοχή της κοινωνίας για την ομοφυλοφιλία και την πορνεία ή την

μοιχεία. Για την μεν πρώτη τα συναισθήματα είναι αρνητικά για τη δεύτερη αν όχι θετικά τουλάχιστον ουδέτερα. Και σ' αυτό ακριβώς το σημείο εστιάζεται ο προβληματισμός. Γιατί αν ισχύει κάτι τέτοιο μπορούμε να πιθανολογήσουμε πως η κοινωνία δεν καταδικάζει συλλήβδην όλα τα «κακώς κείμενα» αλλά προχωρά σε αρνητικές κριτικές με «υποκειμενικά κριτήρια». Η αντικειμενικότητά της σε μια τέτοια περίπτωση δεν υφίσταται, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται στεγανά και ορισμένοι να τοποθετούνται στο περιθώριο. Ασφαλώς ως άποψη καινούργια είναι σωστό να εξεταστεί αναλυτικότερα, να επιβεβαιωθεί ή όχι από τις απαραίτητες έρευνες ώστε να μπορέσει να αποκτήσει ισχυρότερη παρουσία στο τραπέζι του επιστημονικού διαλόγου.

4.6 Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑΣ

Είναι γνωστό ότι όσο οι επιθυμίες και τα ένστικτα παραμένουν στον εσωτερικό κόσμο του ατόμου δεν αποτελούν αιτίες παρέμβασης της δικαιοσύνης. Από τη στιγμή όμως που εξωτερικεύονται αρχίζει και το νομικό πρόβλημα. Κυρίως εστιάζεται στο Ποινικό Κώδικα.

Είδαμε προηγουμένως ότι το κοινωνικό σύνολο έχει την τάση να χαρακτηρίζει την ομοφυλοφιλία ως παρέκκλιση. Πολλοί την θεωρούν και διαστροφή, όπως όμως και αν λέγεται έχει απασχολήσει τη δικαιοσύνη. Παλαιότερα, καθώς τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας ήταν πιο συντηρητικά, η ομοφυλόφιλη πράξη τιμωρείται από το νόμο. Στις μέρες μας εκτός του ότι υπάρχει διαφωνία στους ποινικούς κώδικες διαφόρων κρατών το θέμα περιπλέκεται σε νομικούς όρους και προϋποθέσεις. Ας δούμε όμως το νομικό «γίγνεσθαι» αναλυτικότερα:

Για τη χώρα μας, η ομοφυλοφιλία θίγεται στο άρθρο 347 κεφαλαίου «Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής» του ποινικού μας κώδικα. Συγκεκριμένα αναφέρει:

¹«1. Παρά φύση ασέλγεια μεταξύ αρρένων που τελέστηκε: α) με κατάχρηση μιας σχέσης εξάρτησης που στηρίζεται σε οποιαδήποτε υπηρεσία, β) από ενήλικο με αποπλάνηση προσώπου νεότερου από δεκαεπτά ετών ή από κερδοσκοπία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.

2. Με την ίδια ποινή τιμωρείται και όποιος ασκεί την ασέλγεια της παρ. 1 κατ' επάγγελμα».

Η πρώτη παρατήρηση που αμέσως μπορεί να γίνει είναι ότι ο Ποινικός Κώδικας δεν χρησιμοποιεί τον όρο ομοφυλοφιλία. Οπότε δεν τιμωρεί αντίστοιχες ενέργειες αλλά την παρά φύση ασέλγεια. Ως ασέλγεια παρά φύση ο Π/Σ στο άρθρο 347 αναφέρει «ασέλγεια παρά φύσιν νοείται εκτός της μεταξύ προσώπων διαφόρου φύλου αρμοζούσης συνουσίας». Στη συνέχεια είναι σημαντικό να τονίσουμε πως το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται για άνδρες και καθόλου για τις γυναίκες. Ο κος Κονταξής είναι κατηγορηματικός «Ούτω παρά φύσιν ασελγείς πράξεις ανδρός και γυναικός παραμένουσιν ατιμώρητοι, ομοίως και ασελγείς πράξεις γυναικών προς αλλήλας (λεσβιάζουσαι σχέσεις)» (ό.π., σελ. 1705)

Ακόμη όμως και για τους άνδρες, η τιμωρία επιβάλλεται κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Όταν

I. Η πράξη γίνει με κατάχρηση εξουσίας

II. η πράξη γίνει εξαιτίας αποπλάνησεως ανηλίκου

¹ Κονταξή, 1987, σελ. 1704

III.η πράξη γίνεται με απώτερο σκοπό το κέρδος.

Πουθενά δεν γίνεται άμεση και ξεκάθαρη αναφορά για τιμωρία της ομοφυλοφιλίας.

Κάτι ανάλογο ίσως με μεγαλύτερη αυστηρότητα συμβαίνει στον Κυπριακό Ποινικό Κώδικα. «¹Τα άρθρα 171-174 του Ποινικού Κώδικα θεωρούν ότι αποτελεί κακούργημα η παρά φύση συνουσία και απόπειρα παρά φύσης συνουσίας μεταξύ προσώπων ανεξάρτητα του φύλου τους. Η παρά φύση συνουσία τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 5 χρόνια».

Στη συγκεκριμένη διάταξη παρατηρούμε ότι κυρίως διώκεται ποινικά η παρά φύση συνουσία και όχι η ομοφυλοφιλία. Έτσι όλες οι ομοφυλόφιλες πράξεις «π.χ. εναγκαλισμός, φιλί, αμοιβαίος αναντιστοιχισμός» επιτρέπονται εκτός από τη συνουσία. Παρόμοιες είναι και οι διατάξεις των άλλων χωρών του Δυτικού κόσμου. Η ομοφυλοφιλία ως φαινόμενο κοινωνικό δεν τιμωρείται, μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις επιτρέπεται και ο ομοφυλοφιλικός γάμος όπως για παράδειγμα στην Ολλανδία.

Πέρα όμως από τη νομική πραγματικότητα και κατά πόσο η ομοφυλοφιλία τιμωρείται από τους εκάστοτε νομικούς κώδικες, μπορούμε να σταθούμε και κριτικά απέναντι σ' αυτό το θέμα. Είναι αλήθεια πως η έννοια της ελευθερίας του ανθρώπου περιλαμβάνει και την έκφραση της σεξουαλικότητας του ατόμου. Αν η συγκεκριμένη πτυχή του σεξουαλικού ενστίκτου δεν παραβιάζει τα όρια του

¹ Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, 1979, σελ. 67-68

«συνανθρώπου» γιατί να διώκεται ποινικά; Μήπως έτσι δεν παραβιάζει ο ίδιος ο νόμος μια πτυχή της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας του ατόμου; Παράλληλα πως είναι δυνατόν μερικοί Ποινικές Κώδικες π.χ. Κύπρος να τιμωρούν μόνο την ομοφυλόφιλη συνουσία και όχι άλλες αντίστοιχες πράξεις; Το σκεπτικό τους είναι ιδιαίτερα περίεργο καθώς σε τι διαφέρουν οι ομοφυλόφιλοι που φτάνουν στο στάδιο της συνουσίας από εκείνους που εκτονώνουν την σεξουαλική τους επιθυμία με άλλες ερωτικές πράξεις; Δηλαδή οι μεν πρώτοι σύμφωνα με το νόμο χαρακτηρίζονται παραβάτες ενώ οι δεύτεροι όχι; Βεβαίως είναι γνωστό ότι ο νομοθέτης, εξ ορισμού, εκφράζει το κοινό αίσθημα και στην ουσία αυτό είναι το οποίο πρέπει να διαφοροποιηθεί. Γι' αυτό και καθώς ο χαρακτήρας της κοινωνίας χάνει το συντηρητικό του χαρακτήρα εις όφελος του προοδευτικού πρέπει να ακολουθείται παράλληλη πορεία και στον Π.Κ. Άλλωστε το ένα μέρος δηλαδή χαρακτήρας της κοινωνίας και το άλλο νόμος, αποτελούν θεμέλιους λίθους οποιoδήποτε πολιτισμού. Αρμόζει λοιπόν να είναι ένας πολιτισμός σύγχρονος, που σέβεται την αξιοπρέπεια, την μοναδικότητα και ιδιαιτερότητα του κάθε ατόμου.

4.7 ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ερευνώντας μια σχέση, στη προκείμενη περίπτωση την ομοφυλόφιλη από κοινωνιολογική πλευρά ως πλαίσιο αναφοράς έχουμε την ίδια την κοινωνία. Οπότε είναι σωστό να μην λησμονούμε την λειτουργία της και ασφαλώς την συνέχεια της. «¹Η κοινωνία έχει μια διάρκεια που ξεπερνάει τα όρια ζωής των ατόμων που την αποτελούν, των θεσμών και των κοινωνικών φαινομένων που περικλείει. Η κοινωνία έχει μια συνέχεια στο χρόνο κι αποτελεί έτσι ένα σταθερό σημείο αναφοράς που συνενώνει το συλλογικό παρελθόν με το συλλογικό μέλλον». Με απλά λόγια η κοινωνία δεν παραμένει στάσιμη αλλά εξελίσσεται.. η εξελικτική της όμως πορεία είναι φυσιολογικό να επηρεάζει ήθη, έθιμα, αντιλήψεις και συμπεριφορές. Είναι λοιπόν απαραίτητο να έχουμε τα παραπάνω ως βάση, όταν αποδεχόμαστε την πρόκληση για την κριτική ενός φαινομένου. Έτσι, είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε το εξελικτικό στάδιο του κοινωνικού συνόλου καθώς συσχετίζεται άμεσα με το χαρακτηρισμό που προσδίδει στην ομοφυλοφιλία είτε ως παρέκκλιση, είτε ως διαταραχή είτε τέλος ως έκφραση της σεξουαλικότητας.

Σε σχέση μ' αυτό η Λήνονορ Τίφερ αναφέρει «² ένα πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ένα ιδιαίτερο τρόπο σε μια βιομηχανική κοινωνία του 20^{ου} αιώνα το κάνει κάτω από ένα πολύ διαφορετικό σύνολο συνθηκών,

¹ Τσαούση, 1993, σελ. 80

² Λήνονορ, 1982, σελ. 112-113

από κάποιο άλλο άτομο που παρουσιάζει μια παρόμοια συμπεριφορά σε μια άλλη εποχή ή σ' ένα άλλο τόπο. Σχετικά με τις σεξουαλικές παρεκκλίσεις είναι σημαντικό να προσέξουμε τα ανάλογα στοιχεία της κοινωνικής και ιστορικής σχετικότητας».

Αναμφίβολα ένας ομοφυλόφιλος που ζει σε μια κοινωνία με θετικές στάσεις έναντι της ομοφυλοφιλίας θα έχει διαφορετική εξελικτική πορεία από ένα άλλο ομοφυλόφιλο που το κοινωνικό του περιβάλλον απορρίπτει τον προσανατολισμό της σεξουαλικότητάς του. Το ερέθισμα και στις δυο κοινωνίες είναι το ίδιο. Αυτό που αλλάζει είναι η αντίδραση, που ασφαλώς επηρεάζει τη συμπεριφορά του δρώντος. Είναι πολύ διαφορετικά για οποιοδήποτε να είναι αποδεκτός παρά το αντίθετο. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που κάποιος ή κάποιοι χαρακτηρίζονται αντίθετοι; Ασφαλώς δυο είναι οι κυρίαρχες περιπτώσεις. Η μια είναι να καταπιέσουν την διαφορετικότητά τους και να προσπαθήσουν να ζήσουν σαν να έχουν παρόμοια συμπεριφορά με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Η άλλη είναι να παραμείνουν σθεναρά στη θέση τους σχηματίζοντας ξεχωριστή ομάδα. Για το συγκεκριμένο όμως θέμα της ομοφυλοφιλίας μπορούμε να ισχυριστούμε κάτι ανάλογο; Τα συμπεράσματα του κοινωνιολόγου Frederick Whitam που εργάστηκε πολλά χρόνια μέσα σε ομοφυλοφιλικές κοινότητες εντελώς διαφορετικών χωρών όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γουατεμάλα, η Βραζιλία και οι Φιλιππίνες μας δίνουν μια ενδεικτική κατεύθυνση. Συγκεκριμένα ο Whitam κατέληξε σε

έξι συμπεράσματα «¹1. Τα ομοφυλόφιλα άτομα εμφανίζονται σε όλες τις κοινωνίες. 2. Το ποσοστό (ο ερευνητής δεν αναφέρει ποιο είναι) των ομοφυλοφύλων φαίνεται ότι είναι το ίδιο σε όλες τις κοινωνίες και παραμένει σταθερό με το πέρασμα του χρόνου. 3. Οι κοινωνικοί κανόνες ούτε εμποδίζουν, ούτε διευκολύνουν τις ομοφυλοφιλικές τάσεις, 4. Οι ομοφυλοφιλικές υποκουλτούρες εμφανίζονται σε όλες τις κοινωνίες που έχουν αρκετό πληθυσμό. 5. Οι ομοφυλόφιλοι από διαφορετικές κοινωνίες έχουν πολλές ομοιότητες σε ό,τι αφορά τη συμπεριφορά και τα ενδιαφέροντά τους 6. Όλες οι κοινωνίες παράγουν ένα παρόμοιο συνεχές μεταξύ πολύ αρρενωπών και πολύ θηλυπρεπών ομοφυλοφύλων».

Υιοθετώντας τα παραπάνω συμπεράσματα και στο διάστημα 1970 και 1980 οι ομοφυλόφιλοι των Ηνωμένων Πολιτειών και άλλων χωρών «εμφανίζεται ως μια νέα μειονότητα, εφοδιασμένη με δική της κουλτούρα, με δικό τους τροφή ζωής, με πολιτική έκφραση και με διεκδικήσεις στην νομιμότητα» (ό.π. σελ. 148)

Από τη στιγμή όμως που μια ομάδα ανθρώπων εμφανίζεται ως μειονότητα έχει να αντιμετωπίσει τις θετικές και τις αρνητικές επιπτώσεις του εγχειρήματος. Ως θετικές συνέπειες μπορούμε να αναφέρουμε την ανάπτυξη του αισθήματος της αυτοπεποίθησης καθώς ανήκουν πλέον σε ξεχωριστό πλην οργανωμένο σχήμα. Από την άλλη όμως πλευρά καθώς συσπειρώνονται και απαιτούν διαφορετική αντιμετώπιση πιθανόν να έρθουν σε ευθεία αντίθεση με μέρος του

¹ Badinter. 1992, σελ. 139

κοινωνικού συνόλου που δεν διάκειται θετικά προς αυτούς. Κάτι που συνέβη με τους ομοφυλόφιλους της Αμερικής. Ήταν ένα γεγονός που έκανε τους ομοφυλόφιλους να συνειδητοποιήσουν ότι η έμμονη σε κάτι έκρυβε το κίνδυνο του περαιτέρω στιγματισμού και της πλήρης απομόνωσης. Έτσι μετατρέποντας την τακτική της πολιτικής τους «οι γκέι αφοσιώθηκαν στην προσπάθεια να αποδείξουν ότι οι ομοφυλόφιλοι είναι άνδρες σαν τους άλλους. (ό.π., σελ. 149)

Γίνεται όμως αντιληπτό από τις παραπάνω ενέργειες ότι βρίσκονται σε κάποια σύγχυση. Θέλουν να δηλώσουν την ιδιαιτερότητά τους με ότι και αν συνεπάγεται αυτό. Δηλαδή δημιουργία μειονότητας, ξεχωριστή κουλτούρα, και γιατί όχι αντίδραση προς το κοινωνικό σύνολο. Όταν όμως η συμπεριφορά τους προκαλεί αρνητικά σχόλια υποχωρούν προσβάλλοντας διαφορετικά αιτήματα από ότι στην αρχή. Τελικά τι είναι αυτό το οποίο επιθυμούν; Να δηλώνουν την ιδιαιτερότητά τους χωρίς το φόβο στιγματισμού; Να καταγράψουν στην συνείδηση της κοινωνίας ότι είναι σαν τους άλλους και δεν διαφέρουν; Μήπως και τα δύο; Η απάντηση δεν έχει και τόση μεγάλη σημασία όσο η εξέταση αυτής της αμφιθυμίας. Μια πιθανή κοινωνιολογική εξήγηση είναι πως υποψιάζονται ότι μπορούν να μετατραπούν σε κοινωνικό άλλοθι των οποιοδήποτε αρνητικών καταστάσεων και δεν ξέρουν τι να κάνουν. Ενώ μια άλλη είναι πως η σύγχυση που παρουσιάζουν δηλώνει την εσωτερική τους σύγχυση που συσχετίζεται με την ταυτότητα φύλου. Όπως όμως και να έχει η κατάσταση, έχουν το δικαίωμα είτε με τον ένα είτε με τον άλλο

τρόπο να ζήσουν ισότιμα στην κοινωνία. Ασφαλώς βασική προϋπόθεση είναι να ακολουθούν τις επιταγές της κοινωνίας. Άλλωστε η πρόκληση, που πηγάζει από την τάση της κοινωνίας να χαρακτηριστεί πολυπολιτισμική, δεν είναι να συνυπάρχουμε ως ομοιογενείς σύνολο αλλά ως κοινωνία σύνθεσης πολλών απόψεων και πεποιθήσεων.

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Για το ερευνητικό τμήμα της παρούσας εκπόνησης χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια (Βλ. Παράρτημα Ι, σελ. 162) τα οποία διανεμήθηκαν στις ακόλουθες τέσσερις κοινωνικές υπηρεσίες:

- Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής
- Αιγινήτειο Νοσοκομείο
- Δρομοκαΐτειο Ψ.Ν.
- Δικαστικές Φυλακές Κορυδαλλού

Προθυμία να μας βοηθήσουν έδειξαν τριάντα δύο (32) κοινωνικοί λειτουργοί οι οποίοι συμπλήρωσαν ανώνυμα τις είκοσι επτά (27) ερωτήσεις του κάθε ερωτηματολογίου, το οποίο διακρίνεται σε τέσσερις γενικές κατηγορίες που εξετάζουν αρχικά τα ποιοτικά στοιχεία του δείγματος (φύλο, ηλικία κτλ.) και στη συνέχεια την ενημέρωση και τις αντιλήψεις τους γύρω από το θέμα της ομοφυλοφιλίας καθώς και την πρωτοβουλία που μπορεί η «Κοινωνική Εργασία» να αναλάβει γύρω από τη δυναμική του φαινομένου αυτού. Για το αρχικό τμήμα θα γίνει μόνο περιληπτική επισκόπηση ώστε να έχουμε μια συνοπτική εικόνα της ποιότητας του δείγματος, ενώ για τις επόμενες τρεις ενότητες η ανάλυση θα είναι εκτεταμένη αφού αυτές οι τρεις είναι που βαραίνουν περισσότερο στην έρευνά μας. Όλες οι απαντήσεις των ερωτηματολογίων έχουν συγκεντρωθεί σε πίνακες οι οποίοι παρατίθενται στο τέλος του παρόντος (Βλ. Παράρτημα ΙΙ, σελ. 170).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Στο τμήμα αυτό δίνουμε τα χαρακτηριστικά του δείγματός μας κάνοντας αναφορά στο σύνολο των απαντήσεων που δόθηκαν στην αρχική ενότητα των ερωτηματολογίων. Τα χαρακτηριστικά αυτά αναφέρονται στο φύλο και την ηλικία των ατόμων που απάντησαν, στην υπηρεσία όπου εργάζονται καθώς και στο χρόνο που εξασκούν το συγκεκριμένο επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού. Όπως και στα ακόλουθα τμήματα, θα γίνει και εδώ εκτενής χρήση διαγραμμάτων για την καλύτερη παρουσίαση και κατανόηση των στοιχείων.

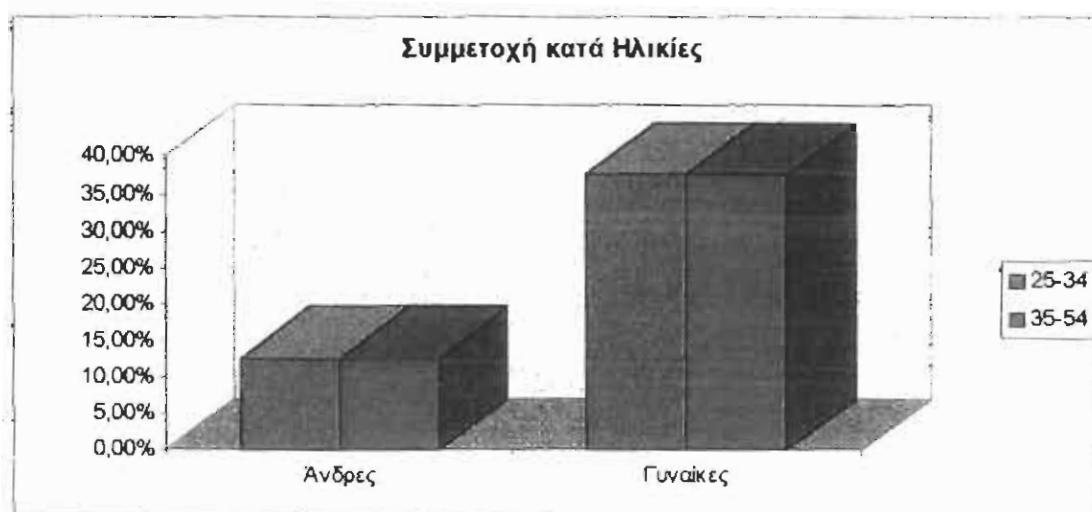
Στο πρώτο διάγραμμα εμφανίζεται η συμμετοχή των εργαζομένων κάθε υπηρεσίας. Προφανώς το μεγαλύτερο τμήμα των ερωτηματολογίων συμπληρώθηκε από κοινωνικούς λειτουργούς του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής και μάλιστα σε ποσοστό 44%. Ακολουθούν το Τμήμα Κοινωνικής Υπηρεσίας Κορυδαλλού και το Δρομοκαϊτείο Ψ.Ν. με ποσοστό 25% και 22% αντίστοιχα και τέλος η συμμετοχή του Αιγινητείου Νοσοκομείου η οποία αγγίζει μόλις το 9%.

Επιλέξαμε τους συγκεκριμένους χώρους καθώς βρίσκονται υπό ψυχιατρική δομή, συνθήκη που αυξάνει το ποσοστό εμφάνισης του φαινομένου της ομοφυλοφιλίας.

Διάγραμμα 1

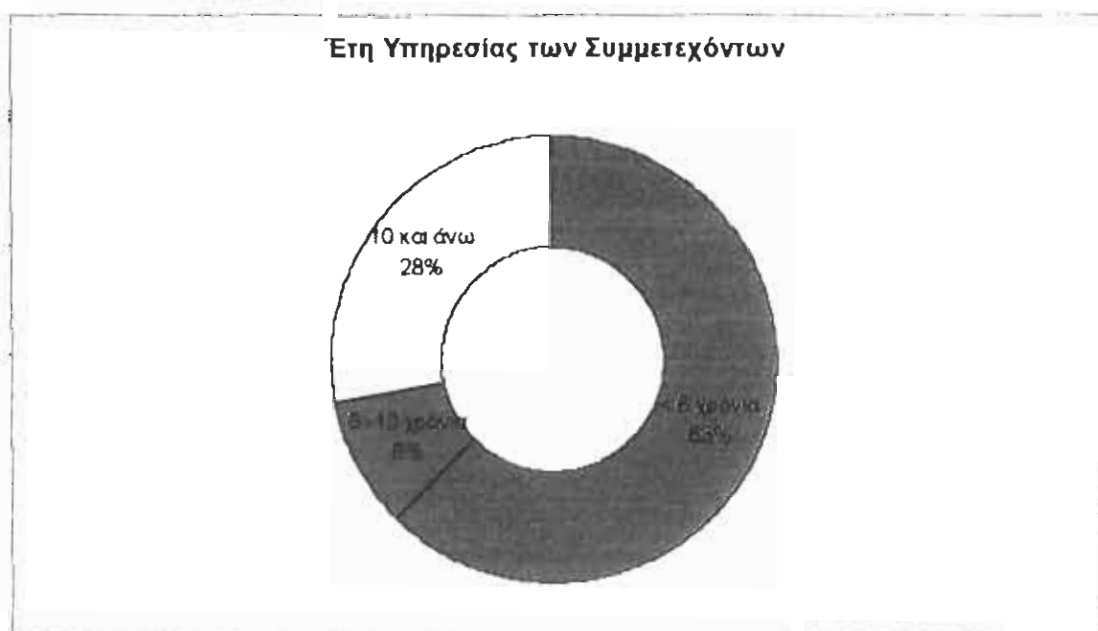

Διάγραμμα 2

Στο δεύτερο διάγραμμα μπορούμε να διακρίνουμε δύο στοιχεία. Πρώτον τη δυσανάλογη συμμετοχή ανδρών και γυναικών, όπου οι τελευταίες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος σε ποσοστό 75% του συνόλου. Δεύτερον, την ισοκατανομή τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών μεταξύ των δύο ηλικιακών κλιμακίων (25-34 και 35-54). Από την τελευταία αυτή παρατήρηση μπορούμε να αντιληφθούμε ότι το δείγμα καλύπτει ένα μεγάλο εύρος ηλικίας το οποίο συνεπάγεται πληθώρα γνώσεων και εμπειριών, εξασφαλίζοντας έτσι την καλή ποιότητα των απαντήσεων. Επίσης, παρά την υπέρ των γυναικών μεροληψία, λαμβάνοντας υπ' όψιν το γεγονός ότι οι περισσότεροι απόφοιτοι σχολών της Κοινωνικής Υπηρεσίας ανήκουν στο γυναικείο φύλο, μπορούμε να πούμε ότι το δείγμα μας είναι ενδεικτικό.

Διάγραμμα 3

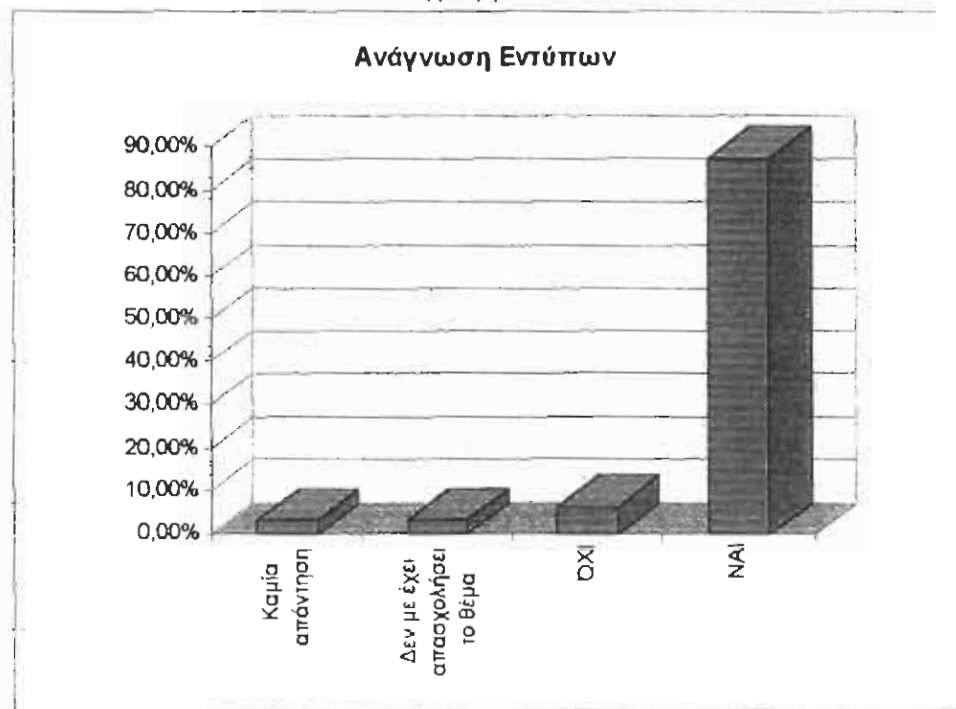
Τέλος ένα ακόμα στοιχείο το οποίο πιθανότατα παίζει ρόλο σχετικά με την ποιότητα του δείγματος είναι τα έτη προϋπηρεσίας των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 3 το 63% εργάζεται στη σχετική υπηρεσία λιγότερο από 6 χρόνια, ενώ η αμέσως μεγαλύτερη συμμετοχή προέρχεται από άτομα που εργάζονται περισσότερο από 10 χρόνια μπορούν δηλαδή να θεωρηθούν καθιερωμένοι στο χώρο.

6.2 ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Στο τμήμα αυτό εξετάζουμε πόσο ενημερωμένοι είναι οι κοινωνικοί λειτουργοί σχετικά με το θέμα της ομοφυλοφιλίας. Συγκεκριμένα εξετάζουμε αν διαβάζουν έντυπα, το είδος αυτών και σε ποιο βαθμό, καθώς και το βαθμό που ενημερώνονται από τηλεοπτικές μεταδόσεις.

Στο διάγραμμα 4 καταφαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων ενημερώνεται σχετικά με το θέμα της ομοφυλοφιλίας. Μόλις 3,125% απάντησε ότι δεν ασχολείται με το θέμα. Το αυτό ποσοστό αντιπροσωπεύει και εκείνους που δεν έδωσαν καμία απάντηση. 6,25% απάντησε ότι δεν διαβάζει έντυπα, ενώ 87,5% ήταν εκείνοι που έδωσαν καταφατική απόκριση.

Διάγραμμα 4

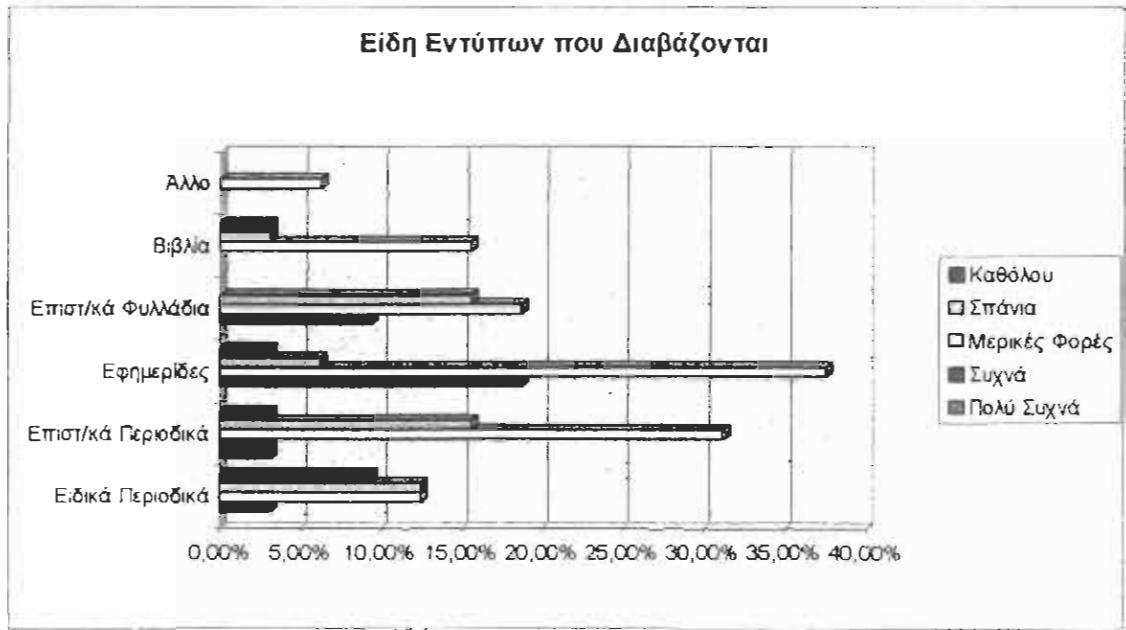

Η θετική αυτή εντύπωση που αποτυπώνεται στο παραπάνω διάγραμμα σχετικά με το θέμα της ενημέρωσης μπορεί να γίνει σαφέστερη αν συνδυαστεί με τα στοιχεία που εμφανίζονται στο διάγραμμα 5, για την κατασκευή του οποίου χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα της ερωτήσεως 6 που εξετάζει τι έντυπα διαβάζει κάθε συμμετέχοντας και σε ποιο βαθμό. Μία πρώτη παρατήρηση που μπορούμε να κάνουμε είναι ότι οι περισσότερες μονάδες στο δείγμα δεν δείχνουν να ασχολούνται εντατικά με το θέμα, αφού η συχνότερη απάντηση που δίδεται σε όλο το φάσμα των εντύπων είναι «μερικές φορές». Πιθανότατα η απάντηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι το θέμα δεν συμπίπτει με την κυρίως επαγγελματική τους απασχόληση και γι' αυτό αρκούνται απλώς στο να ενημερώνονται σε κάποιο βαθμό. Η δεύτερη παρατήρηση που έχουμε να κάνουμε είναι ότι τη μεγαλύτερη συγκέντρωση απαντήσεων

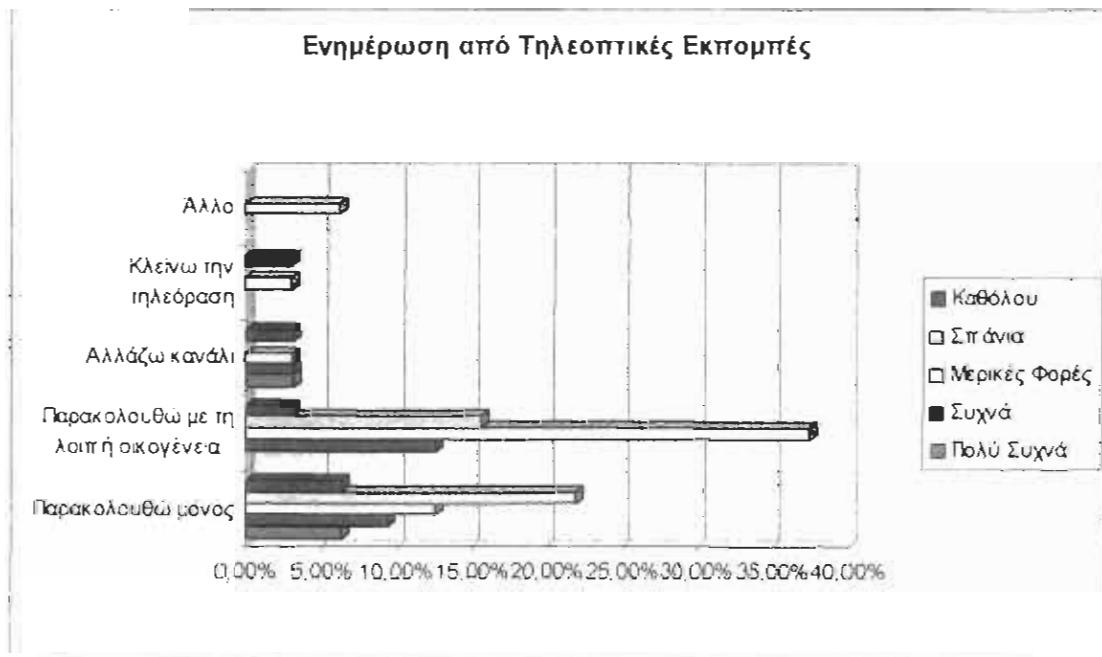
συγκεντρώνουν οι εφημερίδες, από τις οποίες μάλιστα άτομα ενημερώνονται σχετικά με την ομοφυλοφιλία «συχνά», κάτι το οποίο έρχεται να επιβεβαιώσει την παραπάνω παρατήρηση, ότι δηλαδή η ενασχόλησή τους με το θέμα δεν υπαγορεύεται από «επαγγελματικό ζήλο», αλλά συγκαταλέγεται στα γενικότερα ενδιαφέροντα. Πληροφορίες επίσης φαίνεται ότι αντλούνται σε ικανοποιητικό βαθμό και από επιστημονικά φυλλάδια και περιοδικά. Αυτές οι δύο κατηγορίες εντύπων προτιμούνται έστω και σπάνια εν αντιθέσει με τα βιβλία και τα ειδικά περιοδικά τα οποία δεν διαβάζονται καθόλου από κάποια άτομα. Τέλος πρέπει να σημειώσουμε ότι δύο συμμετέχοντες έδωσαν μια όχι τυποποιημένη απάντηση. Συγκεκριμένα ανέφεραν ως πηγή ενημέρωσής τους γενικά περιοδικά και φυλλάδια.

Περνώντας τώρα στο επόμενο τμήμα που σχετίζεται με την ενημέρωση των ατόμων του δείγματος, δηλαδή τις τηλεοπτικές εκπομπές, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα ακόλουθα. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση απαντήσεων βρίσκεται στην άποψη ότι τα άτομα παρακολουθούν τις τηλεοπτικές εκπομπές, που έχουν ως θέμα την ομοφυλοφιλία, με τα λοιπά μέλη τις οικογένειάς τους. Συγκεκριμένα σε αυτή τη διαδικασία μπαίνουν συχνά 4 από τα 32 άτομα, 12 μερικές φορές και 5 σπάνια. Επίσης σπάνια παρακολουθούν τέτοιες εκπομπές μόνοι τους 7 στους 32, δηλαδή ποσοστό περίπου 22%, ενώ μερικές φορές παρακολουθούν μόνοι τους ποσοστό 12,5%. Τέλος πρέπει να σημειώσουμε ότι δύο άτομα από τα 32 του δείγματος έδωσαν απαντήσεις

Διάγραμμα 5

Διάγραμμα 6

διάφορες από τις τυποποιημένες, η μία εκ' των οποίων ήταν η μη παρακολούθηση τηλεόρασης γενικά, ενώ η δεύτερη ανέφερε την παρακολούθηση της εκπομπής ανεξαρτήτως των παρευρισκομένων.

Στο σημείο αυτό, πριν προχωρήσουμε στο τμήμα που εξετάζει την αντιμετώπιση του φαινομένου, μπορούμε να εξάγουμε ένα πρώτο συμπέρασμα. Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος των κοινωνικών λειτουργών δείχνει να ενημερώνεται γύρω από το θέμα της ομοφυλοφιλίας τόσο από τηλεοπτικές εκπομπές όσο και από διάφορα έντυπα. Παρόλο που η ενημέρωση αυτή δεν είναι έντονη, μπορεί να θεωρηθεί ότι πραγματοποιείται γενικά σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο. Μεταφέροντας αυτό το συμπέρασμα στον πληθυσμό μπορούμε -με ένα ποσοστό λάθους- να πούμε ότι το φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας εξακολουθεί να βρίσκεται στο προσκήνιο.

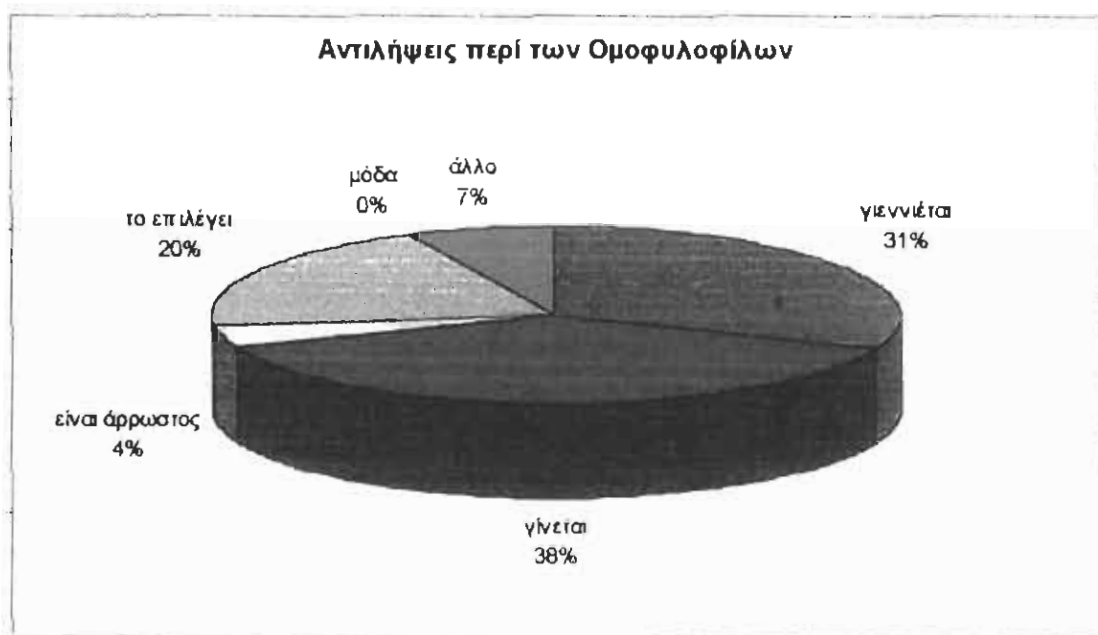
6.3 ΑΝΤΙΛΗΨΗ - ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Περνώντας σε αυτό το σημαντικό τμήμα θα προσπαθήσουμε να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα για το πώς αντιλαμβάνονται τα άτομα του δείγματος το θέμα της ομοφυλοφιλίας και πώς γενικά το αντιμετωπίζουν. Ξεκινώντας από το σημείο του ερωτηματολογίου που εξετάζει τι πιστεύουν οι ερωτώμενοι για τους ομοφυλόφιλους, και χρησιμοποιώντας το σύνολο των απαντήσεων, καταλήγουμε στο διάγραμμα 7. Όπως βλέπουμε το 38% των απόψεων συγκεντρώνεται γύρω από την αντίληψη ότι ο ομοφυλόφιλος δεν γεννιέται αλλά γίνεται. Την ομοφυλοφιλία εκ' γενετής πιστεύουν 31% του δείγματος. 20% του δείγματος πιστεύει επίσης ότι ο ομοφυλόφιλος οδηγείται σε αυτή την κατάσταση κατόπιν επιλογής του, ενώ μόλις 4% αντιλαμβάνεται την ομοφυλοφιλία ως νόσο. Σαφής είναι ακόμα η αντίληψη ότι κανένας δε γίνεται ομοφυλόφιλος εξαιτίας της μόδας. Τέλος σημειώνουμε, όπως έχουμε κάνει μέχρι τώρα τις διαφορετικές από τις τυποποιημένες του ερωτηματολογίου απόψεις που δόθηκαν, οι οποίες αποτελούν το 7% του συνόλου των απαντήσεων. Αυτές συνίστανται κατά τα 2/3 στην άποψη ότι η ομοφυλοφιλία προκύπτει λόγω ειδικών συνθηκών του περιβάλλοντος του ατόμου. Το υπόλοιπο 1/3 θίγει μια διαφορετική όψη του νομίσματος, την κερδοσκοπική, και αναφέρει την ομοφυλοφιλία ως επαγγελματική κατάληξη. Πρέπει να τονίσουμε ότι παρά τη

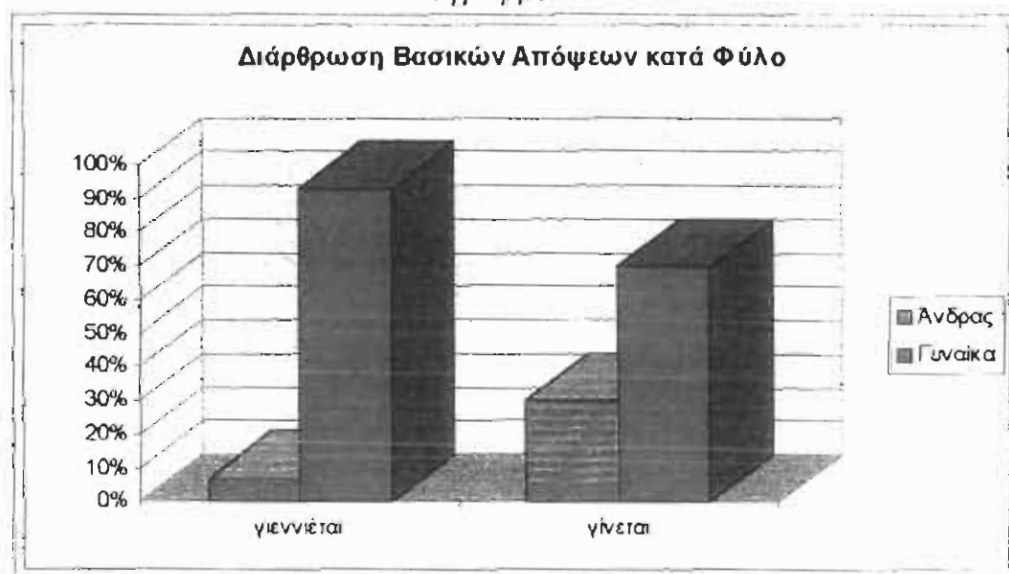
συγκεκριμένη υπόδειξη του ερωτηματολογίου, πολλές μονάδες του δείγματος υπέδειξαν περισσότερες των ενός απαντήσεων στο παραπάνω ερώτημα, με αποτέλεσμα να καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι δεν είναι ξεκάθαρα τα αίτια που οδηγούν στη ομοφυλοφιλία.

Επίσης θεωρούμε σημαντικό να αναφέρουμε την αναλογία ανδρών και γυναικών στις δύο επικρατέστερες απαντήσεις. Για το σκοπό αυτό κατασκευάσαμε και το διάγραμμα 8. Όπως φαίνεται η άποψη ότι ο ομοφυλόφιλος γεννιέται προέρχεται κατά βάση από γυναίκες (93%). Σε απόλυτα νούμερα αυτό μεταφράζεται σε 13 απαντήσεις από γυναίκες και μόλις 1 από άνδρα. Περισσότερο ισόρροπη είναι η κατάσταση στη δεύτερη άποψη όπου οι απαντήσεις από άνδρες και γυναίκες αποτελούν το 30% και 70% αντίστοιχα, ή σε απόλυτους αριθμούς 5 και 12 στις 17 που δόθηκαν συνολικά. Αναλογικά μάλιστα αν λάβουμε υπ' όψιν μας τη συμμετοχή των δύο φύλων στο δείγμα μπορούμε να πούμε ότι η άποψη είναι επικρατέστερη μεταξύ των ανδρών αφού την αντίληψη αυτή έχει το 62,5% σε αντίθεση με τις γυναίκες όπου το σχετικό ποσοστό φτάνει το 50%.

Διάγραμμα 7

Διάγραμμα 8

Για τη συνέχεια εξετάζουμε ποιοι παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ομοφυλόφιλης συμπεριφοράς, καθώς και σε ποια ηλικία αναπτύσσεται η συμπεριφορά αυτή. Εξετάζουμε δηλαδή κατά βάση την άποψη «γίνεται» που αναφέρθηκε παραπάνω.

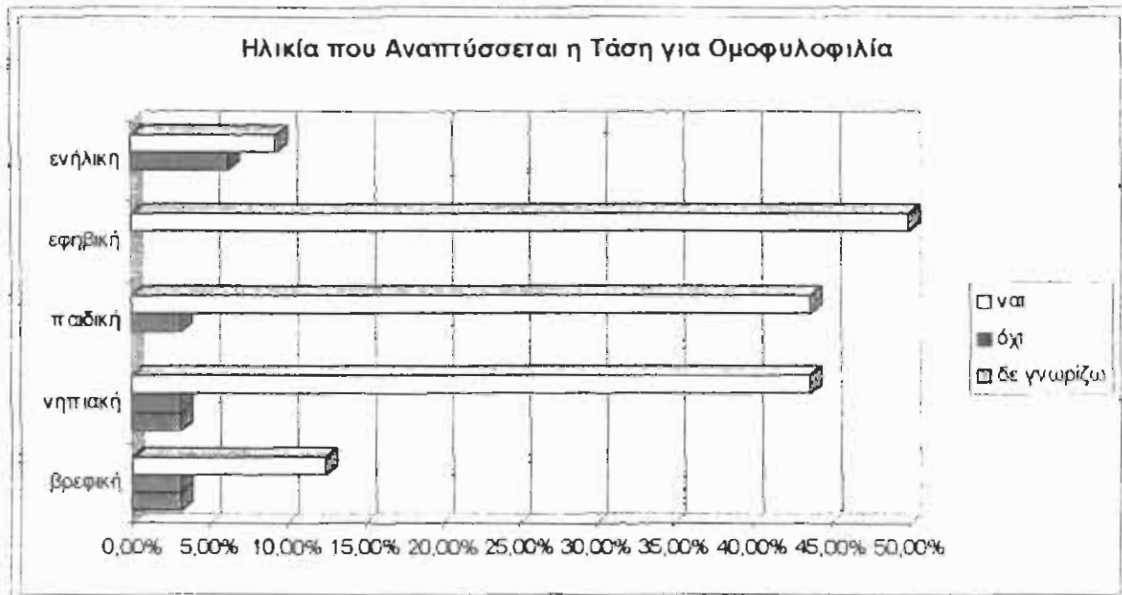
Το διάγραμμα 9 δεικνύει την κατανομή των απαντήσεων για τους διάφορους παράγοντες. Προφανώς, η πλειοψηφία των ατόμων πιστεύει ότι η συμπεριφορά διαμορφώνεται εξαιτίας της μη ταύτισης του ατόμου με τους γονείς του ίδιου φύλλου. Καταφατικά έδωσαν αυτή την απάντηση 21 άτομα, ενώ πιθανολογώντας (ίσως) άλλα 6. Αρνητική απάντηση για το συγκεκριμένο παράγοντα υπάρχει αλλά είναι μοναδική. Πολύ σημαντικός θεωρείται επίσης ο παράγοντας της σεξουαλικής κακοποίησης από το οικογενειακό ή το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον. Την απάντηση αυτή έδωσαν συνολικά 22 άτομα, εκ' των οποίων οι 14 με βεβαιότητα. Όσον αφορά στους λοιπούς παράγοντες, αυτοί δε θεωρούνται αμελητέοι. Απλώς η πλειοψηφία των απαντήσεων συγκεντρώνεται στους δύο παράγοντες που προαναφέρθηκαν. Έτσι, σε παράγοντες όπως οι επιρροές από φιλικό περιβάλλον ή την κοινωνία, καθώς και η απόρριψη από γονέα του ίδιου φύλλου έχουν λάβει θετικές και αρνητικές απαντήσεις, αλλά και απαντήσεις πιθανολογίας και άγνοιας. Συνεπώς μπορούμε να θεωρούμε ότι οι παράγοντες αυτοί παίζουν κάποιο ρόλο, αλλά όχι αυξημένης σημαντικότητας. Επίσης εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι μια επιπλέον άποψη που αναφέρθηκε θεωρεί πως η τάση αναπτύσσεται εξαιτίας της ψυχοσύνθεσης του ατόμου και τονίζεται το γεγονός ότι πρόκειται περί προσωπικής επιλογής.

Περνώντας τώρα στο ερώτημα σε ποια ηλικία διαμορφώνεται η τάση για ομοφυλοφιλία μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι δεν επικρατεί κάποια συγκεκριμένη άποψη. Όπως φαίνεται και στο 10ο διάγραμμα έχουν δοθεί θετικές απαντήσεις για όλες τις ηλικίες. Και ενώ οι επικρατέστερες τρεις είναι η νηπιακή, η παιδική και η εφηβική, εντούτοις δεν υπάρχει σημαντική διαφορά «ψηφών» μεταξύ τους. Η σύγχυση αυτή επικρατεί διότι οι περισσότερες μονάδες του δείγματος έδωσαν απαντήσεις για περισσότερες από μία ηλικίες. Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει κάποια σαφής γνώμη. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από την άποψη που είχαμε αναφέρει παραπάνω ότι τα άτομα του δείγματος ενημερώνονται, αλλά όχι σε μεγάλο βαθμό, γύρω από το θέμα της ομοφυλοφιλίας, με αποτέλεσμα ο καθένας να εκφέρει γνώμη επηρεασμένος από τη θεωρία που τον εκφράζει περισσότερο. Και εφόσον δεν υπάρχει μοναδική θεωρία σχετικά με την ηλικία στην οποία εμφανίζεται η ομοφυλοφιλική τάση η εικόνα που δίνει το διάγραμμα 10 έπρεπε να θεωρείται αναμενόμενη.

Διάγραμμα 9

Διάγραμμα 10

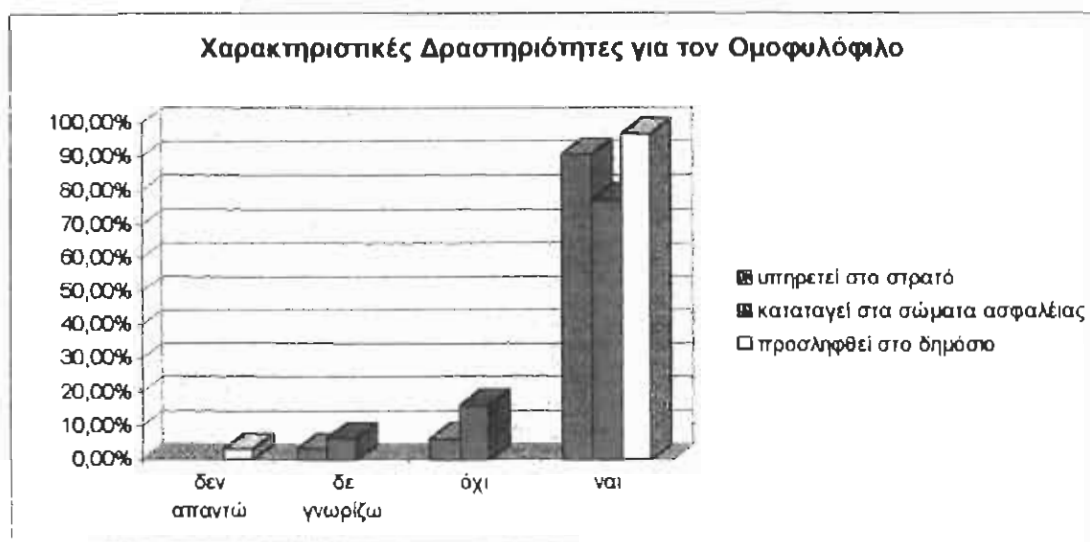
Διάγραμμα 11

Σχετικά με την επίδραση που θα είχε στην επαγγελματική αποκατάσταση ενός ατόμου η ανάπτυξη ομοφυλοφιλικής τάσης και στηριζόμενοι στις απαντήσεις που δόθηκαν, κατασκευάσαμε το διάγραμμα 11. Βλέπουμε ότι οι περισσότερες απαντήσεις συγκεντρώνονται σε αρνητική επίδραση τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Βέβαια τα περισσότερα άτομα θεωρούν ότι αυτό συμβαίνει μερικές φορές και όχι συχνά. Απαντήσεις αντίθετης κατεύθυνσης δόθηκαν επίσης, αλλά εκφράζονται από την ίδια ένταση, δηλαδή «μερικές φορές». Μπορούμε συνεπώς να πούμε ότι δεν υφίσταται καμία βέβαιη εκτίμηση της καταστάσεως. Απλώς τα άτομα προχωρούν σε εικασίες ότι η συγκεκριμένη τάση ίσως να επιδράσει αρνητικά, ίσως θετικά. Πιθανότατα τα άτομα θεωρούν πως η επίδραση εξαρτάται από την αντιμετώπιση του εργοδότη.

Η αντιμετώπιση των ομοφυλόφιλων από τα άτομα του δείγματος είναι «ουδέτερη» όπως φαίνεται στο διάγραμμα 12 και όπως θα φανεί και παρακάτω. Λέγοντας ουδέτερη, εννοούμε την ίση μεταχείριση και αντιμετώπιση που πρέπει να έχουν οι ομοφυλόφιλοι σε σχέση με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Η σχετική παρατήρηση επιβεβαιώνεται από τη συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος που πιστεύει ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα μπορούν να υπηρετήσουν στο στρατό, να καταταγούν στα σώματα ασφαλείας, καθώς και να προσληφθούν στο δημόσιο. Τα αντίστοιχα ποσοστά είναι περίπου 91%, 77% και 97%. Οι αρνητικές αντιδράσεις που υπήρξαν για το στρατό και τα σώματα ασφαλείας, πιθανολογούμε ότι εξηγούνται από τη μέχρι πρότινος στάση των Ενόπλων Δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας. Συγκεκριμένα, οι ομοφυλόφιλοι δεν γίνονταν δεκτοί ως «Ι5», δηλαδή δεν άνηκαν στην κατηγορία «αρίστης ικανότητας». Επίσης, για τις δύο αυτές δραστηριότητες εμφανίστηκαν και κάποια μηδαμινά ποσοστά άγνοιας, τα οποία οφείλονται πιθανότατα στους λόγους που αναφέραμε παραπάνω.

Διάγραμμα 12

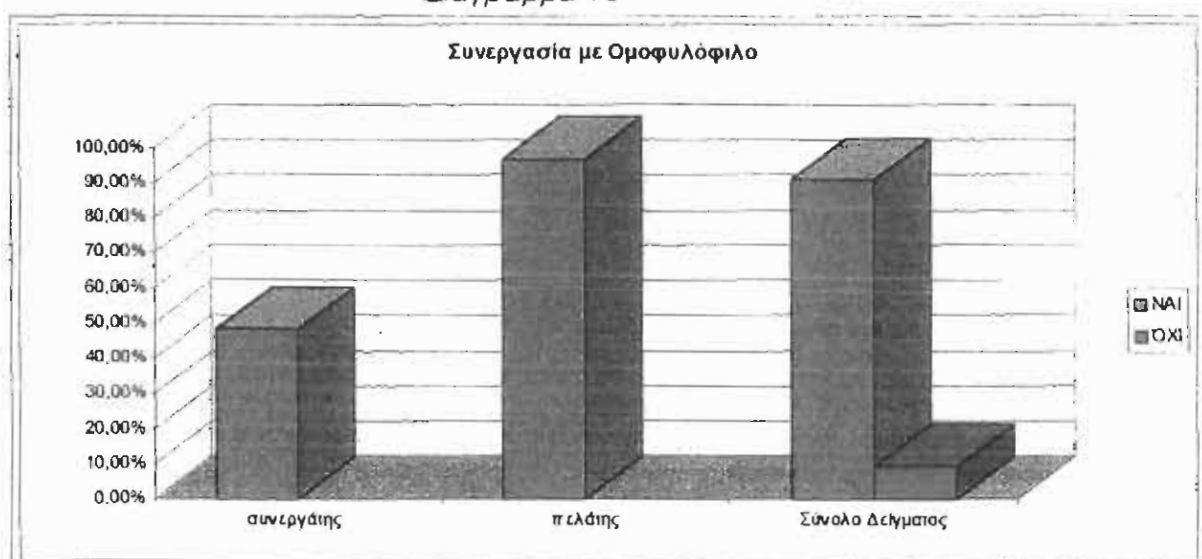
Μέχρι στιγμής έχουμε φτάσει σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ανάλυσης ώστε να μπορούμε να σκιαγραφούμε πως αντιμετωπίζουν τα άτομα του δείγματος ανθρώπους με ομοφυλοφιλική συμπεριφορά. Από το σημείο αυτό και για το υπόλοιπο του παρόντος τμήματος θα εξετάσουμε ποιες είναι οι σχέσεις των ατόμων του δείγματος με τους ομοφυλόφιλους, ώστε να συμπεράνουμε από που πηγάζει η συμπεριφορά τους αυτή. Στην προσπάθειά μας αυτή θα μας βοηθήσουν τα παρακάτω διαγράμματα.

Στο διάγραμμα 13 εμφανίζεται στο αριστερό τμήμα ποιο ποσοστό του δείγματος είχε στο παρελθόν συνεργασία με κάποιο ομοφυλόφιλο. Η συντριπτική πλειοψηφία (90,62%) είχε πράγματι συνεργαστεί με κάποιο ομοφυλόφιλο. Το είδος της συνεργασίας απεικονίζεται στο αριστερό μέρος του διαγράμματος. Σε απόλυτους αριθμούς από τα 29 άτομα που έδωσαν θετική απάντηση, 14 είχαν κάποιο ομοφυλόφιλο ως συνεργάτη, ενώ 28 ως πελάτη. Προφανώς αρκετά άτομα είχαν και τις δύο εμπειρίες.

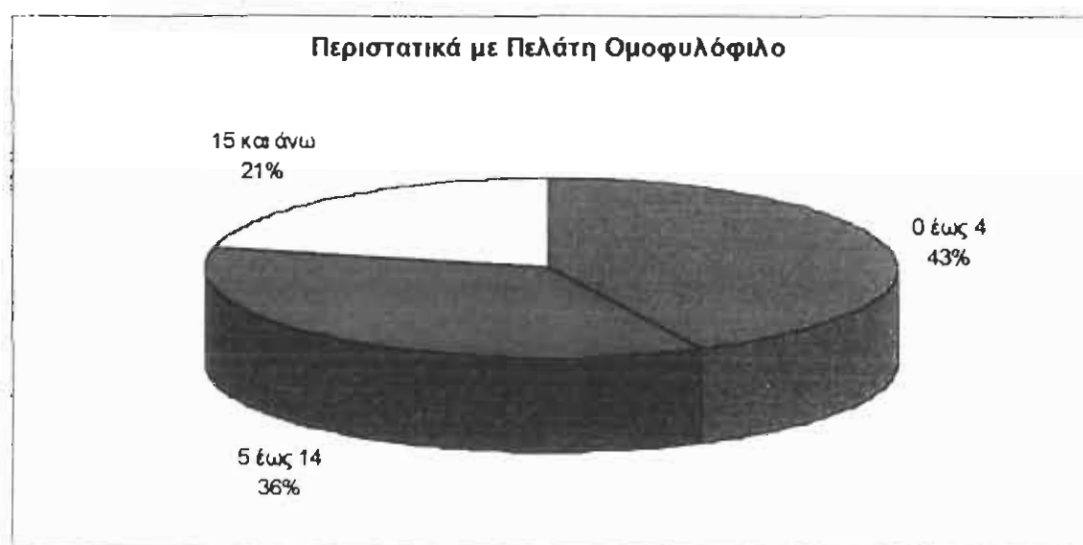
Για να γίνουν καλύτερα αντιληπτά τα παραπάνω νούμερα παραθέτουμε και τα ανάλογα ποσοστά που είναι αντίστοιχα 48,28% και 96,55%.

Εφόσον το ποσοστό των πελατών είναι αξιοσημείωτο, παραθέτουμε στο διάγραμμα 14 και κάποια συμπληρωματική πληροφόρηση. Το 43% των ατόμων του δείγματος είχαν 1 έως 4 περιστατικά με πελάτη ομοφυλόφιλο. Το 36% είχε από 5 έως 14, ενώ το υπόλοιπο 21% από 15 περιστατικά και άνω. Ένα πρόχειρο συμπέρασμα που μπορούμε να εξάγουμε στο σημείο αυτό είναι ότι τα άτομα του δείγματος είχαν συχνές επαφές με ομοφυλοφιλικά άτομα. Αυτό προφανώς τους έχει ωθήσει να υιοθετήσουν μια όχι αρνητική στάση απέναντι σε τέτοια άτομα. Πιθανότατα αυτό συνέβαλε στις θετικές απαντήσεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως σχετικά με τα σώματα ασφαλείας και το στρατό. Επίσης γι' αυτό δόθηκαν μετριοπαθείς και όχι έντονες απαντήσεις σχετικά με την επίδραση του φαινομένου στην επαγγελματική αποκατάσταση.

Διάγραμμα 13

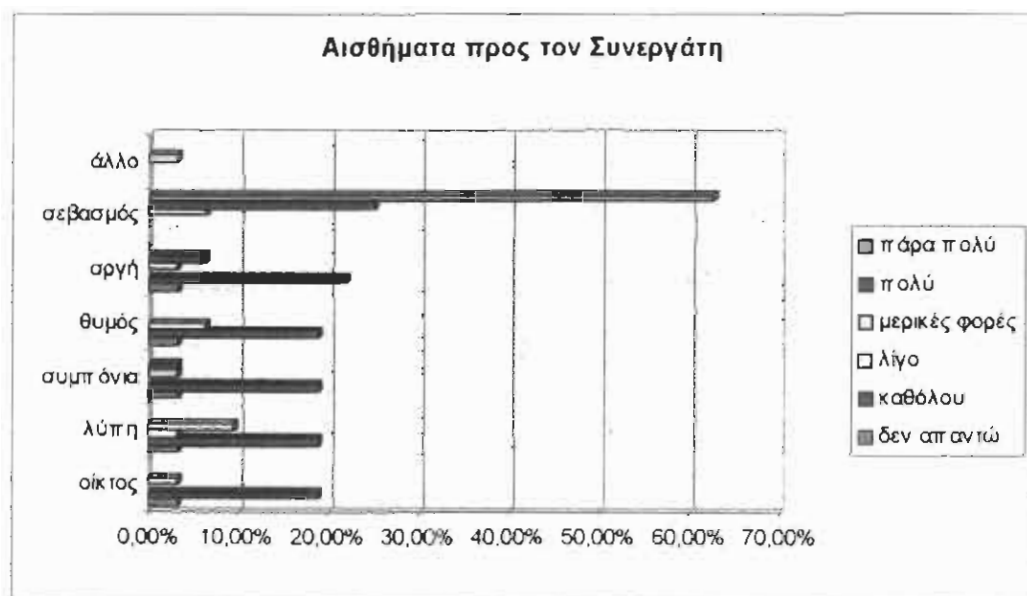
Διάγραμμα 14

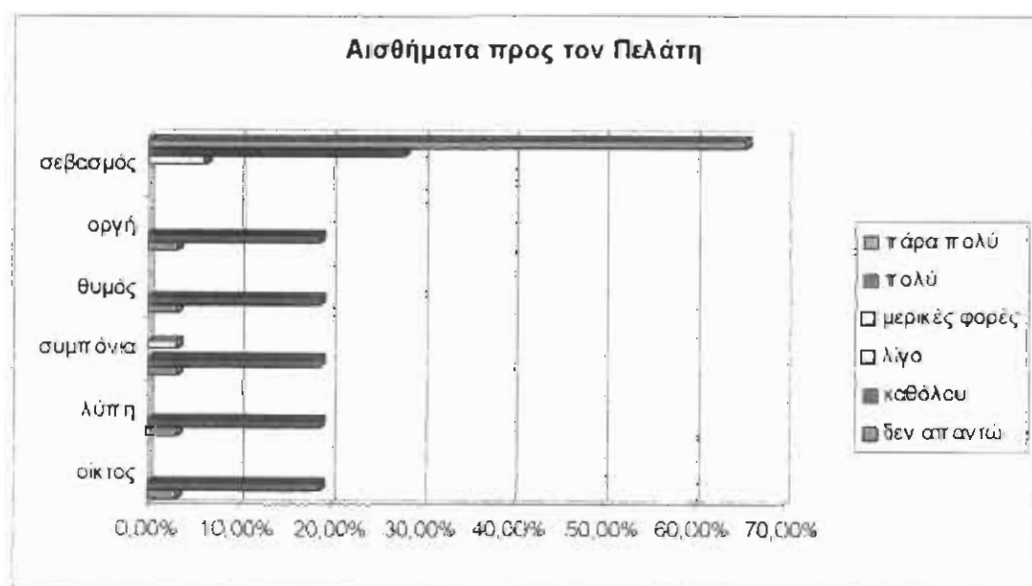
Το παραπάνω σχόλιο γίνεται ακόμα σαφέστερο αν συνυπολογίσουμε τα δύο ακόλουθα διαγράμματα. Το πρώτο (διάγραμμα 15) δείχνει τα συναισθήματα που προέκυψαν στα διάφορα άτομα του δείγματος κατά την επαφή τους με συνεργάτη με ομοφυλοφιλική συμπεριφορά. Είναι σαφέστατο πως το επικρατόν συναίσθημα είναι ο σεβασμός στην ιδιαιτερότητα του πελάτη και μάλιστα με μεγάλη ένταση. Επίσης έντονα αρνητικές απαντήσεις αλλά όχι σε ιδιαίτερα μεγάλα ποσοστά δόθηκαν στα λοιπά συναισθήματα. Σχεδόν πανομοιότυπη παρουσιάζεται και η κατάσταση στο 16^ο διάγραμμα το οποίο δεικνύει συναισθήματα που προέκυψαν κατά τη συνεργασία με τον του πελάτη. Και σε αυτή την περίπτωση επικρατέστερο συναίσθημα είναι ο σεβασμός και σε μεγάλη ένταση. Προφανώς ο σεβασμός αυτός μπορεί να εκφραστεί καλύτερα από μία άποψη που δόθηκε ανεξάρτητα από τις τυποποιημένες για την

περίπτωση της συνεργασίας: «χωρίς κριτήριο την ιδιαιτερότητά του, αλλά την προσωπικότητα και τη συμπεριφορά του».

Διάγραμμα 15

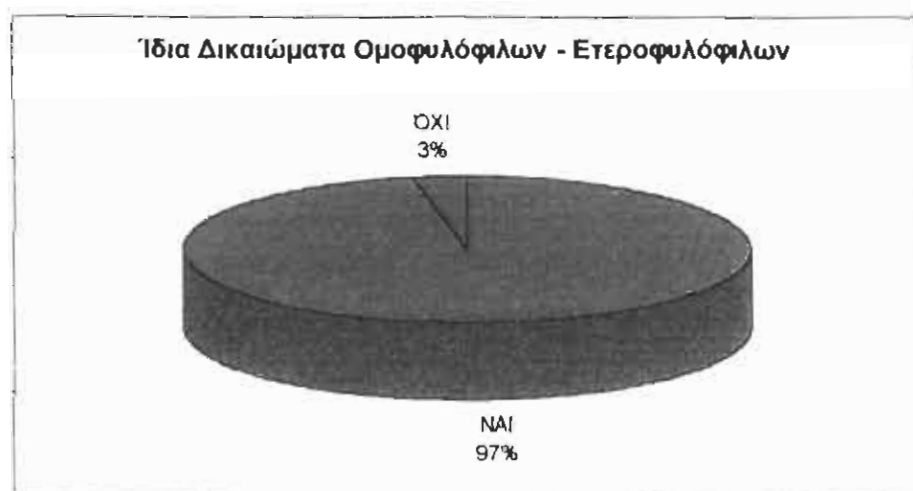

Διάγραμμα 16

Τα τελευταία στοιχεία που προσθέτουμε για να συμπληρώσουμε αυτό το τμήμα δείχνουν τη γενική αντιμετώπιση που τυγχάνουν οι ομοφυλόφιλοι από τα άτομα του δείγματος. Στο διάγραμμα 17 βλέπουμε ότι περίπου το 97% του δείγματος θεωρεί πως άνθρωποι με ομοφυλοφιλική συμπεριφορά πρέπει να αντιμετωπίζονται ακριβώς όπως εκείνα με ετεροφυλική συμπεριφορά. Κάτι τέτοιο ήταν αναμενόμενο, αφού όπως έχουμε δει μέχρι τώρα τα άτομα του δείγματος έχουν γνωρίσει ομοφυλόφιλους και σέβονται την ιδιαιτερότητά τους.

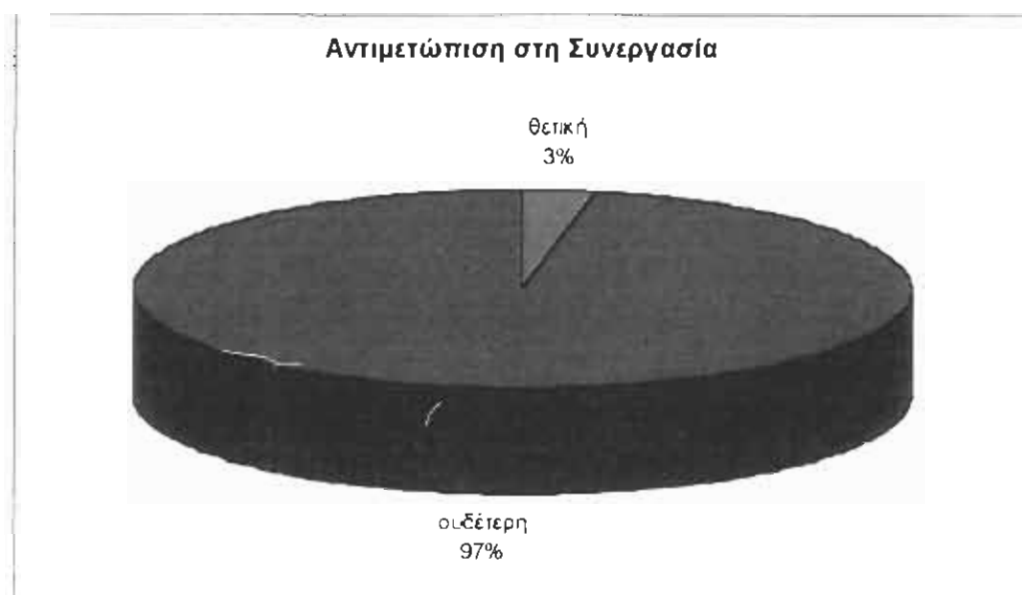
Διάγραμμα 17

Το διάγραμμα 18, μας ενισχύει την παραπάνω άποψη αφού δείχνει ότι κανένα ομοφυλοφιλικό άτομο δεν έτυχε αρνητικής αντιμετώπισης από τις μονάδες του δείγματος. Αντιθέτως, το 97% έδειξε ουδέτερη αντιμετώπιση, όπως επιβάλλει η δεοντολογία της συνεργασίας, ενώ 3%

επηρεάστηκε θετικά από το γεγονός ότι συνεργαζόταν με κάποιο ομοφυλόφιλο.

Διάγραμμα 18

Την ανάλυση του τμήματος αυτού μπορούμε να συνοψίσουμε στα ακόλουθα:

- Δεν υπάρχει σαφής αντίληψη σχετικά με την ομοφυλοφιλική συμπεριφορά. Οι δύο μεγαλύτερες μερίδες του δείγματος πιστεύουν ότι γεννιέται ή γίνεται.
- Για την άποψη «γίνεται» η πλειοψηφία του δείγματος θεωρεί ως αιτίες τη μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλου και τη σεξουαλική κακοποίηση.

- Σαφής αντίληψη δεν υπάρχει ούτε και για την ηλικία κατά την οποία αρχίζει να αναπτύσσεται η τάση.
- Τα άτομα του δείγματος δε δίνουν αρνητικές απαντήσεις για τους ομοφυλόφιλους, αλλά σέβονται την ιδιαιτερότητά τους. Αυτό συμβαίνει πιθανότατα εξαιτίας της συνεργασίας των ανθρώπων του δείγματος με τέτοια άτομα.
- Είναι σαφέστατη η ιδέα πως οι ομοφυλόφιλοι έχουν ακριβώς τα ίδια δικαιώματα με τους ετεροφυλόφιλους και γι' αυτό το λόγο θεωρείται ότι μπορούν να υπηρετήσουν στο στρατό και να καταταγούν στα σώματα ασφαλείας.

6.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

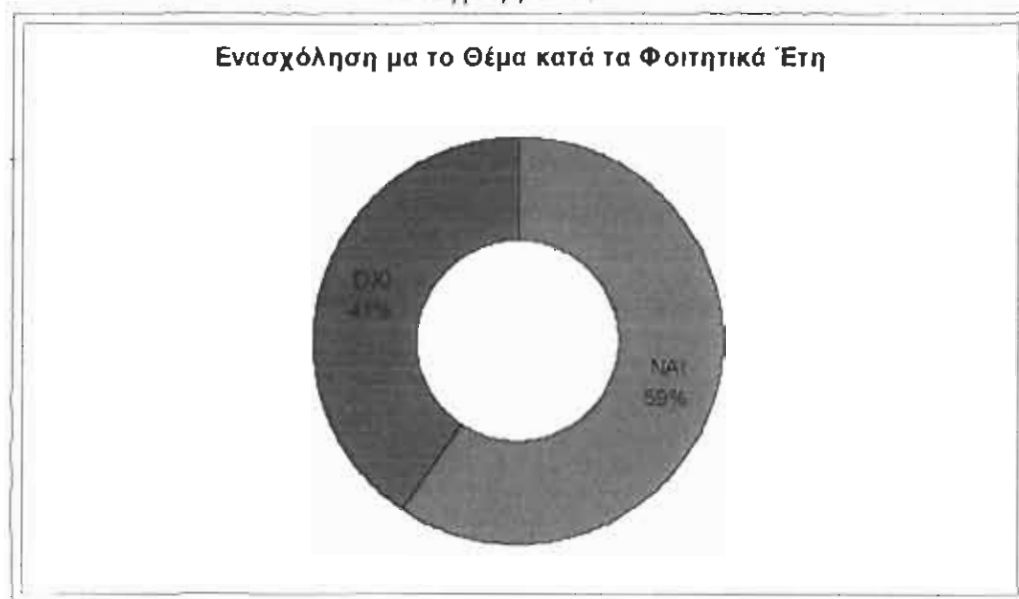
Στο τμήμα αυτό της εργασίας μας θα εξετάσουμε το βαθμό στον οποίο τα άτομα του δείγματος είχαν ασχοληθεί με το θέμα κατά τη διάρκεια των φοιτητικών τους χρόνων, πόσο έχουν αυξηθεί οι γνώσεις τους από τότε καθώς και το ρόλο που η κοινωνική εργασία μπορεί να παίζει για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Όπως και στα προηγούμενα τμήματα η παρουσίαση θα γίνει με τη βοήθεια διαγραμμάτων.

Στο διάγραμμα 19 βλέπουμε ότι το 59% του δείγματος είχε ασχοληθεί με το θέμα της ομοφυλοφιλίας και κατά τα χρόνια των φοιτητικών του σπουδών. Το ποσοστό αυτό που μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό, αναλύουμε στο διάγραμμα 20, για την αποσαφήνιση του οποίου παραθέτουμε και τον ακόλουθο πίνακα. Είναι εμφανές ότι η πλειοψηφία των θετικά αποκρινόμενων είχαν συζητήσει το θέμα σε κάποια ή κάποιες ώρες διδασκαλίας, ενώ ένα επίσης μεγάλο ποσοστό είχε συζητήσει το θέμα με τους συμφοιτητές του. 21% περίπου είχε εξετάσει το θέμα ως εργασία και τέλος 5% ως πτυχιακή εργασία. Πρέπει να τονίσουμε ότι τα περισσότερα άτομα του δείγματος είχαν αντιμετωπίσει το θέμα με περισσότερες των ενός παραπάνω αναφερομένων δραστηριοτήτων.

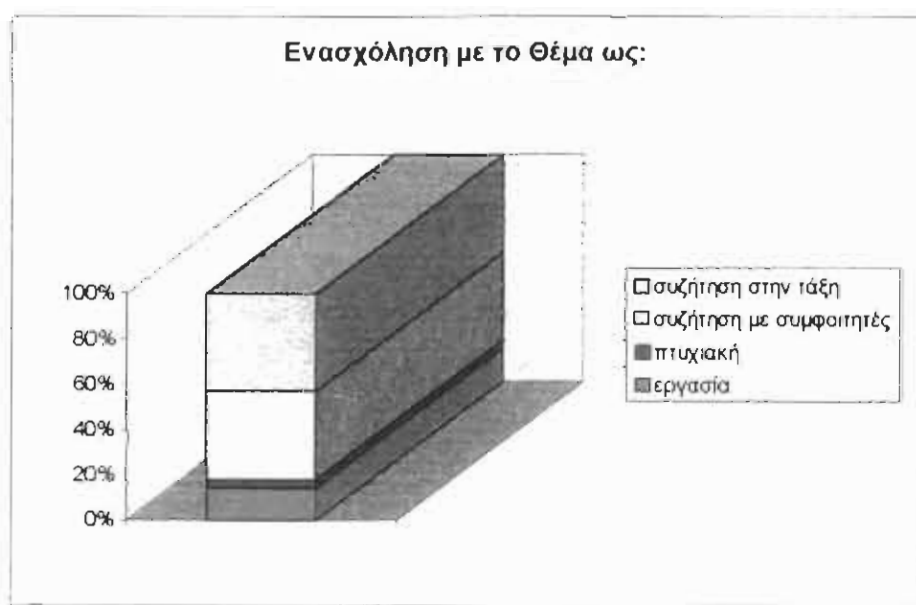
ΟΧΙ	ΝΑΙ		
40,63%	59,38%		Ενασχόληση Ως:
		21,05%	εργασία
		5,26%	πτυχιακή
		57,89%	συζήτηση με συμφοιτητές
		63,16%	συζήτηση στην τάξη

Αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό αφού το συγκεντρωτικό άθροισμα των ανωτέρω ποσοστών είναι μεγαλύτερο του 100%. Αν κρίναμε πρόχειρα από το διάγραμμα και τον πίνακα θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι τα άτομα του δείγματος ήταν καλά ενημερωμένα σχετικά με το θέμα της ομοφυλοφιλίας ήδη από τα φοιτητικά τους χρόνια. Για να μην περιπέσουμε σε ένα τέτοιο λάθος ζητήσαμε την προσωπική τους εκτίμηση για το επίπεδο των γνώσεών τους τότε καθώς και για το πόσο αυξήθηκαν στη συνέχεια. Τα αποτελέσματα φαίνονται στα διαγράμματα 21 και 22 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 19

Διάγραμμα 20

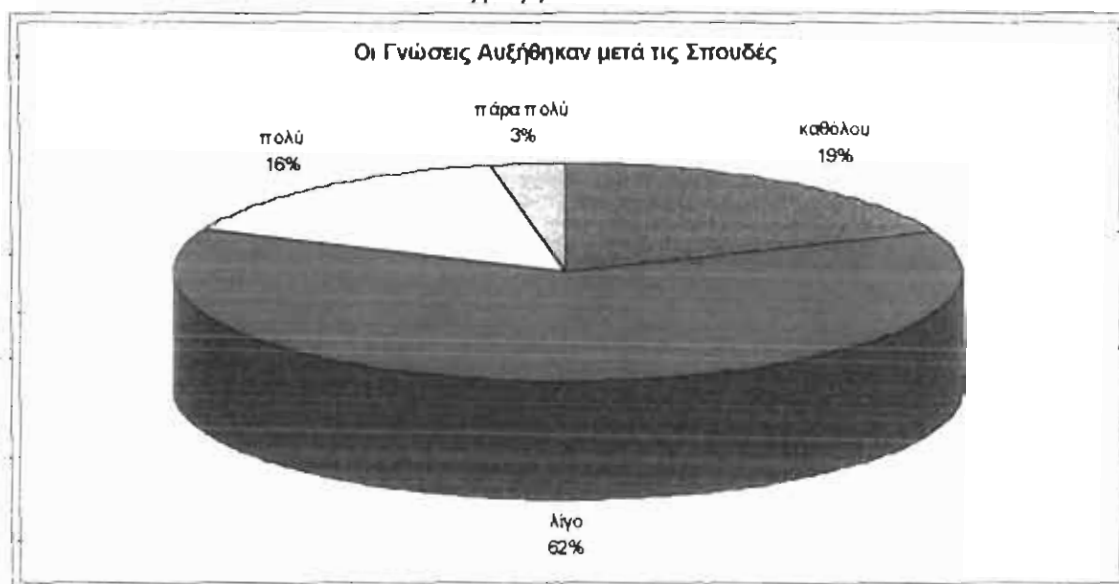
Όπως φαίνεται το 60% περίπου θεωρούσε το επίπεδο των γνώσεών του ελλιπές, το 35% περίπου μέτριο, ενώ το ποσοστό που θεωρούσε τις γνώσεις του επαρκείς είναι αμελητέο. Σε κάποιο ανάλογο συμπέρασμα μπορούμε να καταλήξουμε και από το διάγραμμα 22 το οποίο μας

ενημερώνει για την αύξηση των γνώσεων μετά τις σπουδές. Ενώ το 62% θεωρεί ότι οι γνώσεις του αυξήθηκαν λίγο και το 19% καθόλου, υπάρχουν και απόψεις αντίθετης κατεύθυνσης αφού 16% θεωρεί πως οι γνώσεις του αυξήθηκαν πολύ και 3% πάρα πολύ.

Διάγραμμα 21

Διάγραμμα 22

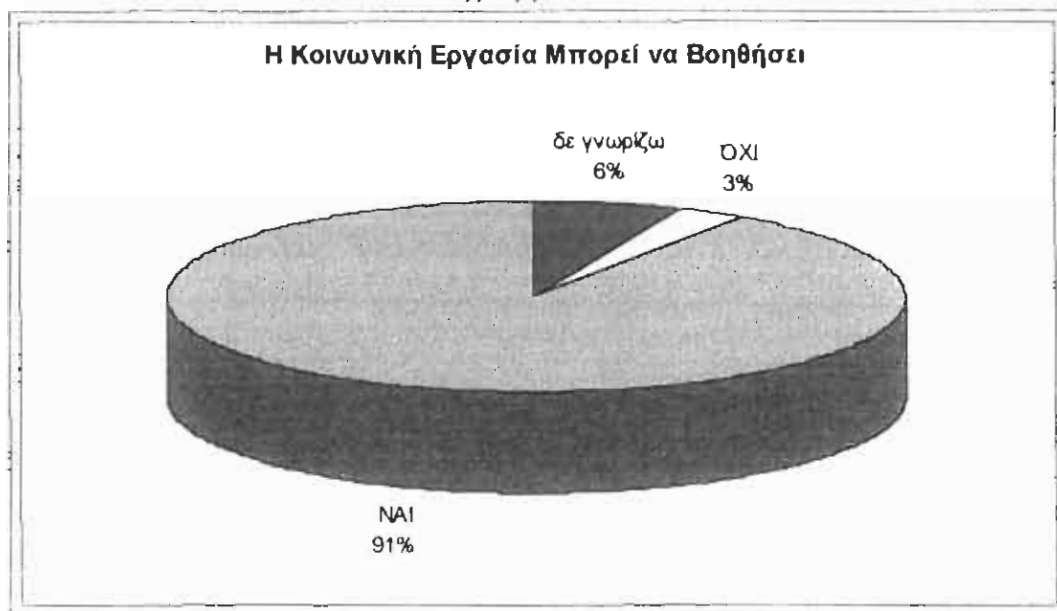
Στο διάγραμμα 23 απεικονίζουμε τις απόψεις των ατόμων του δείγματος σχετικά με το αν υπάρχει βιβλιογραφία σχετική με την ομοφυλοφιλία στον κλάδο της κοινωνικής εργασίας. Όπως φαίνεται, το 85% περίπου δήλωσε ότι δε γνωρίζει, ενώ ένα 15% περίπου ανέφερε πως υπάρχει σχετική βιβλιογραφία.

Διάγραμμα 23

Τα δύο τελευταία διαγράμματα κατασκευάστηκαν σύμφωνα με τις απόψεις που δόθηκαν για το αν η κοινωνική εργασία μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση του στιγματισμού που υφίστανται άτομα ή οικογένειες λόγω του φαινομένου της ομοφυλοφιλίας, και με ποιο τρόπο.

Διάγραμμα 24

Η συντριπτική πλειοψηφία όπως δεικνύει το διάγραμμα 24 έχει θετική άποψη σχετικά με τη δραστηριότητα που μπορεί να αναλάβει η κοινωνική εργασία ως επιστήμη. Επίσης 6% δεν έχει άποψη και 3% μόλις δείχνει αρνητική αντιμετώπιση.

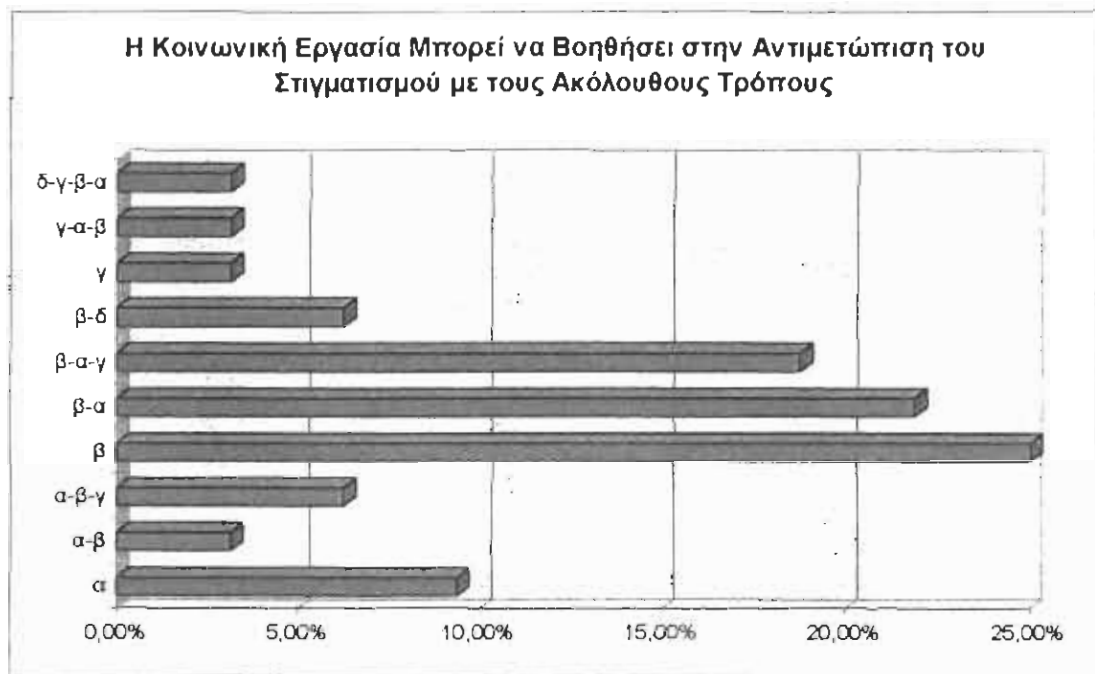
Στο διάγραμμα 25 απεικονίζονται οι απόψεις για τους τρόπους δράσης που μπορεί να αναλάβει η κοινωνική εργασία. Για την κατανόηση του διαγράμματος αναφέρουμε ότι στον κάθετο οι συμβολισμοί α, β, γ, δ, αντιστοιχούν στις απόψεις που ήταν σημειωμένες στην ερώτηση 27 του ερωτηματολογίου και οι οποίες είναι:

- α. Με την περαιτέρω διάδοση των αξιών της κοινωνικής εργασίας.
- β. Με δημιουργία στελεχών ικανών να χειρίζονται προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού.
- γ. Με ότι κάνει μέχρι σήμερα.

δ. Κάτι άλλο. Προσδιορίστε.

Σημειώνουμε επίσης ότι κάθε άτομο μπορούσε να δώσει περισσότερες των μία απαντήσεων και με σειρά προτεραιότητας.

Διάγραμμα 25

Για άτομα που έδωσαν και τις τρεις απαντήσεις, η επικρατέστερη σειρά είναι β-α-γ, αλλά και γενικά η δεύτερη απάντηση θεωρείται ισχυρότερη αφού συγκέντρωσε συνολικά τις περισσότερες ψήφους. Παρόλο που η «δημιουργία στελεχών» θεωρείται ως η καλύτερη λύση και οι άλλες δύο απόψεις έρχονται σε δεύτερη μοίρα, είμαστε σε θέση να πούμε πως αυτό που ξεχωρίζει από την τελευταία αυτή ανάλυση είναι η πεποίθηση ότι η κοινωνική εργασία μπορεί να αναλάβει δράση. Αν θυμηθούμε λίγο και το αμέσως προηγούμενο διάγραμμα θα δούμε ότι

μόνο 3% είχε αντίθετη αντίληψη για το θέμα. Το περίπου 3% που αντιστοιχεί σε ένα άτομο από το σύνολο του δείγματος έδωσε ως καλύτερη λύση για την αντιμετώπιση του στιγματισμού ως αποτέλεσμα της ομοφυλοφιλίας, τη μη ενασχόληση της κοινωνικής εργασίας με το θέμα. Παρόλο που μια τέτοια άποψη δημιουργεί αρνητική εντύπωση και χωρίς να γνωρίζουμε τους λόγους που την προκάλεσαν, εμείς εφόσον σημειώθηκε οφείλαμε να την αναφέρουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως προαναφέραμε η τεχνική της έρευνας, δηλαδή το ερωτηματολόγιο, χωρίστηκε σε τέσσερα μέρη ώστε να κατηγοριοποιηθούν οι απαντήσεις προς ευκολότερη σύγκριση μεταξύ των, αλλά και δυνατότητα καλλίτερης εξαγωγής συμπερασμάτων. Παράλληλα, με το συγκεκριμένο τρόπο μπορούμε να αντιπαραθέσουμε τα διάφορα διαγράμματα, του κάθε ειδικού μέρους μεταξύ τους και να σχολιάσουμε τις αντιθέσεις ή τις ταυτόσημες απόψεις που προκύπτουν. Υιοθετώντας τα παραπάνω, η παράθεση των συμπερασμάτων όπως και στα εισαγωγικά σχόλια και σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο, χωρίζεται σε τέσσερα μέρη: i) Ποσοτικά Στοιχεία του Δείγματος, ii) Ενημέρωση, iii) Αντίληψη - Αντιμετώπιση, iv) Κοινωνική Εργασία.

7.1 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Το κύριο στοιχείο που μας ενδιαφέρει είναι η ηλικία των ατόμων που αποτελούν το δείγμα μας. Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα η ηλικία του δείγματος κυμαίνεται από 25 έως 54 ετών. Κάτι τέτοιο μαρτυρεί πως έχουμε άτομα διαφορετικής ηλικίας και κατ' επέκταση διαφορετικής αντίληψης, στάσης και γνώσης σχετικά με την ομοφυλοφιλία. Ουσιαστικά, αν πάρουμε τα δύο άκρα, δηλαδή 25 χρονών και 54 χρονών, κάνουμε λόγο για δύο γενεές. Είναι λοιπόν χρήσιμο να έχουμε τη συγκεκριμένη μεταβλητή για να δούμε αν θα επηρεάσει ή όχι το σύνολο των απαντήσεων. Παράλληλα, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως άλλη εκπαίδευση ως σπουδαστής της Κοινωνικής Εργασίας είχε κάποιος που είναι 54 χρόνων και άλλη κάποιος που είναι 24, δηλαδή απόφοιτος του σημερινού τμήματος με τη συγκεκριμένη μορφή. Η χρονική συνέχεια του δείγματος επιβεβαιώνεται από την παράθεση των στοιχείων που δείχνουν το ποσοστό ετών προϋπηρεσίας. Το 60% περίπου του δείγματος έχει προϋπηρεσία ως επαγγελματίας της Κοινωνικής Εργασίας έως 6 χρόνια, ενώ το 30% πάνω από 10 χρόνια. Αν και υπερτερούν οι νέοι στο δείγμα μας, το 30% δεν είναι αμελητέο ποσοστό που αν μη τι άλλο φέρνει μια ισορροπία στο δείγμα. Από τη στιγμή όμως που το δείγμα μας διαθέτει χρονική συνέχεια είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς μας βοηθά

να διαπιστώσουμε κατά πόσο αυτή επιδρά στις απαντήσεις που δόθηκαν. Τέλος πρέπει να τονιστεί πως αν και οι γυναίκες υπερτερούν στο δείγμα (περίπου 75%) οι ηλικίες είναι κατανεμημένες ισότιμα και για τα δύο φύλα. Συγκεκριμένα, οι άνδρες που αποτελούν το 25% στο δείγμα, ηλικιακά κατανέμονται από 25 έως 34 ετών 12,5% και από 35 έως 54 12,5%. Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και για τις γυναίκες: 75% συμμετοχή στο δείγμα, από 25 έως 34 ετών 32,5% και 35 - 54 32,5%. Αναλογιζόμενοι τα συγκεκριμένα στοιχεία και ειδικότερα τη αναλογία μεταξύ των ηλικιών απορρέει το συμπέρασμα πως όχι μόνο δεν επηρεάζει αρνητικά την χρονική συνέχεια των ηλικιών, αλλά δημιουργεί προϋποθέσεις για ορθότερα και πληρέστερα συμπεράσματα.

7.2 ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Εξετάζουμε την ενημέρωση για την ομοφυλοφιλία των επαγγελματιών της Κοινωνικής Εργασίας με το αν διαβάζουν γραπτά έντυπα και αν παρακολουθούν τηλεοπτικές εκπομπές και ασφαλώς με ποια ένταση. Κατ' αρχήν όλοι έδειξαν ότι ενημερώνονται. Ένα ποσοστό γύρω στο 90% του δείγματος είπε ότι διαβάζει έντυπα γύρω από την ομοφυλοφιλία. Από το ποσοστό αυτό το 40% σχεδόν ενημερώνεται από εφημερίδες, το 30% από περιοδικά επιστημονικής φύσης, ενώ μόλις το 15% από βιβλία. Βεβαίως είναι σημαντικό να δούμε την ενημέρωση από γραπτά έντυπα σε συνδυασμό με το βαθμό έντασης. Αποδεικνύεται ότι οι επικρατέστερες εντάσεις είναι το «μερικές φορές» και το «συχνά». Από τη στιγμή όμως που η εφημερίδα δεν είναι επιστημονικό κείμενο και πόσο μάλλον εξειδικευμένο στο θέμα της ομοφυλοφιλίας, η ενημέρωση των επαγγελματιών τοποθετείται στα γενικότερα ενδιαφέροντά τους και όχι ότι προέρχεται από επιστημονικό ενδιαφέρον για το θέμα. Ωστόσο, σ' αυτό το σημείο μπορούμε να διαπιστώσουμε την πρώτη αντίφαση. Συγκεκριμένα, αν συνδυάσουμε τις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «αν είχατε περιστατικά που ο πελάτης σας ήταν ομοφυλόφιλος» (θετική απάντηση 91%) με τις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «πιστεύεται ότι οι γνώσεις γύρω από την

ομοφυλοφιλία αυξήθηκαν μετά το πέρας των σπουδών σας ως φοιτητές της Κοινωνικής Εργασίας» (αρνητική απάντηση 81%), έπρεπε οι επαγγελματίες να αναζητούν την ενημέρωση. Κάτι τέτοιο όμως δεν γίνεται. Ενώ τα ομοφυλόφιλα άτομα σχεδόν σε απόλυτο ποσοστό αναζητούν τις υπηρεσίες των τμημάτων Κοινωνικής Εργασίας, αποδεικνύεται από την έρευνα πως οι επαγγελματίες κατά τη διάρκεια των σπουδών τους βοηθήθηκαν ελάχιστα γύρω από το συγκεκριμένο θέμα, αλλά και δεν ενδιαφέρονται σε μεγάλο βαθμό να αυξήσουν τις γνώσεις τους. Ευλόγως λοιπόν γεννάται το ερώτημα από που προκύπτει μια τέτοια συμπεριφορά και πως εξηγείται.

Επίσης το όχι και τόσο σθεναρό ενδιαφέρον τους για την ομοφυλοφιλία μπορεί να αποδειχτεί και από το αν παρακολουθούν ή όχι ανάλογες τηλεοπτικές εκπομπές. Το μεγαλύτερο ποσοστό παρακολουθεί αλλά και εδώ «μερικές φορές». Βεβαίως σε ερώτησή μας αν παρακολουθούν τέτοιες εκπομπές με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, η επικρατέστερη απάντηση (37%) είναι «ναι παρακολουθώ τέτοιες εκπομπές με την οικογένειά μου μερικές φορές», ενώ ως «παρακολουθώ μόνος» η θετική απάντηση κυμαίνεται σε ποσοστό 23%. Το μισό λοιπόν μέρος του δείγματος είναι δυνατόν να πούμε πως παρουσιάζει μια διστακτικότητα ως προς την παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών με θέμα την ομοφυλοφιλία με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Ίσως μια τέτοια συμπεριφορά να οφείλεται και να έχει άμεση σχέση με το προηγούμενό μας συμπέρασμα. Είδαμε, δηλαδή, ότι αν και έχουν ελλείψεις γύρω από την ομοφυλοφιλία, δεν επιδιώκουν σε μεγάλο βαθμό

την πληροφόρηση. Επομένως ο διαταγμός στην από κοινού παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών σχετικών με την ομοφυλοφιλία ίσως να απορρέει από την έλλειψη γνώσεων αλλά και από το χειρισμό της συζήτησης που πιθανόν να επακολουθήσει. Άλλωστε, είναι φυσιολογικό για οποιοδήποτε θέμα που η γνώση μας δεν είναι εξειδικευμένη ή του απολύτου ενδιαφέροντός μας, να μην είναι στις άμεσες προτεραιότητες είτε για συζήτηση είτε για οποιαδήποτε άλλη ενασχόληση. Ασφαλώς είναι δυνατόν στην εξαγωγή των συμπερασμάτων να τεθεί και η άποψη του επηρεασμού από τη γενικότερη στάση του κοινωνικού συνόλου ως προς την ομοφυλοφιλία. Ότι δηλαδή από τη στιγμή που το κοινωνικό σύνολο θέτει τους ομοφυλόφιλους στο περιθώριο αλλά και κάτω από διάφορες ταμπέλες χαρακτηρισμού, όποιος μετέχει στο συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο επηρεάζεται. Έτσι, ο επαγγελματίας διστάζει να φέρει αυτό το θέμα ως θέμα συζήτησης στην οικογένειά του, προτιμώντας, αν όχι την αποσιώπησή του, την ενδελεχή και ουσιαστική απασχόληση.

Μία όμως άποψη για να σταθεί οφείλει να στηρίζεται σε στοιχεία ώστε η επιχειρηματολογία της να έχει κάποιο υπόβαθρο. Στη συγκεκριμένη όμως έρευνα καμιά της πτυχή δεν αποδεικνύει κάτι τέτοιο, με αποτέλεσμα η παραπάνω άποψη να παραμένει στο πλαίσιο της πιθανότητας ως υπόθεση. Αντιθέτως, μάλιστα, στη συνέχεια θα διαπιστώσουμε πως οι επαγγελματίες αντιμετωπίζουν τόσο την ομοφυλοφιλία όσο και τα ομοφυλόφιλα άτομα με τη στάση και τη συμπεριφορά που αρμόζει και πρέπει.

Πέρα όμως από τα συμπεράσματα που παρουσιάζουν όχι έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον και δισταγμό ενασχόλησης των επαγγελματιών με το θέμα της ομοφυλοφιλίας με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, είναι σημαντικό να σταθούμε στο γεγονός πως, έστω και σε μέτριο βαθμό, η ομοφυλοφιλία δεν τους αφήνει αδιάφορους. Άλλωστε αν θέλουμε να εξετάσουμε βαθύτερα τούτη ακριβώς τη στάση και τη συμπεριφορά, θα δούμε πως είναι φυσιολογική. Οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας που αποτελούν το δείγμα μας, σε μεγάλο ποσοστό ανέφεραν ότι οι γνώσεις τους γύρω από την ομοφυλοφιλία μετά το τέλος των σπουδών τους ήταν μηδαμινές, άρα το ίδιο το τμήμα δεν ασχολήθηκε αρκετά με το θέμα. Η εκπαίδευση, δηλαδή, που είχαν δεν τους έδωσε κίνητρα προς ενασχόλησή τους με την ομοφυλοφιλία. Άλλωστε σε σχετική ερώτησή μας, «αν ασχοληθήκατε ως σπουδαστές/στρίες με το θέμα της ομοφυλοφιλίας και με ποιο τρόπο», το 41% είτε όχι ενώ από το 51% που απάντησε θετικά, τα 2/3 ασχολήθηκαν είτε συζητώντας το με συμφοιτητές τους είτε συζητώντας το στην τάξη. Αν αυτή η κατάσταση συνδυαστεί με τη γενικότερη στάση της κοινωνίας προς τα ομοφυλοφιλικά άτομα ίσως οδηγούμαστε προς μια εξήγηση της στάσης του δείγματός μας αναφορικά με την ενημέρωση για την ομοφυλοφιλία. Όταν, δηλαδή, η ίδια η εκπαίδευση δεν δημιουργεί τα απαραίτητα κίνητρα συνηγορούμενη από την ευρύτερη αντίληψη του κοινωνικού συνόλου, η συμπεριφορά του δείγματος σε σχέση πάντα με την ενημέρωση μπορεί να χαρακτηριστεί φυσιολογική.

7.3 ΑΝΤΙΛΗΨΗ - ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Μετά το μέρος του ερωτηματολογίου που κινήθηκε στο πλαίσιο της ενημέρωσης, ερχόμαστε στο μέρος της αντίληψης και της αντιμετώπισης. Με τον όρο «αντίληψη» εννοούμε ότι θέλουμε να διαπιστώσουμε πώς οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας αντιλαμβάνονται την ομοφυλοφιλία, αν η επαγγελματική αποκατάσταση και ομοφυλοφιλία έχουν σχέση, και αν ναι τι είδους, και τέλος, τι πιστεύουν ως προς τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων. Στη συνέχεια συγκρίνουμε τις απαντήσεις που δόθηκαν με τη συμπεριφορά των ίδιων των επαγγελματιών σε περιπτώσεις που συνεργάστηκαν με ομοφυλόφιλο άτομο είτε αυτός ήταν συνεργάτης είτε πελάτης.

Από την ανάλυση συλλέγουμε τα εξής στοιχεία: Το 38% του δείγματος θεωρεί ότι ένας ομοφυλόφιλος γίνεται, ενώ το 31% ότι γεννιέται. Γίνεται αμέσως αντιληπτό πως το δείγμα μας είναι χωρισμένο σε δύο κύριες κατηγορίες καθώς το υπόλοιπο ποσοστό παρουσιάζει άλλες απόψεις όπως «το επιλέγει», «είναι άρρωστος» κλπ. Το 38% και το 31% όμως δεν είναι καθόλου τυχαία. Αν ανατρέξουμε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και συγκεκριμένα στην ψυχολογική προσέγγιση θα διαπιστώσουμε πως δύο είναι οι κυρίαρχες απόψεις. Η ψυχοδυναμική¹ που λέει ότι σημαντικότετο και κυρίαρχο ρόλο

¹ Μάνος 1988, Σακελλαρόπουλος 1995, Στορ 1988.

διαδραματίζει το περιβάλλον και κυρίως το οικογενειακό, άρα ο ομοφυλόφιλος γίνεται. Η θεωρία Χίρσφελντ¹ που αναφέρει ότι η ομοφυλοφιλία οφείλεται σε κληρονομικά αίτια, άρα ο ομοφυλόφιλος γεννιέται. Τα πορίσματα των συγκεκριμένων θεωριών καταλαμβάνουν το 70% του δείγματός μας επιβεβαιώνοντας πως τίποτα δεν είναι ξεκάθαρο γύρω από το αν ένας ομοφυλόφιλος γίνεται ή γεννιέται. Πιθανότατα μια τέτοια κατανομή του ποσοστού να σημαίνει πως σε ένα τέτοιο ερώτημα η έννοια του απολύτου όχι μόνο δεν οδηγεί πουθενά, αλλά τοποθετεί όρια χωρίς να χρειάζονται. Παράλληλα εκφράζει έμμεσα μια άποψη η οποία τείνει να ισχυροποιηθεί και να επικρατήσει τα τελευταία χρόνια. Ότι δηλαδή για την εμφάνιση και εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας επηρεάζουν και το οικογενειακό περιβάλλον όπως και το ευρύτερο, αλλά και η κληρονομικότητα. Άλλωστε, και όσον αφορά το δεύτερο, πρώτα ο Krafe (1892) ανέφερε πως πιθανόν μια ενδοκρινολογική ανωμαλία να ευθύνεται για τη γέννηση της ομοφυλοφιλίας, ενώ τελευταίες έρευνες ασχολούνται με το κατά πόσο διαφορετικά επίπεδα εμβρυϊκών ανδρογόνων στην ενδομήτρια περίοδο προγραμματίζουν ή όχι την ανάπτυξη του εμβρύου προς την ετεροφυλική ή την ομοφυλοφιλική κατεύθυνση. Παράλληλα με τη συγκεκριμένη κατανομή του ποσοστού του δείγματος στο ζήτημα αν ένας ομοφυλόφιλος γίνεται ή γεννιέται δικαιώνεται η άποψη του

¹ Ζουράρι 1980

Κίνσεϋ¹ που μεταξύ των δύο ορίων, ομοφυλοφιλία και ετεροφυλία ανέφερε και άλλες εκφάνσεις της σεξουαλικής ζωής. Τονίζοντας, έτσι πως η σεξουαλική ζωή δεν οριοθετείται ούτε τοποθετείται σε μέτρα και σταθμά. Γενικά, η συγκεκριμένη ερώτηση με τις απαντήσεις που συγκέντρωσε δικαιώνει πλήρως τη βιβλιογραφική ανασκόπηση ως προς την ψυχολογική προσέγγιση.

Όσον αφορά στα αίτια που οδηγούν στην εμφάνιση της ομοφυλοφιλίας, το μεγαλύτερο ποσοστό (65%) απάντησε ότι θεωρεί κυρίαρχη αιτία τη «μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλου». Ακολουθεί σε σειρά απαντήσεων η «απόρριψη από το γονέα του ίδιου φύλου» και η «σεξουαλική κακοποίηση». Βλέπουμε λοιπόν ότι όσον αφορά το ρόλο που διαδραματίζει το περιβάλλον στην εκδήλωση της ομοφυλοφιλίας, σχεδόν όλο το δείγμα αναφέρεται στο οικογενειακό περιβάλλον. Βεβαίως, μια τέτοια στάση έρχεται να δικαιωθεί από τη θεωρία του Freud² όσο και της κοινωνικής μάθησης του Bandura. Πέρα, όμως, από το συγκεκριμένο συμπέρασμα, σ' αυτό το σημείο της έρευνας υπάρχει ακόμα μια αντίφαση. Παραπάνω είδαμε ότι το 31% του δείγματος πιστεύει ότι ο ομοφυλόφιλος γεννιέται, άρα κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η κληρονομικότητα. Στα αίτια, όμως, που προκαλούν την ομοφυλοφιλία, ο όρος κληρονομικότητα δεν εμφανίζεται πουθενά. Άραγε πώς μπορεί να εξηγηθεί ότι το 31% θεωρεί ότι η ομοφυλοφιλία επηρεάζεται από την

¹ Ζουράρι 1980

² Μαλικιώση - Λοϊζου 1996

κληρονομικότητα αλλά να μην την τοποθετεί ως αίτιο εκδήλωσης της ομοφυλοφιλίας στην αντίστοιχη ερώτηση; Η μόνη πιθανή απάντηση έχει να κάνει με τις γνώσεις που παρέχει το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας στους σπουδαστές και τις σπουδάστριες. Τόσο η θεωρία του Freud όσο και της Κοινωνικής Μάθησης¹ εντάσσονται στην Ψυχολογία που θεωρείται βασικό μάθημα της Κοινωνικής Εργασίας. Έτσι είναι φυσικό οι επαγγελματίες να γνωρίζουν αρκετά στοιχεία και να τα τοποθετούν ως πιθανές αιτίες. Η κληρονομικότητα, όμως, και το πώς επιδρά στην εκδήλωση και ανάπτυξη της ομοφυλοφιλίας είναι θέμα εξειδικευμένο και χρειάζεται ειδική μελέτη και έρευνα. Γι' αυτό το λόγο το δείγμα μας τη χρησιμοποιεί αρκετά γενικά χωρίς να γνωρίζει τη δυναμική της λειτουργίας της και ταυτόχρονα τον τρόπο επίδρασής της. Και αν μ' αυτή την ερώτηση δεν φαίνεται ξεκάθαρα η σύγχυση που επικρατεί στους επαγγελματίες, προϊόν ασφαλώς εκπαίδευσης, η επόμενη ερώτηση έρχεται να το επιβεβαιώσει. Συγκεκριμένα στο ερώτημα σε ποια ηλικία αναπτύσσεται η ομοφυλοφιλία, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό απαντά στην εφηβική, απάντηση λανθασμένη από την πλευρά όποιας θεωρίας και αν το δούμε. Αν το δούμε από πλευρά της θεωρίας του Freud η ομοφυλοφιλία αναπτύσσεται στην ηλικία όπου εμφανίζεται το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, δηλαδή μεταξύ των 3 και των 6 χρόνων. Ενώ αν το δούμε από την πλευρά του Χίρσφελντ και από τη στιγμή που υποστηρίζει πως κάποιος γεννιέται ομοφυλόφιλος, δεν μας αφορούν οι ηλικίες. Άλλωστε,

¹ Παρασκευοπούλος 1988

είναι απορίας άξιο ότι στην προηγούμενη ερώτηση σχετικά με τα αίτια εμφάνισης της ομοφυλοφιλίας, το 65% θεωρεί επικρατέστερη τη «μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλου», διαδικασία που ολοκληρώνεται επιτυχώς ή όχι γύρω στα 7 χρόνια της ηλικίας ενός παιδιού. Αμέσως, όμως, κάτι τέτοιο φαίνεται να λησμονείται από 45% του δείγματος που θεωρούν ότι η ομοφυλοφιλία αναπτύσσεται στην εφηβική ηλικία. Η σύγχυση, επομένως, που επικρατεί είναι πλήρης. Οι απαντήσεις στις δύο τελευταίες ερωτήσεις φαίνεται να στηρίζονται σε γενικές πληροφορίες και γνώσεις. Από τη στιγμή, όμως, που δεν εμβαθύνουν, δεν βασίζονται σε ικανοποιητικό θεωρητικό υπόβαθρο. Είναι, λοιπόν, φυσικό στη γενικότητα και κατ' επέκταση στη μετριότητα να παρουσιάζονται ανάλογες καταστάσεις, όπως αυτές που περιγράψαμε παραπάνω.

Αφήνοντας αυτή την επί μέρους ενότητα, ερχόμαστε να διαπιστώσουμε τι πιστεύουν οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση των ομοφυλοφίλων. Το 50% του δείγματος -ισόποση κατανομή σε άνδρες και γυναίκες- θεωρεί ότι η ομοφυλοφιλία είναι μειονέκτημα «μερικές φορές». Το άλλο, όμως, 50% απαντά αντίστροφα, με την ένταση όμως, να παραμένει στον ίδιο βαθμό, δηλαδή «μερικές φορές». Γίνεται, βεβαίως, αντιληπτό πως δεν υπάρχει κάποια ξεκάθαρη στάση και θέση, όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοιχτά, γεγονός που οδηγεί στην εκτίμηση ότι μια τέτοια απάντηση σε αντίστοιχη ερώτηση εξαρτάται από προσωπικές γνώμες και απόψεις όπως και από την ιδιοσυγκρασία του καθενός. Ωστόσο, εξετάζοντας βαθύτερα το ζήτημα, βλέπουμε πως το μισό τμήμα του δείγματός μας

αναφέρει την ομοφυλοφιλία ως μειονέκτημα για επαγγελματική αποκατάσταση, θίγοντας έτσι έμμεσα τον κοινωνικό ρατσισμό που επικρατεί. Αν αυτή η στάση συνδυαστεί με το 91% του δείγματός μας που συμφωνεί σε επόμενη ερώτησή μας ότι η Κοινωνική Εργασία μπορεί να βοηθήσει άτομα ή οικογένειες που υφίστανται τις συνέπειες κοινωνικού στιγματισμού από την ομοφυλοφιλία, διαφαίνεται μια ευαισθητοποίηση, έστω και έμμεση, για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ομοφυλόφιλα άτομα εξ' αιτίας της ιδιαιτερότητάς τους.

Προχωρώντας στην τελευταία μας ερώτηση που ερευνά τις αντιλήψεις περί ομοφυλοφιλίας του δείγματός, ζητάμε να μάθουμε αν οι επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί θεωρούν ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα έχουν δικαίωμα να υπηρετούν σε στρατό, σώματα ασφαλείας, αλλά και να προσλαμβάνονται από το δημόσιο. Οι απαντήσεις - στάσεις συμπεριφοράς ουσιαστικά - είναι περισσότερο από θετικές, και απόλυτα ικανοποιητικές. Τα ναι για το δημόσιο είναι 97%, για το στρατό 91% και για τα σώματα ασφαλείας 77%. Επομένως τα στοιχεία αποδεικνύουν πως η ευαισθητοποίηση που εμμέσως διαφάνηκε στην προηγούμενη ερώτηση όντως υπάρχει. Ουσιαστικά αναπτύσσεται μια υγιής στάση που δεν περιθωριοποιεί, δεν απομονώνει, δεν στιγματίζει. Με τη στάση τους οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας του δείγματός μας αποδεικνύουν ότι έχουν ωριμότητα να μην κρίνουν και κατά συνέπεια να καταδικάζουν ή όχι κάποιον από τον προανατολισμό του σεξουαλικού του ενστίκτου. Η ερωτική φύση του ανθρώπου, από τη στιγμή που δεν

ενοχλεί, είναι ελεύθερη να εκφραστεί με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς περιορισμούς, χωρίς σταθμά και όρια. Η συγκεκριμένη απάντηση καταδεικνύει πως το δείγμα μας, ορθώς σκεπτόμενο, διαχωρίζει την ερωτική ζωή από την επαγγελματική. Είναι σε θέση να συνειδητοποιήσει τα όρια του ατομικού - προσωπικού με του δημοσίου και πού είναι σωστό κάποιος να επεμβαίνει. Βεβαίως, και πέρα από αυτά, οι συγκεκριμένες απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση συμφωνούν πλήρως με το ποσοστό 97% που δηλώνει σε επόμενη ερώτηση ότι ομοφυλόφιλοι και ετεροφυλόφιλοι έχουν τα ίδια δικαιώματα. Αν μη τι άλλο, φαίνεται καθαρά πως οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας του δείγματός μας, οριοθετούμενοι από τη δεοντολογία του επαγγέλματος, προχωρούν σε ορθή κατεύθυνση. Σε αυτό όμως το σημείο είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχτούμε πως, ως σπουδαστές, οι επαγγελματίες του δείγματος είχαν λάβει τα απαραίτητα θεωρητικά στοιχεία, ώστε να αναπτύσσουν υγιή στάση έναντι της ιδιαιτερότητας του καθενός. Άλλωστε, μια από τις δύο πιο βασικές αξίες της Κοινωνικής Εργασίας είναι ο σεβασμός στην αξιοπρέπεια και ιδιαιτερότητα (μοναδικότητα) του ατόμου. Σε τελική ανάλυση ο/η Κοινωνικός Λειτουργός ως καθήκον του δεν έχει την κριτική της συμπεριφοράς των άλλων. Αντιθέτως, προσπαθεί να αναπτύξει σε συνεργασία με τον πελάτη, μια υγιή λειτουργικότητα όταν η συμπεριφορά του παρουσιάζει κάποια προβλήματα.

Κλείνοντας την επί μέρους ενότητα της αντίληψης, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι αν και επικρατεί μια σύγχυση μεταξύ των επαγγελματιών για εξειδικευμένα θέματα που αφορούν στην

ομοφυλοφιλία, η ψυχολογική προσέγγιση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης δικαιώνεται. Κυρίως, από αυτό το κομμάτι της έρευνας καταδείχτηκε σαφέστατα πως δεν υπάρχει μόνο μια αιτία και κατ' επέκταση θεωρία που να εξηγεί και να δικαιολογεί πλήρως τη γέννηση της ομοφυλοφιλίας. Έτσι, από το δίλημμα «γίνεται» ή «γεννιέται» μπορούμε να οδηγηθούμε στην πρόταση: και γίνεται και γεννιέται. Δηλαδή, περισσότεροι του ενός παράγοντα επιδρούν στην εμφάνιση του φαινομένου που παρατηρούμε. Όσον αφορά στην Κοινωνική Εργασία ως εκπαιδευτική διαδικασία, η υποενότητα αντίληψη, μας παρουσιάζει δύο στοιχεία, ένα θετικό και ένα αρνητικό. Αρχίζοντας από το δεύτερο, λέμε πως η πλειοψηφία του δείγματος στα φοιτητικά του χρόνια ασχολήθηκε σε μη επισταμένη βάση με την ομοφυλοφιλία. Το θετικό είναι ότι το τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας μετέδωσε με τρόπο ορθό τη δεοντολογία του επαγγέλματος αλλά και τις αξίες της Κοινωνικής Εργασίας.

Αφήνοντας, λοιπόν, την υποενότητα της αντίληψης, ερχόμαστε στην αντιμετώπιση, πραγματική ή υποθετική, των ομοφυλόφιλων από τους επαγγελματίες του δείγματός μας. Η έρευνα μας αποδεικνύει πως σχεδόν το 100% είχε ως τώρα συνεργαστεί με ομοφυλόφιλα άτομα ως πελάτες. Είναι ένα ποσοστό που δικαιώνει την πρόθεσή μας να διεξάγουμε την έρευνά μας σε ψυχιατρικές δομές, καθώς σε ανάλογους χώρους το φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας παρουσιάζεται με μεγάλη συχνότητα. Βεβαίως, σημαντικό είναι και το ποσοστό 46% που είχε επαφή με ομοφυλόφιλο άτομο ως συνεργάτη. Μια τέτοια παρόμοια - ανάλογη

κατανομή έχουμε και στα ποσοστά που φανερώνουν την πληθώρα των περιστατικών με ομοφυλόφιλο πελάτη: 0-4 περιστατικά 43%, 5-14 36% και 15 και άνω 21%. Ιδιαίτερα, όμως, σημαντικό είναι αν προσθέσουμε τις δύο πρώτες κατηγορίες, οπότε φθάνουμε: 0-14 περιστατικά 79%, ένα νούμερο που δηλώνει πως οι επαγγελματίες του δείγματος αντιμετωπίζουν συχνά ομοφυλόφιλα άτομα. οπότε είναι φυσικό η στάση τους να καθορίζεται από παγιωμένη συμπεριφορά με σαφή αντίληψη. Τα στοιχεία, δηλαδή, που θα παραθέσουμε στη συνέχεια εκτός της χρονικής συνέπειας που αναφέραμε στα ποσοτικά στοιχεία του δείγματος, έχουν και σαφή γνώμη για το χειρισμό μιας περίπτωσης με την ιδιαιτερότητα της ομοφυλοφιλίας.

Ξεκινάμε λοιπόν να ερευνήσουμε τα αισθήματα του επαγγελματία προς ένα ομοφυλόφιλο συνεργάτη. Εδώ το αποτέλεσμα μας προξενεί ευχάριστη εντύπωση. Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος περίπου 65% δηλώνει ότι θα σεβαστούν την ιδιαιτερότητά του και μάλιστα ο βαθμός της έντασης σε αυτή την απάντηση είναι μεγάλος. Αν προσέξουμε την απάντησή τους θα δούμε πως είναι σχεδόν όμοια με την κορυφαία αξία της Κοινωνικής Εργασίας, σεβασμός στην ιδιαιτερότητα του ατόμου. Τα αρνητικά συναισθήματα οργή, θυμός, συμπόνια, λύπη και οίκτος παίρνουν χαμηλό βαθμό επιβεβαιώνοντας πλήρως την παραπάνω θέση. Η συγκεκριμένη, όμως, ερώτηση, με τις απαντήσεις που έλαβε, εκτός των άλλων επιβεβαιώνει και μια στάση - θέση των επαγγελματιών που είδαμε προηγουμένως. Ότι δηλαδή οι επαγγελματίες ξεχωρίζουν την ερωτική ζωή του ατόμου από την επαγγελματική. Εδώ

φαιίνεται ξεκάθαρα. Το 65% δηλώνει σεβασμό στην ιδιαιτερότητα με συνέπεια να μην επηρεάζεται ούτε θετικά ούτε αρνητικά από μία τέτοια κατάσταση. Ασφαλώς μια στάση υγιής και ξεκάθαρη. Έτσι το συμπέρασμα το οποίο εξάγεται αβίαστα είναι ότι όσον αφορά στον ομοφυλόφιλο συνεργάτη, οι επαγγελματίες σέβονται την ιδιαιτερότητά του, δηλαδή χωρίς αυτή να επηρεάζει τη σχέση τους.

Έχοντας αυτή τη θέση, είναι ενδιαφέρον να τη συγκρίνουμε με τη συμπεριφορά του δείγματος έναντι ομοφυλόφιλου πελάτη. Τα αποτελέσματα και εδώ είναι εντυπωσιακά. Οι απαντήσεις που δόθηκαν είναι σχεδόν πανομοιότυπες με τις ακριβώς προηγούμενες. Δηλαδή και εδώ ο σεβασμός στην ιδιαιτερότητα του πελάτη συγκεντρώνει υψηλό ποσοστό 65% και ασφαλώς η ένταση της απάντησης παραμένει υψηλή. Ανάλογο επομένως το συμπέρασμα που απορρέει από αυτή την απάντηση σε σχέση με την προηγούμενη. Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος δεν επηρεάζεται στη συνεργασία του με τον πελάτη αν είναι ομοφυλόφιλος ή όχι. Γεγονός που αποδεικνύεται από το 97% του δείγματος που δηλώνει ότι η αντιμετώπισή του προς ένα ομοφυλόφιλο είναι ουδέτερη. Δηλαδή ούτε αρνητική ούτε θετική όπως ακριβώς αρμόζει σε έναν επαγγελματία Κοινωνικής Εργασίας που μάλιστα εργάζεται σε ψυχιατρικό πλαίσιο. Παράλληλα, η σύγκριση και αντιπαραθέση των ερωτήσεων φανερώνει ότι οι επαγγελματίες μας έχουν σταθερή γνώμη για την ομοφυλοφιλία η οποία δεν επηρεάζεται από το είδος της συνεργασίας που έχουν. Οι διάφορες μεταβλητές δεν τους επηρεάζουν δικαιώνοντας την πρώτη μας παρατήρηση σε αυτή την

ενότητα για σταθεροποιημένη και πάγια συμπεριφορά. Αυτή όμως η διαπίστωση δεν έχει και τόση μεγάλη αξία αν δεν εξάγουμε τη δυναμική της ποιότητας που περιλαμβάνει. Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματός μας δέχεται τους ομοφυλόφιλους όπως είναι. Δεν προχωρούν σε οποιαδήποτε και με οποιοδήποτε τρόπο αλλαγής συμπεριφοράς τους. Δεν επηρεάζονται από τη συγκεκριμένη έκφανση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού αλλά τους δέχονται ισότιμα χωρίς ίχνος απομόνωσης και περιθωριοποίησης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό κάτι τέτοιο καθώς δρομολογεί και παγιώνει μια συμπεριφορά που αντίκειται με το γενικότερο αίσθημα του κοινωνικού συνόλου. Ίσως βέβαια να εξηγείται απ' την ιδιαιτερότητα του επαγγέλματος που ασκούν οι Κοινωνικοί Λειτουργοί, αλλά κάτι τέτοιο θέτει τις βάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη και πρόοδο. Αναπτύσσεται, δηλαδή, μια νέα δυναμική και πιθανόν όχι μόνο για τους ομοφυλοφίλους, αλλά και άλλες κοινωνικές μειονότητες που διέπονται από κάποια ιδιαιτερότητα. Μια δυναμική που αν σταθεροποιηθεί παγιωθεί και αποτελέσει κοινή συμπεριφορά μεγάλου μέρους του κοινωνικού συνόλου είναι σε θέση να οδηγήσει σε θεσμικές αλλαγές και ανακατατάξεις. Με τη στάση τους αυτή οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας δηλώνουν ότι υπάρχουν άτομα με κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο που έχουν τη δύναμη να βελτιώσουν προς το καλύτερο ορισμένες συνήθειες. Αυτό που χρειάζεται είναι δουλειά συλλογική που να διέπεται από τον απαραίτητο συντονισμό ώστε να αποδώσει και να πετύχει τους στόχους που από πριν θα έχει οριοθετήσει. Η στάση του δείγματος για τα ίσα δικαιώματα ομοφυλόφιλων -

ετεροφυλόφιλων σε ποσοστό σχεδόν απόλυτο 97^ο έρχεται ως εγγυητής των παραπάνω. Καμία διάκριση δεν είναι επιτρεπτή σε σχέση με το σεξουαλικό προσανατολισμό. Οι άνθρωποι δεν πρέπει να κρίνονται για την προτίμησή τους στον ερωτικό τους σύντροφο αφού «η κρεβατοκάμαρα» του καθενός ανήκει στον ιδιωτικό βίο, συνθήκη που προστατεύεται και από το νόμο σε πιθανή εξωτερική επέμβαση. Σε τελική ανάλυση δεν είναι δυνατόν από τη μία οι πάντες να εκφράζονται για την ελευθερία ως ύψιστο ιδανικό και δικαίωμα και από την άλλη κάτι τέτοιο να καταστρατηγείται.

Κλείνοντας τη συγκεκριμένη υποενότητα είμαστε στην ευχάριστη θέση να διαπιστώσουμε από τα συμπεράσματα πως η αντιμετώπιση των ομοφυλόφιλων από τους επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς δεν έχει να κάνει καμιά σχέση με την ιδιαιτερότητά τους. Μάλιστα ως προς την ιδιαιτερότητα δείχνουν σεβασμό χωρίς να επηρεάζονται αν ο/η ομοφυλόφιλος/η που συνεργάζονται είναι πελάτης ή συνεργάτης. Η αντίθεσή τους με το γενικότερο κοινωνικό στιγματισμό που αντιμετωπίζουν τα ομοφυλόφιλα άτομα είναι πλήρης και γι' αυτό άλλωστε θεωρούν ότι ο ομοφυλόφιλος δεν υπολείπεται του ετεροφυλόφιλου. Θεωρούν, βλέπουν και αντιμετωπίζουν τους ομοφυλόφιλους ισότιμα με συμπεριφορά όχι τυχαία αλλά όπως αποδεικνύει η ίδια η έρευνα, παγιωμένη στο χρόνο. Πιθανότατα, το ίδιο το επάγγελμα να έχει οδηγήσει προς αυτή τη στάση αφού προάγει τη μοναδικότητα του καθενός. Όπως όμως και να έχει αυτό που μένει και αυτό το οποίο μετράει είναι η αντιμετώπιση των επαγγελματιών που

κινείται και μέσα στα όρια της επιστήμης της Κοινωνικής Εργασίας, αλλά και μέσα στα όρια του ανθρωπισμού.

7.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μετά το μέρος του ερωτηματολογίου που απευθυνόταν στα άτομα του δείγματός μας σε σχέση με την αντίληψη και αντιμετώπιση προς ομοφυλόφιλους, η έρευνά μας κλείνει με το πλαίσιο για την Κοινωνική Εργασία. Εδώ είναι βασικό να υπενθυμίσουμε πως τον όρο Κοινωνική Εργασία τον εξετάζουμε από δύο οπτικές γωνίες. Η πρώτη είναι από εκπαιδευτική πλευρά, δηλαδή την ποσότητα και ποιότητα των γνώσεων που είχαν οι επαγγελματίες ως σπουδαστές σχετικά με την ομοφυλοφιλία. Η δεύτερη είναι αν μπορεί η κοινωνική Εργασία ως ξεχωριστή επιστήμη να εμπλακεί με πιο ενεργό τρόπο με το θέμα και τι μπορεί να προσφέρει. Ωστόσο, αν και κάναμε αυτό το διαχωρισμό, γίνεται κατανοητό πως κάτι τέτοιο έγινε μόνο για πρακτικούς λόγους. Άλλωστε, η Κοινωνική Εργασία είναι ένα αδιαίρετο πλαίσιο εκπαίδευσης και επιστήμης που το ένα μέρος βοηθά το άλλο. Η σχέση των δύο μερών είναι αμφίδρομη αφού το ένα είναι βασική και απαραίτητη προϋπόθεση του άλλου. Σε τελική ανάλυση δεν νοείται θεωρητική επιστήμη να μην έχει το απαραίτητο υπόβαθρο, το οποίο μεταφέρει ιδέες και απόψεις προς υλοποίηση στον επιστημονικό χώρο. Κατόπιν της συγκεκριμένης διευκρίνησης ερχόμαστε στην πρώτη ερώτηση η οποία δείχνει αν το δείγμα μας κατά τα φοιτητικά χρόνια είχε ασχοληθεί με το θέμα της ομοφυλοφιλίας. Το 60% περίπου του

δείγματός μας δηλώνει πως ναι ενώ το υπόλοιπο 40% δηλώνει όχι. Από τη στιγμή, όμως, που ένα τέτοιο νούμερο έχει ασχοληθεί με το θέμα είναι φυσικό να ερευνήσουμε και το είδος της ενασχόλησης. Με αυτό τον τρόπο διασταυρώνουμε τις δύο απαντήσεις, απαραίτητη προϋπόθεση για την εξαγωγή συμπεράσματος. Από το 59% που αναφέρει ότι ασχολήθηκε με την ομοφυλοφιλία ως σπουδαστή-στρια Κοινωνικής Εργασίας, μόνο το 20% αναφέρει την εργασία ή την πτυχιακή ως είδος ενασχόλησης. Συγκεκριμένα και με συμβατά νούμερα μόλις 1 στους 32 περιπτώσεις αναφέρει ότι ασχολήθηκε με την ομοφυλοφιλία ως θέμα πτυχιακής. Το 1/3 δηλαδή όσων ασχολήθηκαν είχαν επισταμένη και ουσιαστική επαφή με το θέμα. Τα υπόλοιπα 2/3 αναφέρονται σε συζητήσεις με συμφοιτητές ή συζητήσεις μέσα στην τάξη. Δηλώνουν μια κατάσταση περιστασιακή που πιθανόν έγινε τυχαίως χωρίς συνέχεια ή προγραμματισμό. Ασφαλώς κάτι τέτοιο δεν αποτελεί εχέγγυο μάθησης και γνώσης. Όσο σωστό και ωφέλιμο αν είναι η ανταλλαγή των απόψεων, δεν έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα αν η συζήτηση για οποιοδήποτε θέμα δεν έχει συνέχεια και ασφαλώς θεωρητικό υπόβαθρο που θα την τροφοδοτεί. Αναλογιζόμενοι τη συγκεκριμένη στάση που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια των σπουδών μπορούμε να πιθανολογήσουμε στην ερώτηση που είχαμε θέσει στο κομμάτι της πληροφόρησης. Η ερώτηση είναι πως αφού το 97% του δείγματος μας αναφέρει περιστατικά με ομοφυλόφιλο πελάτη, γιατί το ενδιαφέρον του για πληροφόρηση παραμένει μέτριο; Η απάντηση πηγάζει από τα φοιτητικά χρόνια. Η έρευνα αποδεικνύει πως η ενασχόληση με την

ομοφυλοφιλία δεν στηριζόταν σε συνεχή βάση και σε κάτι μόνιμο. Αντιθέτως μάλιστα. Επρόκειτο για θέμα που σπάνια αναφερόταν και όποτε γινόταν κάτι τέτοιο, εκκινείτο σε μετριότητα και γενικότητα. Είναι λοιπόν φυσιολογικό οι σημερινοί επαγγελματίες να αναζητούν να καλύψουν τα κενά τους με τον τρόπο που έμαθαν στη σχολή τους. Ίσως βεβαίως κάτι τέτοιο να χαρακτηριστεί υπερβολικό η πραγματικότητα όμως του δίνει αρκετά ποσοστά επιτυχίας. Από τη στιγμή που οι γνώσεις για κάποιο θέμα δεν είναι οι απαιτούμενες, είναι φυσικό να μειώνονται τα κίνητρα για ενασχόληση με αυτό το ζήτημα.

Όσον αφορά στις γνώσεις σχετικά με την ομοφυλοφιλία, οι απαντήσεις που δίνονται είναι αποκαλυπτικές. Το ποσοστό που θεωρεί τις γνώσεις που απέκτησε επαρκείς κυμαίνεται γύρω στο 4%. Ενώ το 81% δηλώνει πως βοηθήθηκε από καθόλου έως λίγο για το θέμα της ομοφυλοφιλίας ως σπουδαστής/στρια. Διαγράφεται λοιπόν μια κατάσταση που φανερώνει ότι η ομοφυλοφιλία και μόνο ως όρος σπάνια ακούγεται στην εκπαιδευτική διαδικασία της Κοινωνικής Εργασίας. Το θέμα δεν εξετάζεται, σχεδόν αποσιωπάται, και εδώ είναι το περίεργο, αφού είναι από πριν γνωστό πως οι απόφοιτοι του τμήματος θα δουλέψουν σε πλαίσια και δομές που θα έρθουν σε επαφή με το ζήτημα. Η πραγματικότητα το αποδεικνύει παύει πλέον να αποτελεί απλή υπόθεση. Γύρω από την ομοφυλοφιλία η έρευνα αποδεικνύει πως οι απόφοιτοι του Τμήματος της Κοινωνικής Εργασίας δεν έχουν επαρκείς γνώσεις. Είναι λοιπόν φυσικό να γεννηθεί το ερώτημα γιατί να συμβαίνει κάτι τέτοιο. Πως είναι δυνατόν από τη μία η Κοινωνική Εργασία να

παρουσιάζει μια στάση μετριοπαθή υπαγορευμένη από θεωρητικές προσεγγίσεις και αναλύσεις, αλλά στην πράξη ορισμένα θέματα να τα τοποθετεί στο περιθώριο; Άραγε τι σημαίνει κάτι τέτοιο; Φόβος για ουσιαστική ενασχόληση με το θέμα, αδιαφορία, ή συνέχιση της κοινωνικής πραγματικότητας που περιθωριοποιεί τους ομοφυλόφιλους; Συμβαδίζει η συγκεκριμένη κατάσταση που επικρατεί στους εκπαιδευτικούς χώρους με τις αξίες και τις αρχές της Κοινωνικής Εργασίας; Ασφαλώς και όχι. Είδαμε πως οι επαγγελματίες αναπτύσσουν μια υγιή στάση εκμεταλλευόμενοι ακριβώς την δεοντολογία του επαγγέλματος. Γιατί κάτι ανάλογο να μην συμβαίνει και στην εκπαιδευτική διαδικασία της Κοινωνικής Εργασίας; Οι θεωρίες αν δεν εφαρμοστούν και δεν ισχύσουν στην πράξη δεν αποκτούν δύναμη και ισχύ. Και η συγκεκριμένη κατάσταση δεν είναι ένα τυχαίο φαινόμενο που πιθανόν με την πάροδο του χρόνου να εξαφανιστεί. Αντιθέτως, μάλιστα, όσο περνάει ο καιρός παγιώνεται, θεσμοθετείται με αποτέλεσμα οι όποιες ενέργειες για αλλαγές να έρχονται αντιμέτωπες με αρκετά εμπόδια.

Παράλληλα, στα ποιοτικά στοιχεία της έρευνας είπαμε ότι το δείγμα μας διέπεται από χρονική συνέχεια καθώς αποτελείται από άτομα διαφόρων ηλικιών. Και ενώ οι ηλικίες είναι διαφορετικές, οι απαντήσεις γύρω από το επίπεδο των γνώσεων είναι οι ίδιες. Φυσιολογικά θα περίμενε κάποιος με την πάροδο του καιρού αλλά και την εξέλιξη της κοινωνίας, η εκπαιδευτική διαδικασία να βελτιωνόταν, να συμβαδίζει με τη γενικότερη εξέλιξη. Για το θέμα, όμως, της ομοφυλοφιλίας από

εκπαιδευτικής πλευράς η Κοινωνική Εργασία συνεχίζει να συντηρεί μια κατάσταση αποσιώπησης και ελλιπούς ενασχόλησης. Ουσιαστικά οι απόφοιτοι των τμημάτων δεν γνωρίζουν τι είναι ομοφυλοφιλία, πως εκδηλώνεται και πως επιδρά στην προσωπικότητα του ατόμου. Οι γνώμες που διατυπώνουν δεν απορρέουν από ειδική μελέτη γύρω από το ζήτημα, αλλά χαρακτηρίζονται από γενικότητα χωρίς επιστημονική χροιά.

Είναι λοιπόν μια κατάσταση που οφείλει να μεταβληθεί. Άλλωστε οι ίδιοι οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας με τον ορθό τρόπο που αντιμετωπίζουν ένα ομοφυλόφιλο θέτουν τις βάσεις για μία τέτοια αλλαγή. Ουσιαστικά η στάση τους είναι έμμεση πρόκληση αλλά και ταυτόχρονα πρόσκληση ώστε να μεταβληθεί ως προς αυτό το θέμα η μέχρι τώρα πραγματικότητα. Δεν είναι δυνατό να διαιωνίζεται κάτι τέτοιο το οποίο από τη μια υποβαθμίζει το επίπεδο της Κοινωνικής Εργασίας και από την άλλη έχει αρνητικές επιπτώσεις στους απόφοιτους του αντιστοίχου τμήματος. Σε τελική ανάλυση είναι πολύ καλή ευκαιρία μέσω της αλλαγής και να προβληθεί η Κοινωνική Εργασία αλλά και μέσω αυτής να ξεκινήσει μια προσπάθεια πληροφόρησης της κοινής γνώμης για το τι ακριβώς είναι ομοφυλοφιλία και αν είναι σωστό ή όχι οι ομοφυλόφιλοι να απομονώνονται. Βεβαίως, για να γίνει κάτι τέτοιο απαραίτητη προϋπόθεση είναι να υπάρχει και η αντίστοιχη βιβλιογραφία που θα αποτελέσει το θεωρητικό υπόβαθρο. Και εδώ όμως τα πράγματα δεν είναι ενθαρρυντικά. Το 81% του δείγματος δηλώνει ότι δεν γνωρίζει ή ότι δεν έχει ασχοληθεί ειδικά με το θέμα ώστε να γνωρίζει αν υπάρχει

βιβλιογραφία της Κοινωνικής Εργασίας σχετικά με το θέμα. Έτσι θα πρέπει με κάποιον τρόπο, ας πούμε για παράδειγμα με τη μέθοδο των σεμιναρίων, οι επαγγελματίες να ενημερωθούν. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν αρκεί από τη στιγμή που όντως η βιβλιογραφία της Κοινωνικής Εργασίας κάλλιστα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ελλιπής και φτωχή. Συγκεκριμένα αναφέρουμε πως το μόνο σήμερα επιστημονικό περιοδικό του κλάδου μας ΕΚΛΟΓΗ από το '75 έως και τώρα δεν έχει «φιλοξενήσει» καν ένα σχετικό άρθρο. Και εδώ επικρατεί η ίδια αντίληψη της αποσιώπησης. Οφείλουμε όμως να το καταδείξουμε με την ελπίδα ότι θα αποτελέσει εναρκτήριο λάκτισμα σε μια προσπάθεια αλλαγής της υπάρχουσας κατάστασης. Είναι καιρός πλέον οι Κοινωνικοί Λειτουργοί (σπουδαστές - επαγγελματίες) να έχουν τα δικά τους επιστημονικά εγχειρίδια για την ομοφυλοφιλία. Να εξετάζεται το συγκεκριμένο φαινόμενο υπό το πρίσμα αυτής της επιστήμης με τις ξεχωριστές αξίες - αρχές και δεοντολογία. Άλλωστε η διάθεση υπάρχει. Το 91% του δείγματός μας πιστεύει ότι η Κοινωνική Εργασία μπορεί να βοηθήσει τους ομοφυλόφιλους τουλάχιστον στο ζήτημα του κοινωνικού στιγματισμού. Μάλιστα, διατυπώνονται και διάφορες προτάσεις με επικρατέστερη την δημιουργία ικανών στελεχών να χειρίζονται προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού. Ακολουθεί η περαιτέρω διάδοση των αξιών της Κοινωνικής Εργασίας. Με άλλα λόγια η έρευνα αποδεικνύει πως πράγματι υπάρχει μια αρνητική κατάσταση για ένα θέμα που χρειάζεται αμέσως αλλαγή. Εμμέσως παρουσιάζει ποιες προϋποθέσεις απαιτούνται (π.χ. κατάλληλη και επαρκή βιβλιογραφία) ώστε να επιτευχθεί η απαίτηση που

σκιαγραφήσαμε. Παράλληλα όμως με αυτά παρουσιάζει και τις θέσεις του δείγματος σε σχέση με παραπάνω. Αν δηλαδή διάκεινται θετικά προς μία κατεύθυνση, αν νομίζουν ότι η επιστήμη με την οποία ασχολούνται είναι σε θέση να παρουσιάσει και να προχωρήσει σε κάτι θετικό και ασφαλώς με ποιους τρόπους. Η κατ' αρχήν συμφωνία που διαφαίνεται εστιάζεται στο γεγονός ότι ναι η Κοινωνική Εργασία μπορεί να βοηθήσει σε μια πτυχή του θέματος αν υπάρξουν ικανά στελέχη που να μπορούν να χειρίζονται παρόμοια προβλήματα. Για να συμβεί όμως κάτι τέτοιο είναι φυσικό να χρειάζονται αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα ικανά στελέχη χρειάζονται και ικανές, δηλαδή πλούσιες σε ποιότητα και ποσότητα, εκπαιδευτικές προσεγγίσεις. Οφείλει να αναπτυχθεί η δυναμική του θέματος, να εξεταστούν όλες οι πτυχές του, να ερευνηθεί η επίδραση που έχει στο κοινωνικό σύνολο αλλά και στην ιδιοσυγκρασία του ατόμου, να γίνει αναφορά στον τρόπο εμφάνισής του και ποια πορεία ακολούθησε έως τώρα. Ποια είναι τα αίτια που το προκαλούν; Οι άλλες επιστήμες διατυπώνουν κάποια άποψη για όλα αυτά, και αν ναι, ποια είναι; Πώς τεκμηριώνεται; Τι επιχειρήματα παρουσιάζουν; Μόνο με επιστημονική δουλειά, κριτήρια και ανάλογη συνέπεια η συγκεκριμένη προσπάθεια θα έχει ουσιαστική απόδοση.

Στην ενότητα λοιπόν της έρευνάς μας για Κοινωνική Εργασία σε σχέση με την ομοφυλοφιλία διαπιστώσαμε πως η εκπαίδευση που παρέχεται στους σπουδαστές/στριες σχετικά με αυτό το θέμα είναι ελλιπής. Ουσιαστικά η ομοφυλοφιλία δεν αναφέρεται. Είτε αποσιωπείται είτε αγνοείται εντελώς. Γι' αυτό άλλωστε και οι γνώσεις των

σπουδαστών δεν βελτιώνονται μετά το πέρας των σπουδών. Ωστόσο, υπάρχει η διάθεση, όπως μας φανερώνουν οι απαντήσεις του δείγματος, η Κοινωνική Εργασία ως ξεχωριστή επιστήμη να αναλάβει ουσιαστικό ρόλο, τουλάχιστον για μια πτυχή του θέματος. Μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση του κοινωνικού στιγματισμού των ομοφυλοφίλων. Για να υλοποιηθεί όμως μια τέτοια πρόταση χρειάζονται ικανά στελέχη που θα εκπαιδεύονται καταλλήλως. Άρα πάλι γυρνάμε εκεί όπου ξεκινήσαμε, στην εκπαιδευτική διαδικασία. Εκεί εστιάζεται όλο το πρόβλημα με τη λύση του οποίου ανοίγει ο δρόμος για μια καλλίτερη και ουσιαστικότερη παρουσία της Κοινωνικής Εργασίας. Με αυτό τον τρόπο, και η ήδη υπάρχουσα κατάσταση βελτιώνεται, αλλά και η Κοινωνική Εργασία προχωρά σε νέα επίπεδα επιστήμης που προάγουν το κύρος της και τη σταθεροποιούν σε υψηλή θέση στον επιστημονικό χώρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από την ανάλυση της έρευνας προκύπτουν συνοψίζοντας τα παρακάτω συμπεράσματα.

i) Η ΕΡΕΥΝΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ.

Περιλαμβάνει δηλαδή άτομα που καλύπτουν χρονικά δύο γενεές, συνθήκη που μας επιτρέπει να εξετάζουμε το παρελθόν και το παρόν. Παράλληλα, μας βοηθάει να κάνουμε συγκρίσεις του «τότε» και του «τώρα», να καταγράψουμε τις διαφορές, τις ομοιότητες και να τις σχολιάζουμε.

ii) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΔΕΝ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΖΩΗΡΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ ΑΝ ΚΑΙ ΕΧΟΥΝ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΑ ΑΤΟΜΑ ΩΣ ΠΕΛΑΤΕΣ ΑΡΚΕΤΑ ΣΥΧΝΑ. Είναι πράγματι περίεργο το παραπάνω συμπέρασμα που πιθανόν να εξηγείται με την εκπαίδευση που παρέχεται στα τμήματα Κοινωνικής Εργασίας. Συγκεκριμένα ο όρος «ομοφυλοφιλία» σχεδόν απουσιάζει από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, γεγονός που δεν δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για περαιτέρω και ενεργότερη ενασχόληση με το

θέμα. Είναι μια στάση που παγιώνεται κατά τα σπουδαστικά χρόνια με αποτέλεσμα να γίνει συνήθεια στη συνέχεια.

iii) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΝΑ ΑΓΝΟΟΥΝ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ. Είναι μια φυσιολογική εξέλιξη αν λάβουμε υπ' όψιν μας το παραπάνω συμπέρασμα.

iv) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΔΕΝ ΒΟΗΘΗΘΗΚΑΝ ΩΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑΣ. Το 81% του δείγματος θεωρεί ότι ωφελήθηκε από λίγο έως καθόλου γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα ως φοιτητής -φοιτήτρια. Είναι λοιπόν απορίας άξιο γιατί να συμβαίνει κάτι τέτοιο. Υπάρχει πρόθεση που γίνεται; Ή απλώς είναι αδιαφορία; Ωστόσο είναι σωστό να συμβαίνει είτε το ένα, είτε το άλλο στο συγκεκριμένο τμήμα; Αν αναλογιστούμε πως ως βασική της αρχή η Κοινωνική Εργασία έχει το σεβασμό στην ιδιαιτερότητα του ατόμου, προκύπτει μεγάλη αντίθεση και συγχρόνως αντίφαση. Η αντίφαση εστιάζεται στην εφαρμογή των επιστημονικών επιταγών της Κοινωνικής Εργασίας.

v) Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΩΣ ΞΕΧΩΡΙΣΤΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΔΙΚΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ. Έτσι ένας επαγγελματίας της συγκεκριμένης επιστήμης δεν μπορεί να διαπιστώσει πώς ερευνά αλλά και πώς προσεγγίζει το θέμα η Κοινωνική Εργασία. Αναγκαστικά ό,τι στοιχεία θέλει θα τα

συλλέξει από άλλες συγγενικές επιστήμες. Με αυτόν όμως τον τρόπο το κύρος της Κοινωνικής Εργασίας δεν προωθείται.

vi) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΥΓΙΩΣ ΠΕΛΑΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΜΕ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ ΠΙΣΤΑ ΤΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΟΥΣ. Αν και η πληροφόρησή τους σχετικά με το θέμα της ομοφυλοφιλίας είναι πενιχρή, εν τούτοις η στάση τους έναντί τους είναι ορθή. Δεν επηρεάζονται από την ιδιαιτερότητά τους και δείχνουν ότι κάτι τέτοιο δεν τους απασχολεί καθώς διαχωρίζουν την επαγγελματική ζωή από την προσωπική.

vii) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΘΕΩΡΟΥΝ ΟΤΙ ΟΙ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΤΕΡΟΦΥΛΟΦΙΛΟΙ ΕΧΟΥΝ ΤΑ ΙΔΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ. Πρόταση που επιβεβαιώνει πως το προηγούμενο συμπέρασμα υπαγορεύεται από σταθερή συμπεριφορά με σαφή γνώμη και αντίληψη.

viii) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΠΙΣΤΕΥΟΥΝ ΟΤΙ Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑΣ ΕΠΗΡΕΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΟΠΩΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΤΗΤΑ. Είναι μια θέση που αποδεικνύεται βιβλιογραφικά και τείνει τα τελευταία χρόνια να καθιερωθεί.

ix) ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΘΕΩΡΟΥΝ ΟΤΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΧΕΙ ΤΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΝΑ

ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΤΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΚΑ ΑΤΟΜΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟ ΠΟΥ ΥΦΙΣΤΑΝΤΑΙ. Είναι μια θέση ενθαρρυντική από την άποψη ότι προσπαθεί έστω και έμμεσα να δραστηριοποιήσει τη συγκεκριμένη επιστήμη γύρω από το ζήτημα. Μάλιστα προτείνονται και διάφοροι τρόποι επίτευξης της υέας με πρώτη σε προτίμηση τη δημιουργία ικανών στελεχών να χειρίζονται προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού.

Γίνεται λοιπόν κατανοητό πως όντως υπάρχει μια αρνητική κατάσταση που υπαγορεύεται να τροποποιηθεί. Δεν είναι δυνατόν οι απόφοιτοι της Κοινωνικής Εργασίας να γνωρίζουν ελάχιστα στοιχεία γύρω από την ομοφυλοφιλία, όταν είναι πολύ πιθανόν ότι θα έρθουν σε επαφή με ομοφυλόφιλα άτομα είτε ως πελάτες είτε ως συνεργάτες. Γι' αυτό, χρειάζεται είναι να αλλάξει η εκπαιδευτική διαδικασία της Κοινωνικής Εργασίας ως προς αυτό το ζήτημα. Να ασχοληθεί επιτέλους θεωρητικώς η Κοινωνική Εργασία με αυτό το ζήτημα. Σε τελική ανάλυση είναι χρέος της να το εξετάσει από τη δική της προσωπική γωνία. Να εξάγει τα δικά της συμπεράσματα, να τα συγκρίνει με τις άλλες επιστήμες προάγοντας και εμπλουτίζοντας τον επιστημονικό διάλογο. Αν πραγματοποιηθεί η παραπάνω υπόθεση δύο θα είναι τα θετικά αποτελέσματα. Πρώτον, θα υπάρχει το απαραίτητο θεωρητικό υλικό για ουσιαστικότερη ενυσχόληση με το ζήτημα. Έτσι, όσον αφορά στην εκπαιδευτική διαδικασία, θα έχει τη δυνατότητα να εξετάζει και να ερευνά το θέμα σε σταθερή βάση. Δεύτερον, θα γίνει πραγματικότητα η βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία ικανών στελεχών για προβλήματα

κοινωνικού αποκλεισμού. Μια προϋπόθεση άμεσα συνδεδεμένη με την ποιοτική ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Αυτό το δεύτερο αποτέλεσμα θα είναι και το πραγματικό κέρδος του κοινωνικού συνόλου. Άπαξ και καλλιεργηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία ικανά άτομα που θα εξελιχθούν σε στελέχη εξειδικευμένα στα θέματα κοινωνικού αποκλεισμού, αυξάνεται η πιθανότητα να περιοριστεί το φαινόμενο των περιθωριακών ομάδων, τις οποίες δημιουργεί η ίδια η κοινωνία μας βασιζόμενη στην αρχή πως αν κάτι δεν της ομοιάζει ή δεν εμπίπτει στα όρια της αντίληψής της προσπαθεί να το εξοστρακίσει από το σώμα της. Η ανάγκη, λοιπόν, υπάρχει. Εμείς θέτουμε τις προϋποθέσεις. Το μελλοντικό ζητούμενο είναι η εξομάλυνση του κοινωνικού στιγματισμού, είτε πρόκειται για ομοφυλόφιλους είτε για οποιαδήποτε άλλη περιθωριακή ομάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Adler A., «Συγκριτική ατομική ψυχολογία», εκδόσεις Κοβοίση, 1964
2. Ασκητής Θάνος, «Η σεξουαλική αφύπνιση της εφηβείας», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1977
3. Badineer Elizabeth, «Η ανδρική ταυτότητα XY», εκδόσεις Κάτοπτρο, 1992
4. Γκίκας Σωκράτης, «Λεξικό Εννοιών Γενικής Παιδείας», εκδόσεις Σαββάλας 1995
5. Ελευθερουδάκης, «Επίτομο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό», Αθήνα 1972
6. Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, «Συμπόσιο Πλάτωνος», Αθήνα
7. Ζουράρι Γεώργιος, «Σεξουαλική Ορμή, Ανικανότης - Αφροδίσιες και Σεξουαλικές Διαστροφές» εκδόσεις Μέλισσα, 1980
8. Ζωγράφου Ανδρέας, «Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής στην Ελλάδα», εκδόσεις Τ.Ε.Ι. Πάτρας, Πάτρα 1997
9. Κονταξή Κ. Αθανασίου, «Ποινικός Κώδικας», εκδόσεις Αφοι Σάκκουλα, Αθήνα 1987
10. Lemperiere T. - Feline A. και Συνεργάτες, «Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων - Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Εφαρμογές της στην Ελλάδα», εκδόσεις Παπαζήση - υπεύθυνος εκδόσεως Π. Σακελλαρόπουλος - Αθήνα 1995

11. Ληονόρ Τίφερ. «Ανθρώπινη σεξουαλικότητα», εκδόσεις Ψυχογίος, Αθήνα 1982
12. Λόουν Αλεξάντερ, «Αγάπη και Οργασμός» εκδόσεις Καστανιώτη, 1978
13. Μαλικιώση - Λοΐζου Μ., «Συμβουλευτική Ψυχολογία», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996
14. Μάνος Νίκος, «Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής», εκδόσεις University Press, Θεσσαλονίκη 1988
15. Μουσούρου Λ. Μ., «Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1996
16. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998
17. Ουένγκεμ Γυν, «Ιστορική Εικόνα της Ομοφυλοφιλίας», εκδόσεις Νεφέλη, 1983
18. Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής, «Ομοφυλοφιλία», Λευκωσία 1979
19. Παπαδημητρίου (Μτφ.), «Θεωρίες Κοινωνικής Παρέκκλισης», Πάτρα 1979 (διδασκτικές σημειώσεις)
20. Παρασκευόπουλος Ιωάννης, «Κλινική Ψυχολογία», Αθήνα 1988
21. Ρόδη Βίρα. «Ομοφυλοφιλία», εκδόσεις Γ. Λαδιάς κ' Σία, Αθήνα
22. Sergmt Β., «Ομοφυλοφιλία στην αρχαία Ελλάδα», εκδόσεις Χατζηνικολή, 1985

23. Σπουδαστήριο Κοινωνιολογίας ΠΑΣΠΕ, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, «Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1994
24. Στορ Άντονι, «Διαταραχές της σεξουαλικής συμπεριφοράς - ερμηνεία και θεραπεία των διαστροφών», εκδόσεις Θυμάρι, 1988
25. Τσαούση Δ. Γ., «Η κοινωνία του ανθρώπου», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1993
26. Τσιάντης Γιάννης, «Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας» - Τόμος 1 - εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1991
27. Umberto Eco, «Πως γίνεται μια διπλωματική εργασία», εκδόσεις νήσος, Αθήνα 1994
28. Φουκώ Μισέλ, «Ιστορία της σεξουαλικότητας», εκδόσεις Ράππα, 1984
29. Χουρδάκη Μαρία, «Οικογενειακή Ψυχολογία», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1996

Περιοδικά - Εφημερίδες

1. Λιάρος, «Ομοφυλοφιλία - Διαστροφή;», Ψυχολογία Σήμερα, τεύχος Μαΐου 1991, σελ. 24-29

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	93
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΕΣ	94
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	95
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΕΝΤΥΠΩΝ	97
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: ΕΙΔΗ ΕΝΤΥΠΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΙ	99
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΠΟ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ	99
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ	103
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8: ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ	103
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9: Η ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΠΡΟΚΥΠΤΕΙ ΑΠΟ →	106
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10: Η ΗΛΙΚΙΑ ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΣΣΕΤΑΙ Η ΤΑΣΗ ΓΙΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ	106
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11: ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	107
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟ	109
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13: ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟ	110
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14: ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕ ΠΕΛΑΤΗ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟ	111
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15: ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗ	112
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16: ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΛΑΤΗ	112
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17: ΙΔΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΕΤΕΡΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ	113
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18: ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΣΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	114
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19: ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΤΟ ΘΕΜΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ ΕΤΗ	118
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20: ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΤΟ ΘΕΜΑ ΩΣ →	118
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21: ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΝΩΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ	119
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22: ΟΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΑΥΞΗΘΗΚΑΝ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ →	119

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 23: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΘΕΜΑ	120
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 24: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ →	121
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 25: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ →	122

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

**ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1) Είστε :

- α) Άνδρας
- β) Γυναίκα

2) Πόσο ετών είστε ;

- α) 25-34
- β) 35-44
- γ) 45-54
- δ) 60 και άνω

3) Σε ποια υπηρεσία εργάζεστε ;

.....

.....

4) Πόσα χρόνια εξασκείτε αυτό το επάγγελμα ;

- α) < 3 χρόνια
- β) 3-6 χρόνια
- γ) 7-9 χρόνια
- δ) 10-13 χρόνια
- ε) 10 και άνω

5) Διαβάζετε γραπτά έντυπα γύρω από την ομοφυλοφιλία ;

- α) Ναι
- β) Όχι
- γ) Καθόλου
- δ) Δεν έτυχε να με απασχολήσει το θέμα
- ε) Δεν απαντώ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) Όσες ρωτήσεις έχουν ένα (1) αστερίσκο (*) μπορούν να δηλωθούν παραπάνω της μίας απάντησης.
- 2) Όποια ερώτηση έχει δύο αστερίσκους (**) οι απαντήσεις ας δηλωθούν με αύξουσα σειρά από το 1 έως το πέντε.
- 3) Σημειώστε τις απαντήσεις σας με (v)

6) * Αν ναι από ποια έντυπα ενημερώνεστε ;

- α) Ειδικά περιοδικά
- β) Επιστημονικά περιοδικά
- γ) Εφημερίδες
- δ) Επιστημονικά φυλλάδια
- ε) Βιβλία
- στ) Κάτι άλλο ; προσδιορίστε

0	1	2	3	4	5

.....

0 = Δεν απαντώ , 1 = Καθόλου , 2 = Σπάνια , 3 = Μερικές φορές , 4 = Συχνά
5 = Πολύ συχνά

7) * Όταν προβάλλονται από την τηλεόραση ενημ ενημερωτικές εκπομπές που σχετίζονται με την ομοφυλοφιλία τι κάνετε ;

- α) Παρακολουθώ μόνος ι την εκπομπή
- β) Παρακολουθώ την εκπομπή με τα υπολοιπα μελη της οικογένειας
- γ) Αλλάζω κανάλι
- δ) Κλείνω την τηλεόραση
- ε) Κανω κάτι άλλο .Προσδιορίστε :

0	1	2	3	4	5

.....
.....

0 = Δεν απαντώ , 1 = Καθόλου , 2 = Σπάνια , 3 = Μερικές φορές , 4 = Συχνά
5 = Πολύ συχνά

8) Πιστεύετε ότι ένας / μια ομοφυλόφιλος / η

- α) γεννιέται
- β) γίνεται
- γ) είναι άρρωστος
- δ) είναι η επιλογή του
- ε) είναι της μόδας
- στ) Κάτι άλλο ; Προσδιορίστε τι

.....
.....

9) * Στη διαμόρφωση ομοφυλόφιλης συμπεριφοράς πιστεύετε ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρολό

α) Επιρροές προσώπων από φιλικό περιβάλλον

Ναι Όχι Ίσως Δεν γνωρίζω

β) Σεξουαλική κακοποίηση από το οικογενειακό ή το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον

Ναι Όχι Ίσως Δεν γνωρίζω

γ) Μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλλου

Ναι Όχι Ίσως Δεν γνωρίζω

δ) Απόρριψη από γονέα του ίδιου φύλλου

Ναι Όχι Ίσως Δεν γνωρίζω

ε) Επιρροές από την ευρύτερη κοινωνία (π.χ. Μ.Μ.Ε.)

Ναι Όχι Ίσως Δεν γνωρίζω

στ) Κάτι άλλο ; Προσδιορίστε τι

10) * Νομίζετε ότι η τάση για ομοφυλοφιλία αναπτύσσεται από την

α) Βρεφική ηλικία ;

Ναι Δεν γνωρίζω Όχι

β) Νηπιακή ηλικία ;

Ναι Δεν γνωρίζω Όχι

γ) Παιδική ηλικία ;

Ναι Δεν γνωρίζω Όχι

δ) Εφηβική ηλικία ;

Ναι Δεν γνωρίζω Όχι

ε) Ενήλικη ηλικία ;

Ναι Δεν γνωρίζω Όχι

11) Πιστεύετε ότι η επαγγελματική αποκατάσταση ενός προσώπου επηρεάζεται από το αν θα αναπτύξη ομοφυλοφιλική συμπεριφορά ;

Για Άνδρες

0	1	2	3	4	5

α) Θετικά

β) Αρνητικά

Για γυναίκες

0	1	2	3	4	5

α) Θετικά

β) Αρνητικά

0 = Δεν απαντώ , 1 = Καθόλου , 2 = Λίγο , 3 = Μερικές φορές , 4 = Πολύ
5 = Παρα πολύ

12) * Πιστεύετε ότι ένας/μία ομοφυλόφιλος/η μπορεί :

- α) Να υπηρετεί στο στρατό ;
- β) Να καταταγεί στα σώματα ασφαλείας ;
- γ) Να προσληφθεί στο δημόσιο ;

0	1	2	3

0 = Ναι , 1 = Όχι , 2 = Δεν γνωρίζω , 3 = Δεν απαντώ

13) Είχατε ποτέ επαγγελματική συνεργασία με ένα/μία ομοφυλόφιλο/η ;

- α) Ναι
- β) Όχι

14) Αν ναι

- α) ως συνεργάτη
- β) ως πελάτη

15) * Τι νιώσατε ή τι φαντάζεσθε ότι θα νιώθατε αν ο συνεργάτης σας ήταν ομοφυλόφιλος ;

- α) Οίκτο
- β) Λύπη
- γ) Συμπόνια
- δ) Θυμό
- ε) Οργή
- στ) Σεβασμό στην ιδιαιτερότητα του ως άτομο
- ζ) Κατι άλλο ; Προσδιορίστε τι

0	1	2	3	4	5

0 = Δεν απαντώ , 1 = Καθόλου , 2 = Σπάνια , 3 = Μερικές φορές
4 = Συχνά , 5 = Πολύ συχνά

16) Πιστεύετε ότι ένας/μία ομοφυλόφιλος/η έχουν τα δικαιώματα με έναν /μία ετεροφυλόφιλο/η ;

- α) Ναι
- β) Όχι
- γ) Δεν γνωρίζω
- δ) Δεν απαντώ

17) * Τι νιώσατε η τι θα νιώθατε αν ο πελάτης ήταν ομοφυλόφιλος/ς/η ;

- α) Οίκτο
- β) Λύπη
- γ) Συμπόνια
- δ) Θυρό
- ε) Οργή
- στ) Σεβασμό στην ιδιαιτερότητα του ως άτομο
- ζ) Κάτι άλλο ; Προσδιορίστε τι

0	1	2	3	4	5

.....
.....

0 = Δεν απαντώ , 1 = Καθόλου , 2 = Σπάνια , 3 = Μερικές φορές , 4 = Συχνά
5 = Πολύ συχνά

18) Είχατε ποτέ περιστατικά που ο πελάτης ήταν ομοφυλόφιλος/η ;

- α) Ναι
- β) Όχι

19) Αν ναι πόσα περίπου ;

- α) 0 - 4
- β) 5 - 9
- γ) 10 - 14
- δ) 15 και άνω

20) Επηρέασε η θα επηρέαζε την συνεργασία σας αν ο συνεργάτης σας ήταν ομοφυλόφιλος/η ;

- α) Θετικά Ναι Όχι
- β) Αρνητικά Ναι Όχι
- γ) Ουδέτερη στάση Ναι Όχι

21) Κατά την διάρκεια των φοιτητικών σας χρόνων είχατε μελετήσει η ασχοληθεί με το θέμα της ομοφυλοφιλίας ;

- α) Ναι
- β) Όχι

22) * Αν ναι

α) Ως εργασία

β) Ως πτυχιακή εργασία

γ) Ως συζήτηση με συρφοιτητές

δ) Ως συζήτηση στην τάξη

ε) Κάτι άλλο ; Προσδιορίστε πώς

Ναι	☐
Ναι	☐
Ναι	☐
Ναι	☐

Όχι	☐
Όχι	☐
Όχι	☐
Όχι	☐

23) Θεωρείτε ότι οι γνώσεις σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση γύρω από την ομοφυλοφιλία ήταν :

α) Ελλιπείς

β) Μέτριες

γ) Επαρκείς

☐
☐
☐

24) Πιστεύετε ότι οι γνώσεις σας γύρω από την ομοφυλοφιλία αυξήθηκαν μετά το πέρας των σπουδών σας ως φοιτητές της κοινωνικής εργασίας ;

α) Καθόλου

β) Λίγο

γ) Πολύ

δ) Πάρα πολύ

☐
☐
☐
☐

25) Γνωρίζετε αν η κοινωνική Εργασία ως επιστήμη έχει βιβλιογραφία σχετικά με την ομοφυλοφιλία ;

α) Γνωρίζω ότι έχει

β) Δεν γνωρίζω

γ) Δεν ασκολήθηκα ειδικά

για να γνωρίζω

δ) Δεν απαντώ

☐
☐
☐
☐

26) Πιστεύετε ότι η κοινωνική εργασία μπορεί να βοηθήσει άτομα η οικογένειες που υφίστανται συνέπειες κοινωνικού στιγματισμού από την ομοφυλοφιλία ;

α) Ναι

β) Όχι

γ) Δεν γνωρίζω

δ) Δεν απαντώ

☐
☐
☐
☐

27) ** Πως νομίζετε ότι η κοινωνική εργασία θα συμβάλλει στην καταπολέμηση του κοινωνικού στιγματισμού των ομοφυλοφίλων

α) Με την περαιτέρω διάδοση των αξιών της κοινωνικής εργασίας

β) Με δημιουργία στελεχών ικανών να χειρίζονται προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού

γ) Με ότι κάνει μέχρι σήμερα

ε) Κάτι άλλο .Προσδιορίστε

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

- ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΕΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

- ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Α/Α	Φύλλο		Ηλικία		
	Ανδρας	Γυναίκα	25-34	35-54	55 και άνω
1	1		1		
2	1		1		
3		1	1		
4		1	1		
5		1		1	
6		1	1		
7	1		1		
8		1	1		
9		1		1	
10		1		1	
11	1			1	
12	1		1		
13		1		1	
14		1		1	
15		1	1		
16		1	1		
17		1	1		
18		1		1	
19		1	1		
20		1	1		
21		1	1		
22		1	1		
23		1	1		
24		1		1	
25		1		1	
26		1		1	
27	1			1	
28	1			1	
29	1			1	
30		1		1	
31		1		1	
32		1		1	

Δυγκεντρωτικός Απάντησης

Ψ.Ν.Α.	Υπηρεσία			Έτη Υπηρεσίας			Α/Α
	ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ	ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ	ΦΥΛΑΚΕΣ	< 6 έτη	6 -10 έτη	10 και άνω	
1					1		1
1				1			2
1				1			3
1				1			4
1				1			5
1				1			6
1				1			7
1				1			8
1				1			9
1						1	10
1				1			11
1				1			12
1						1	13
		1				1	14
		1				1	15
		1		1			16
	1			1			17
	1					1	18
1						1	19
	1			1			20
	1			1			21
	1					1	22
	1					1	23
	1			1			24
			1	1			25
			1	1			26
			1	1			27
			1			1	28
			1	1			29
			1			1	30
			1	1			31
			1			1	32

Ανάγνωση Εντύπων

Είδος Εντύπων

Α/Α	Ανάγνωση Εντύπων		Είδος Εντύπων							
	Καμία απάντηση	Δεν με έχει απασχολήσει το θέμα	ΟΧΙ	ΝΑΙ	Ειδικά Περιοδικά	Επιστ/κά Περιοδικά	Εφημερίδες	Επιστ/κά Φυλλάδια	Βιβλία	Άλλο
1				1	2	5		3		
2				1			1	3		
3				1		3	4			
4				1					3	
5				1			3			1
6				1		3	3			
7				1	1	2	4	3	0	
8				1		3	3	3		
9	1				2	3	3	2		
10				1		3	3			
11			1							
12		1								
13				1	3					
14				1					3	
15				1				4		
16				1	3					
17				1		2	2	2		
18				1		3	4	4		
19				1	2	3	4	3		
20			1							
21				1	1	2	2	2	1	1
22				1		3	3		3	
23				1		3	3			
24				1	1	2	4	2	3	
25				1	3		4			
26				1	2	2			2	
27				1	3		3			
28				1			3			
29				1		3		3		
30				1			3			
31				1		1	3	2		
32				1	4	4	3	4	3	

Τηλεόραση - Εκπομπές

Ο Ομοφιλόφιλος:

Παρακολουθώ μόνος	Παρακολουθώ με τη λοιπή οικογένεια	Αλλάζω κανάλι	Κλείνω την τηλεόραση	Άλλο	γεννιέται	γίνεται	είναι άρρωστος	το επάγγελμά μου	άλλο
	2	5			1	1		1	1
				1				1	
3	3				1	1	1	1	
	3								1
	3								1
	3				1	1			
1	1	1	1				1		
	4				1	1			
				1		1			
	2				1	1			
3	3					1			
2	3							1	
3	3				1	1			
	4					1			
	3					1			
	3							1	
2								1	
	4				1	1			
	2	4			1	1		1	
2								1	
3	3							1	
	3				1				
2					1				
1	4	3	3		1				
4						1			
2						1			
4	2					1			
2						1			
5	3					1			
2					1				
4	2				1				
5					1				

Η συμπεριφορά διαμορφώνεται από :

Η τάση αναπτύσσεται σε ηλικία:

επιρροές από φιλικό περιβάλλον	κακοποίηση	μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλλου	απόρριψη από γοντα του ίδιου φύλλου	επιρροές από την κοινωνία	άλλα	βρεφική	νηπιακή	παιδική	εφηβική	ενήλικη
0	0	2	0	0			0			
0	2	2	3	2					0	
1	0	0	2	2		1	0	0	0	2
2	2	2	2	2				0		
2	2	2	2	2					0	
3	2	2	2	1			1			
0	0	1	1	1		0	0	0	0	2
2	2	2		2		0			0	
		0	2	0			0	0		
0		0	0					0	0	0
2	2	0	2	2					0	
2	0				1				0	
	0	0	0				0		0	
0		0						0		
	0	0							0	
0	2	0	0	2				0		
	0	0					0	0	0	0
	0						0		0	
1	0	0	2	0			0		0	
		0						0		
2	2	0	1	3		2	2	2	0	0
		0						0	0	
		0					0	0		
	0	2					0			
		0					0	0		
	0	0						0		
	0	0					0			
		0		0				0		
	0	0				0	0			
			0	0					0	
		0					0			
	0	0								
	0	0				0				

επαγγελματική αποκατάσταση :

Α/Α	άνδρες		γυναίκες		Ο ομοφυλόφιλος μπορεί:			Συνεργασία με ομοφίλο			
	θετικά	αρνητικά	θετικά	αρνητικά	στρατό	σώματα ασφαλείας	δημόσιο	ΟΧΙ	ΝΑΙ	συνεργάτης	πελάτης
1	3	2	4	3	0	1	3	1	1	1	1
2	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
3	0	0	2	4	0	0	0	1			1
4		5		5	0	1	0	1			1
5	2		1		0		0	1	1	1	1
6		3		3	0	2	0	1			
7	4		4		0	0	0	1	1	1	
8		3		3	0	0	0	1	1	1	
9		4		3	2	2	0	1			1
10	2	3	2	3	0	0	0	1			1
11		2		2	1	1	0	1	1	1	
12		4		3	0	0	0	1			1
13		3		3	0	0	0	1	1	1	1
14	3		3		0	0	0	1			
15		3		2	0	0	0	1			1
16	3		3		0	0	0	1	1	1	
17	3	3	3	3	0	0	0	1	1	1	1
18		3		3	0	1	0	1	1	1	1
19	3	3	3	3	0	0	0	1			1
20		3		3	0	0	0	1	1	1	
21		3		2	0	0	0	1	1	1	1
22		3		3	0	0	0	1			
23		3		3	0	0	0	1	1	1	
24	1		1		1	1	0	1	1	1	1
25		3		3	0	0	0	1			1
26	0		0		0	0	0	1			1
27		2	3		0	0	0	1			1
28		3	3		0	0	0	1			1
29		3	3		0	0	0	1			1
30		3		3	0	0	0	1			1
31	3			4	0	0	0	1			1
32		3	1		0	0	0	1			1

Αισθήματα προς το συνεργάτη						Ίδια δικαιώματα Ο-Ε		Αισθήματα προς τον πελάτη							
αίκτος	λυπη	συμπόνια	θυμός	οργή	σεβασμός	άλλο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	αίκτος	λυπη	συμπόνια	θυμός	οργή	σεβασμός	άλλο
1	1	1	1	1	4		1		1	1	1	1	1	4	
					4		1							4	
	2				5		1							5	
					4		1							4	
		4			4		1							4	
					5		1							5	
					5		1							5	
			3		3		1							3	
3	3	3	3	1	5		1							5	
				4			1							4	
				4			1							4	
					5		1							5	
					5		1							5	
					5		1							5	
0	0	0	0	0	4			1	0	0	0	0	0	4	
1	1	1	1	1	5		1		1	1	1	1	1	5	
					5		1							5	
					5		1							5	
	3			3	4		1							5	
					5		1							5	
1	1	1	1	1	3	1	1		1	1	1	1	1	3	
					4		1							4	
					4		1							4	
					5		1							5	
					5		1							5	
					5		1							5	
	3				5		1				3			5	
					5		1							5	
					5		1							5	
1	1	1	1	1	5		1		1	1	1	1	1	5	
1	1	1	1	1	5		1		1	1	1	1	1	5	
1	1	1	1	1	5		1		1	1	1	1	1	5	

Περιστατικά με πελάτη Ο				Ανημετώπιση			Μελέτη κατά τις σπουδές - Γνώσεις						
ΟΧΙ	ΝΑΙ	0 έως 4	5 έως 14	15 και άνω	θετική	αρνητική	ουδέτερη	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΩΣ:	ελλιπείς	μέτριες	επαρκείς
	1		1				1	1	2+3				1
	1	1					1	1	0+3		1		
	1	1					1	1	2+3		1		
	1	1					1	1				1	
	1	1					1	1				1	
1							1	1			1		
	1		1				1	1	0+3		1		
	1			1			1	1			1		
	1	1					1	1			1		
	1	1					1	1				1	
1							1	1				1	
	1	1					1	1				1	
	1		1		1			1	3			1	
1							1	1			1		
	1	1					1	1	3			1	
	1	1					1	1	0			1	
	1			1			1	1	1	1			
	1		1				1	1			1		
	1	1					1	1	2+3			1	
1							1	1				1	
	1			1			1	1	2+3		1		
	1			1			1	1	2+4		1		
	1			1			1	1	0+2		1		
	1			1			1	1	2			1	
	1		1				1	1	3		1		
	1		1				1	1			1		
	1	1					1	1	2+3		1		
	1	1					1	1			1		
	1		1				1	1	2+3		1		
	1		1				1	1	2		1		
	1		1				1	1	2		1		
	1		1				1	1			1		

Αυξήθηκαν μετά τις σπουδές: Βιβλιογραφία στην Κ.Ε.

καθόλου	λίγο	πολύ	πέρα πολύ	έχει	όχι γνωρίζω	δεν ασχολήθηκα	δεν απαντώ	Α/Α
	1				1			1
	1				1			2
	1					1		3
	1			1				4
	1					1		5
	1					1		6
	1				1			7
		1				1		8
	1				1			9
	1					1		10
	1				1			11
	1					1		12
	1				1			13
		1			1			14
		1		1				15
	1				1			16
	1			1				17
			1			1		18
		1				1		19
1					1			20
	1			1				21
	1			1				22
		1		1				23
	1					1		24
1					1			25
	1				1			26
	1					1		27
1						1		28
	1					1		29
1						1		30
1						1		31
1						1		32

Μπορεί η Κ.Ε. να βοηθήσει?

Α/Α	δεν απαντώ	δε γνωρίζω	ΟΧΙ	ΝΑΙ ▶	ΠΩΣ? (27)
1				1	β-α
2				1	α
3				1	β-α-γ
4		1			β
5				1	β
6				1	β
7			1		δ-γ-β-α
8				1	β
9				1	α-β
10				1	β
11		1			α
12				1	β-α
13				1	β
14				1	α
15				1	γ
16				1	β
17				1	β-δ
18				1	β
19				1	γ-α-β
20				1	β-α
21				1	β-δ
22				1	α-β-γ
23				1	β-α
24				1	β-α
25				1	β-α
26				1	β-α
27				1	β-α-γ
28				1	β-α-γ
29				1	β-α-γ
30				1	β-α-γ
31				1	α-β-γ
32				1	β-α-γ

Υπηρεσία

Ψ.Ν.Α.	ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ	ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ	ΦΥΛΑΚΕΣ
14	7	3	8
Ψ.Ν.Α.	ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ	ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ	ΦΥΛΑΚΕΣ
0,4375	0,21875	0,09375	0,25

Χρόνος εξάσκησης επαγγέλματος

< 6 χρόνια	6 -10 χρόνια	10 και άνω
20	3	9
< 6 χρόνια	6 -10 χρόνια	10 και άνω
0,625	0,09375	0,21875

Φύλλο

Ηλικία	Φύλλο			Φύλλο	
	Ανδρες	Γυναίκες		Ανδρες	Γυναίκες
25-34	4	12		12,50%	37,50%
35-54	4	12		12,50%	37,50%

Ανάγνωση Εντύπων

Καμία απάντηση	Δεν με έχει απασχολήσει το	ΟΧΙ	ΝΑΙ
3,13%	3,13%	6,25%	87,50%

Είδος Εντύπων

Συχνότητα	Ειδικά Περιοδικά	Επιστ/κά Περιοδικά	Εφημερίδες	Επιστ/κά Φυλλάδια	Βιβλία	Άλλο
Πολύ Συχνά		1				
Συχνά	1	1	6	3		
Μερικές Φορές	4	10	12	6	5	2
Σπάνια	4	5	2	5	1	
Καθόλου	3	1	1		1	

Είδος Εντύπων

Συχνότητα	Ειδικά Περιοδικά	Επιστ/κά Περιοδικά	Εφημερίδες	Επιστ/κά Φυλλάδια	Βιβλία	Άλλο
Πολύ Συχνά		3,13%				
Συχνά	3,13%	3,13%	18,75%	9,38%		
Μερικές Φορές	12,50%	31,25%	37,50%	18,75%	15,63%	6,25%
Σπάνια	12,50%	15,63%	6,25%	15,63%	3,13%	
Καθόλου	9,38%	3,13%	3,13%		3,13%	

Τηλεόραση - Εκπομπές

Συχνότητα	Παρακολουθώ μόνος	Παρακολουθώ με τη λοιπή οικογένεια	Αλλάζω κανάλι	Κλείνω την τηλεόραση	Άλλο
Πολύ Συχνά	2		1		
Συχνά	3	4	1		
Μερικές Φορές	4	12	1	1	2
Σπάνια	7	5			
Καθόλου	2	1	1	1	

Τηλεόραση - Εκπομπές

Συχνότητα	Παρακολουθώ μόνος	Παρακολουθώ με τη λοιπή οικογένεια	Αλλάζω κανάλι	Κλείνω την τηλεόραση	Άλλο
Πολύ Συχνά	6,25%		3,13%		
Συχνά	9,38%	12,50%	3,13%		
Μερικές Φορές	12,50%	37,50%	3,13%	3,13%	6,25%
Σπάνια	21,88%	15,63%			
Καθόλου	6,25%	3,13%	3,13%	3,13%	

Ο Ομοφυλόφιλος:

γιεννιέται	γίνεται	είναι άρρωστος	το επιλέγει	μόδα	άλλο
0,31	0,38	0,04	0,2	0	0,07

Ο Ομοφυλόφιλος:

Φύλλο	γιεννιέται	γίνεται
Ανδρας	7%	30%
Γυναίκα	93%	70%

Η συμπεριφορά διαμορφώνεται από :

	επηρεάζει από φιλικό περιβάλλον	κακοποίηση	μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλλου	απόρριψη από γονέα του ίδιου φύλλου	επηρεάζει από την κοινωνία	άλλο
δε γνωρίζω	1			1	1	
ίσως	6	8	7	7	6	
όχι	2		1	2	2	
ναι	6	14	21	5	5	1

Η συμπεριφορά διαμορφώνεται από :

	επηρεάζει από φιλικό περιβάλλον	κακοποίηση	μη ταύτιση με γονείς του ίδιου φύλλου	απόρριψη από γονέα του ίδιου φύλλου	επηρεάζει από την κοινωνία	άλλο
δε γνωρίζω	3.13%			3.13%	3.13%	
ίσως	18.75%	25%	21.88%	21.88%	18.75%	
όχι	6.25%		3.13%	6.25%	6.25%	
ναι	18.75%	43.75%	65.63%	15.63%	15.63%	3.13%

Η τάση αναπτύσσεται κατά την ακόλουθη ηλικία:

	βρεφική	νηπιακή	παιδική	εφηβική	ενήλικη
δε γνωρίζω	1	1			
όχι	1	1	1		2
ναι	4	14	14	16	3

Η τάση αναπτύσσεται κατά την ακόλουθη ηλικία:

	βρεφική	νηπιακή	παιδική	εφηβική	ενήλικη
δε γνωρίζω	3.13%	3.13%			
όχι	3.13%	3.13%	3.13%		6.25%
ναι	12.50%	43.75%	43.75%	50.00%	9.38%

επίδραση στην επαγγελματική αποκατάσταση :

	άνδρες		γυναίκες	
	θετικά	αρνητικά	θετικά	αρνητικά
δεν απαντώ	9.38%	6.25%	6.25%	3.13%
καθόλου	3.13%		9.38%	
λίγο	6.25%	9.38%	6.25%	9.38%
μερικές φορές	18.75%	53.13%	21.88%	46.88%
πολύ	3.13%	6.25%	6.25%	6.25%
πέρα πολύ		3.13%		3.13%

επίδραση στην επαγγελματική αποκατάσταση :

	άνδρες		γυναίκες	
	θετικά	αρνητικά	θετικά	αρνητικά
δεν απαντώ	3	2	2	1
καθόλου	1		3	
λίγο	2	3	2	3
μερικές φορές	6	17	7	15
πολύ	1	2	2	2
πέρα πολύ		1		1

Ο ομοφυλόφιλος μπορεί να:

	υπηρετεί στο στρατό	καταταγεί στα σώματα ασφαλείας	προσληφθεί στο δημόσιο
δεν απαντώ			3,12%
δε γνωρίζω	3,12%	6,45%	
οχι	6,25%	16,13%	
ναι	90,63%	77,42%	96,88%

Συνεργασία με ομοφυλόφιλο

	συνεργάτης	πελάτης	
ΝΑΙ	28	14	29
ΟΧΙ			3

Αισθήματα προς το συνεργάτη/πελάτη σας αν ήταν ομοφυλόφιλος

	αίκτας	λύπη	συμπόνια	θυμός	οργή	σεβασμός	άλλο
δεν απαντώ	1	1	1	1	1		
καθόλου	6	6	6	6	7		
λίγα		1		2			1
μερικές φορές	1	3	1		1	2	
πολύ			1		2	8	
πέρα πολύ						20	

δεν απαντώ	1	1	1	1	1		
καθόλου	6	6	6	6	6		
λίγα							
μερικές φορές			1			2	
πολύ						9	
πέρα πολύ						21	

Αισθήματα προς το συνεργάτη/πελάτη σας αν ήταν ομοφυλόφιλος

	αίκτας	λύπη	συμπόνια	θυμός	οργή	σεβασμός	άλλο
δεν απαντώ	3,13%	3,13%	3,13%	3,13%	3,13%		
καθόλου	18,75%	18,75%	18,75%	18,75%	21,88%		
λίγα		3,13%		6,25%			
μερ φορές	3,13%	9,38%	3,13%		3,13%	6,25%	3,13%
πολύ			3,13%		6,25%	25%	
πέρα πολύ						62,50%	

δεν απαντώ	3,13%	3,13%	3,13%	3,13%	3,13%		
καθόλου	18,75%	18,75%	18,75%	18,75%	18,75%		
λίγα							
μερ. φορές			3,13%			6,25%	
πολύ						28,13%	
πέρα πολύ						65,63%	

Ίδια δικαιώματα Ο-Ε

ΝΑΙ	ΌΧΙ
31	1

Αντιμετώπιση στη συνεργασία

θετική	ουδέτερη
1	31

Περιστατικά με πελάτη Ο

0 έως 4	5 έως 14	15 και άνω
12	10	6

Ενασχόληση κατά τα φοιτητικά έτη

ΌΧΙ	ΝΑΙ		
40.63%	59.38%		Ως
		21.05%	εργασία
		5.26%	πτυχιακή
		57.89%	συζήτηση με συμφοιτητές
		63.16%	συζήτηση στην τάξη

Γνώσεις κατά τις σπουδές:

ελλιπείς	μέτριες	επαρκείς
20	11	1

Γνώσεις κατά τις σπουδές:

ελλιπείς	μέτριες	επαρκείς
82.50%	34.38%	3.13%

Αυξήθηκαν μετά τις σπουδές:

καθόλου	λίγο	πολύ	πάρα πολύ
6	20	5	1

Δεδομένα που Χρησιμοποιήθηκαν στην Ανάλυση

Βιβλιογραφία στην Κ.Ε.

έχει	δεν ασχολήθηκα ειδικά ώστε να γνωρίζω	δεν απαντώ
6	11	0
	15	

Μπορεί η Κ.Ε. να βοηθήσει?

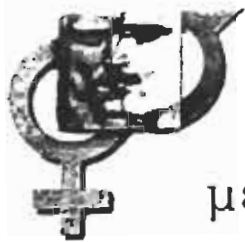
δεν απαντώ	ΟΧΙ	ΝΑΙ
0	2	29

Αντιμετώπιση του Φαινομένου

α	α-β	β	β-α	β-α-γ	β-δ	γ	γ-α-β	δ-γ-β-α
9,38%	3,13%	25%	21,88%	18,75%	6,25%	3,13%	3,13%	3,13%
	α-β-γ							
	6,25%							

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Η ομοφυλοφορία απετρεπε για πολλά χρόνια τη συμμετοχή των ανδρών στον χορό. Σήμερα, οι προκαταλήψεις υποχωρούν και διαμέσου της αποκάλυψης του ανδρικού σώματος η ορχηστρική τέχνη γίνεται καταφύγιο έκφρασης – άλλοτε λυρικής και άλλοτε βίαιης – για την ομοφυλοφιλική

Το σώμα υπήρξε ανέκαθεν φορέας κοινωνικής μαρτυρίας, γεγονός που μπορεί κανείς να πιστοποιήσει ανατρέχοντας, διαμέσου της Ιστορίας του χορού, στην εικόνα του χορευτή όπως αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου. Από τις συλφίδες του ρομαντικού μπαλέτου ως τις απελευθερωτικές αναζητήσεις της Ισιδώρα Ντόνκαν στις αρχές του αιώνα και από εκεί ως τα «καθημερινά σώματα» της πρωτοπαρίας του '60 ή και μέχρι τη σύγχρονη λατρεία του σώματος που τα θέλει μώδες και εύρωστα, οι μεταμορφώσεις δεν οντοκλαούν απλώς μοντέλα κοινωνικής συμπεριφοράς; Αναδεικνύονται και σε ενεργητικούς παράγοντες της πολιτιστικής διαδικασίας.

Από τη δεκαετία του '60 και μετά, πάντως, το σώμα έρχεται στο προσκήνιο και μαζί του χορευτές και χορογράφοι. Είναι τα χρόνια που συμπίπτουν με την αμφισβήτηση των σεξουαλικών προτύπων από τις φεμινίστριες και τους ομοφυλόφιλους, με στόχο τη χειροπέτηση της επιθυμίας και την απελευθέρωση από προσιωμένες ενοχές και παραδοσιακά στερεότυπα στην ερωτική συμπεριφορά. Ό,τι συνέβη τότε, πριν από 35 χρόνια, δεν άλλαξε συνταρακτικά τις σχέσεις των δύο φύλων μόνο στη ζωή αλλά και στη σκηνή. Και αν το «σωματικό Εγώ» αποτελεί βασικό πεδίο έρευνας για την ψυχάνάλυση, το ίδιο το σώμα είναι πρωτορχικό εργαλείο για τη χορευτική τέχνη.

Στη δεκαετία του '50, ήταν ασυνήθιστο έστω και το απλό άγγιγμα ανάμεσα σε δύο χορευτές του ίδιου φύλου: ακόμη και στον μαντέρνα χορό, μόνο το κρότημα χέρι χέρι ήταν επιτρεπτό – ως ένδειξη φιλίας. Μπορεί, λοιπόν, να φανταστεί κανείς πόσο συμβατικά αντιμετωπίζονταν ονδρικοί και γυναικείοι ρόλοι στην Ελλάδα την εποχή εκείνη;

Δεν είναι διόλου τυχαίο ότι, για καιρό, ο χαράς κυριαρχητικό γυναικοκρατείται. Στα πρώτα χρόνια λειτουργίας της σχολής της Καύλας Πράτσικα, μόνος άντρας χορευτής ήταν ο Λεωνίδας ντε Πιόν –μέχρι να στραφεί και αυτός ολοκληρωτικά στα κλασικά μπαλέτα–, ενώ στις μεγάλες παραστάσεις τους ονδρικούς ρόλους υποδύονταν γυναίκες. Και διεθνώς, άλλωστε, πρόδρομοι του μαντέρνου χορού υπήρξαν κυρίως γυναίκες. Πώς, όμως, εξηγείται η τόσο πενιχρή εκπροσώπηση του ονδρικού φύλου στη χορευτική τέχνη;

Η παυριτανική αγγλοσαξονική λογική, που ήθελε οι «πραγματικοί άντρες να μην χαρεύουν, διεμβολίζεται στις αρχές του αιώνα από τη φιγούρα του Νιζίνσκι (1889 - 1950) που ανατρέπει τα δεδομένα: Πρόσωπο - κλειδί στην Ιστορία του ονδρικού χορού – στο *Απομειήμερο ενότι Φαύνου* του Ντεμπισί αλλά και στην *Ιεροτελεστία της Άνοιξης* του Στροβίνσκι –, διακρίνεται όχι μόνο για την εξαιρετική δεξιοτεχνική του ικανότητα αλλά και για τη ζωική δύναμη που προσέδωσε στην ανοπαράσταση ενός τέτοιου, σμοραλιστικού ρόλου, για την τερατώδη ικανότητα του χορού του να περιέχει αρσενικά και θηλυκά στοιχεία ταυτόχρονα.

Αν σκύψει κανείς πιο προσεκτικά στον 19ο αιώνα –επαχή αποθέωσης της γυναικείας φιγούρας στο ρομαντικό μπαλέτο, με έμβλημα τη *Λίμνη των Κύκνων*–, θα δει ότι πίσω από την υπερτροφική θηλυκότητα της χορεύτριας κρύβεται μια ανδρόγυνη φιγούρα. Ο κύκνος έρχεται, άλλωστε, να συμβάλει όχι μόνον τα ωραίο αλλά και τα διαφορούμενο –μια που, αντίθετα από τα άλλα πουλιά, στην περίπτωση του κύκνου το αρσενικό και το θηλυκό δεν διαφέρουν ουσιαστικά– και να αναχθεί σε ερμωφρόδιτο σύμβολο ως προάγγελος των αλλαγών που θα επακολουθήσουν.

Ηδημοκρατία του σώματος

Ενώ τα ανθρωπίνο σώμα είναι βασικό αντικείμενο όλων των τεχνών, η ανοπαράσταση του ονδρικού σώματος παραμένει για χρόνια ταμπού και μόνο παλύ πρόσφοτα αλλάζουν τα δεδομένα. Ο *mainstream* χορός σε Αμερική και Ευρώπη δεν ήταν άλλο από εκφραστής συμβάσεων που ενίσχυαν την παραδοσιακή λογική, η οποία ήθελε τα δύο φύλα να κινούνται σε αντίθετους πόλους. Οι προαρσιμένοι για τον άνδρα ρόλοι έδιναν έμφαση στην αρρενωπότητα ενώ συγχρόνως κατέστειλλον την έκφραση συναισθημάτων, σε αντιδιαστολή με τους γυναικείους ρόλους που είχαν ως βασικά χαρακτηριστικό την αδυναμία, τη ευθραυστότητα, τη γλυκύτητα, το κάλλος – ό,τι, τέλος πάντων, συνιστούσε τότε τη θηλυκότητα. Βεβαίως, η συνταγή αυτή σπάνια μπόρεσε να γίνει θεατρικό σύμπος και πεντική αφοί για κοινό ρόλο κλασικού ή και νεοκλασικού ρεπερτορίου (παρ-ερμηνεύονταν από τους χορευτές, οι οποίοι τους

Η κρίση των φύλων

της Βαλεντίνης Πιερράκου

ΦΩΤΟ ΜΑΡΙΛΕΝΑ ΣΤΑΦΥΛΙΔΟΥ / Άσπ την παράσταση Ένας Λεπτός Σπησι χορογράφος Δ. Παπακωνσταντίνου

κής ιδέας, καθώς ήταν ανέφικτο να παρουσιάσουν ρεαλιστικά τους άντρες στη σκηνή.

Μέχρις ότου οι ομοφυλόφιλοι, μια καταπιεσμένη όσο και δημιουργική μειονότητα που έβρισκε καταφύγιο στη χορευτική τέχνη μπόρεσε επί-τέλους να εκφραστεί χωρίς περιορισμούς και υποκρισίες, καταφέρνοντας να απελευθερώσει τον ερωτισμό της χωρίς όρια και απαγορεύσεις και λειψουργώντας, ταυτόχρονα, αφηρημένα για την ευαισθησία και για μια πιο συνειδητή σχέση με το σώμα.

Είναι η εποχή της «δημοκρατίας του σώματος». Σώματα γυμνά, ωραία και άσχημα, άφυλα και πάμφυλα: Στη μεταμοντέρνα εποχή που ζούμε, όλα επιτρέπονται. Πρόκειται, όμως, πραγματικά για το τέλος των απαγορεύσεων και του ψεύδους που έχει μετατρέψει το σύγχρονο σώμα σε κανονικό πεδίο μάχης;

Αν μερικά χρόνια πριν οι άντρες χορευτές ήταν δυσεύρετοι στην ελληνική χορευτική σκηνή –χόρη στην παλιά αλλά βάσιμη παρεξήγηση που απέδιδε αυτομάτως σε κάθε χορευτή την ιδιότητα του γκέι–, σήμερα, καθώς το κοινωνικό τοπίο μεταβάλλεται και οι προκαταλήψεις σφραγίζονται, αλλάζει σταδιακά και το τοπίο του ανδρικού χορού.

Νο είναι, οραγε, τυχαίο ότι βραβισμένοι πρωτεργάτες του Νέου Χορού στην Ελλάδα είναι γένοιος αρσενικού; Μετά από τόσα χρόνια σιωπής και απωθημένων, παίρνουν τη ρεβάνς. Θέλουν να μιλήσουν για το πάντα – κάτι

γος του ήλπιζε να μιλήσει για τον ομοφυλόφιλο ερωτισμό στους σπουδαίους κοίτους του AIDS και ανέλαβε «να μοιραστεί με το κοινό την γνώση και τη λύπη». Στην εικονοπασία του β' μέρους, με τα *Τραγουδία της Αμαρτίας* του Μάνου Χατζιδάκι ως μουσικό φόντο, είναι πόρπαλα το ομοφυλόφιλο σύμβολο που ο εικαστικός Δ. Παπαιωάννου ξέρει να χρησιμοποιεί σε έναν ύμνο για το ανδρικό σώμα χωρίς ηδονοβλεπτική διάθεση – με υπερχειλιζόντα, ωστόσο, λυρισμό. «Υπάρχουν τα πάντα εκτός από τον Άγιο Σεβαστιανό», συμφωνεί: Ο κύκνος, ως σύμβολο της πλατωνικής απόλυτης ωραιότητας («έντανα ομοφυλόφιλο αίτημα»), ο Μυστικός Δείπνος («μια καθαρά ανδρική υπόθεση α Ιησούς και οι μαθητές του»), αλλά και ο Οινόχοος που γεμίζοντας με ηδονικό ποτό τα δοχεία συμβολίζει καθαρά την ερωτική πράξη.

Συμβολισμοί χωρίς γένος

Συνολικά, ωστόσο, το έργο του Δ. Παπαιωάννου –στις 13 παραγωγές του, μόνον οι δύο αφορούσαν στον ομοφυλόφιλο ερωτισμό– σποντά στο στοίχημα της μεταμόρφωσης με ακροία θεατροποίηση, η οποία εγγίζει την αισθητική του μαριεταμού. Το σώμα ανατιμετωπίζεται ολοκληρωτικά ως θεατρικό αντικείμενο – δεν ανακαλεί με τίποτα το φυσικό σώμα: είναι ένα σώμα «πάμφυλο», όπως προτιμά και ο ίδιος να το αποκαλεί.

Άλλωστε, τα σύμβολα δεν έχει φύλο. Το μακιγιάζ που τυλιγει πρόσωπο και σώμα, σε συνδυασμό με την οργή ανέλιξη των δρώντων, υπερσοπίζεται τον ίδιο, ακριβώς, ιδεατό κόσμο του, ο οποίος καμία σχέση δεν έχει με τον πραγματικό κόσμο που μας περιβάλλει. Οι φιγούρες από τη *Μήδεια*, τον *Δρόκουλο* ή τα πολυάστερα *Φάσμα του Ράδου* κάνουν επικλήσεις σε ένα σώμα επίσης ιδεατό. Θυμίζουν κορτούν, όπου οι διαφορές των φύλων επικαλύπτονται ή περνούν σε δεύτερο επίπεδο. Ως εκκεντρικά και εστετίστικά όντα, ζουν τον δικό τους θεατρικό ήλιγο αχοινοβατώντας ανάμεσα στην εκζήτηση και την εμπνευσμένη ιδιαιτερότητά τους.

Η επιθυμία της επανασύνδεσης με τη φύση και η απόλυτη ελευθερία που αποπνέει η γυμνότητα διατρέχουν το κίνημα του μοντέρνου χορού ήδη από τη γέννησή του, στις αρχές του αιώνα. Αν, όμως, τότε,

το γυμνά της Nelly's με φόντο την Ακρόπολη σκανδάλιασαν την κοινή γνώμη, σήμερα, που το σεξ έχει εμπορευματοποιηθεί και η πορνογραφία εκλαφροφεί παντού ονυγδοίσατα, ποιά νόημα μπορεί να έχει το φύλλο συκής;

Γυμνά στη σκηνή, το ανδρικό σώμα επιστρέφει σαν leit motiv στη δουλειά του Κωνσταντίνου Ρήγου για την Οκτάνα και διαθέτει, ως φαίνεται, δύναμη απελευθερωτική για το ίδιο τα λεξιλόγιο του χορογράφου. Ψοχέται να υπογραμμίσει διαφορετικές προθέσεις, ονάλογα με ταν τρόπο που χρησιμοποιείται. Είναι πάνω από όλα σύμβολο νορκισοισμού (*Δάφνης και Κλόη* ή *Πέντε Εποχές*), σύμβολο ενός σύγχρονου Νόρκισοου που αντιμετωπίζει το σώμα του ως ουτοσκοπό – ένα σώμα α-σεξουαλικό. Είναι, επίσης, σύμβολο της ελευθερίας και του τέλους της υποκρισίας: ένα γυμνό ούτε ωραίο ούτε άσχημο, που μπορεί και να απωθεί, αλλά και σκοτεινό αντικείμενο του πόθου το οποία ασκάρει και ερεθίζει όταν εκτίθεται με επιδεικτική διάθεση στα μάτια του οδηγόγου κοινού (*Καρος*). Δεν είναι πόντα σεξουαλικό αντικείμενα και φρετίχ το γυμνά σώμα στη σκηνή. Συχνά, αναζητά το φυσικό γυμνό που απελευθερώνει από επίκτητες συστολές και ντροπές», συνοψίζει ο Κ. Ρήγος.

Όσο πλησιάζουμε στα τέλους του αιώνα τόσο το σώμα που χορεύει μας επιστρέφει την εικόνα των κοινωνικών αλλαγών. Αποκαλυπμένο και χωρίς να υποδύεται κανέναν ρόλο. Είναι το βασικό όχημα για να εκφραστεί η βία σε αναλογία με τον κόσμο που μας περιβάλλει, η αμφισεξουαλικότητα, η έμφαση στα εδρά και τώρα, αλλά και το σώμα τοι θεατή, που δεν αρκείται πια στον ρόλο του παθητικού δέκτη. Όσοι διακρίνουν σημείο που προσημαίνονται τα τέλους του σώματος, κάπου λάθεψαν. Μάλλον πρόκειται για το τέλος μιας αλόκληρης εποχής. ♦

Σώματα γυμνά, ωραία και άσχημα, άφυλα και πάμφυλα: Στη μεταμοντέρνα εποχή που ζούμε, όλα επιτρέπονται. Πρόκειται, όμως, πραγματικά για το τέλος των απαγορεύσεων και του ψεύδους που έχει μετατρέψει το σύγχρονο σώμα σε κανονικό πεδίο μάχης;

που ευνοείται με τρόπο καθαριστικό από το πνεύμο της εποχής. Και αναδεικνύονται σε τολμηρούς εξερευνητές και ανατόμους της σεξουαλικότητας. Γνωρίζουν καλύτερα το σώμα και τους μηχανισμούς του, τρόπους γύμνασης ώστε να μπορούν να το ελέγχουν καλύτερα –τη σημασία της χαλάρωσης, της ανσπνοής, της συγκέντρωσης– αλλά και πώς να παρεμβούν σε αυτό. Παρεμβαίνοντας στο σώμα, τροποποιεί την εικόνα του και τελικά αλλάζει τον ίδιο σου τον εαυτό.

Οι ξένες επιρροές στο σώμα του ελληνικού χορού είναι υπαρκτές και ορατές. Σε αυτές ανήκει και η υπισελ κληρονομιά από τον αμερικανικό μεταμοντέρνο χορό, όπου τείνουν να αγνοηθούν επί σκηνής οι διαφορές ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες και επικρατεί έντονη η διάθεση εξομοίωσης των δύο φύλων στις κινητικές πρακτικές (βλ. χορευτικές ομάδες Λάθας Κίνηση και Sine Qua Non).

Η ομοφυλόφιλη σεξουαλικότητα, ειδικά στην μετά το AIDS εποχή, σποταλεί θέμα στο οποίο εατιάζον ευθέως την πρασχή τους πολλοί ξένοι χορογράφοι, με πιο γνωστό τον έγχρωμο μαχόμενο ομοφυλόφιλο και θετικό φορέα Bill T. Jones (πυρήνας του χοροθεατρικού θεάματός του *Still/Here* (*Ακόμη/Εδώ*) ήταν ομινύρια όπου άρρωτοι με AIDS πήραν τον λόγο] η τον Lloyd Newson, ιδρυτή των DV S, που απευθύνεται άμεσα και απροκόλυπτα στο βρετανικό κοινό σχετικό με τη «διαφορετική» του επιλογή – η δική του απάντηση στην ομοφυλοφοβία μετά την κρίση του AIDS.

Στην Ελλάδα, το θέμα αυτό σπόνια θίγεται άμεσα, δουλεύει ωστόσο υπόγειο και καθορίζει σε συμβολικό επίπεδο την έκφραση του καλλιτεχνικού Μανιαδική εξοίρεση – τόσο στα σύναλα της δουλειάς του δημιουργού του όσο και στα ελληνικά δεδομένα– αποτελεί το *Ενός Λεπτού Σιγής*

Στη λογοτεχνία, ο ομοφυλόφιλος έρωτας είναι φορτωμένος με αγωνία και ενοχή, οδύνη και αμαρτία. Μερικοί από τους σημαντικότερους ποιητές και πεζογράφους μας υπήρξαν θύματα των επιθυμιών τους αλλά και θύτες της υποκρισίας μας

Ολοι αυτοί που δεν αγαπούν καθόλου το κόπνισμα και τα αγοράκια είναι ηλίθιοι», είχε γράψει ο μεγάλος άγγλος δραματογράφος Κρίστοφερ Μάρλοου, λίγο πριν βρει άδοξο τέλος σε μια ταβέρνα, το 1593, από κάποιο ομφιβόλου ποιότητας άτομο της αυτροφιάς του. Ούτε ο πρώτος ήταν ούτε ο τελευταίος. Οι περισσότεροι από αυτούς που αποκαλούμε «κοτορομένους», υπονοώντας ένα πλέγμα ομοφυλοφιλίας, πάθους των νάρκωτικών και ιδιαίτερου ψυχισμού, είτε σκοτώθηκαν υπό οδευκρινίστες συνθήκες είτε αυτοκτόνησαν.

Όχι όλοι, βέβαια. Όλο και θα υπάρχει κάποιος που πέθανε σε βοθητό γερμάτο. Όπως, επίσης, υπάρχουν και εκείνοι που επέλεξαν να καταπιάσουν τη φύση τους και να ζήσουν συμβολικά, για να μην προκαλέσουν τη χλεύη. Τι περιθώριο κινήσεων έχει, λόγου χόριν, ένας ομοφυλόφιλος συγγραφέας ο οποίος είναι δημόσια υπάλληλος σε υπουργείο; Ας πάρουμε, όμως, τα πράγματα από την αρχή...

Ας ορίσουμε ως χρονική οφετηρία την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους. Πάτε ιδρύθηκε το νεοελληνικό κράτος; Το 1830; Ε, λοιπόν, τότε περίπου εντοπίζεται και το πρώτο γκέι ποίημα της σύγχρονης εποχής. Το είχε γράψει ο όμιεμπτος δικαστής Γεώργιος Τερτσέτης (σαν να λέμε ο Βασίλειος Κόκκινος της εποχής εκείνης), ο οποίος έμεινε γνωστός στην Ιστορία για την αθωωτική ψήφο του στην πολύκρατη δίκη του Κολοκοτρώνη. Παρ' ότι ο Τερτσέτης νυμφεύθηκε μια Γαλλίδα και απέκτησε και έναν γιο, θεωρείται συγχρόνως ο «πατέρας» της γκέι λογοτεχνίας στη σύγχρονη Ελλάδα με το ποίημα του *Ανδρας τον άνδρα ν' αγαπά*, τα οποία ξεκινάει ως εξής: *«Τραγουδιστής παλλά εύμορφος νέαν εύμορφα ερωτεύθη / περίσσια πάθος έβαλε στα μαραμένον στήθη / και με τα χείλη τα χλαμά τραγουδάς τον κσημόν του: / "Αγνάγνια του να κόθομαι, να κρένει και ν' ακούω, / να βλέπω τα ξανθά μαλλιά και τα δροσάτα χείλη, / πάχουν του ρόδου την βαφή, του μήλου τη γλυκάδα!" / Και το τραγούδι του ήκουσαν οι νιές κ' οι πονδρευμένες / φωνάζανε τα εύμορφα κοράσια κ' οι νυφάδες: / "Ανδρας τον άνδρα ν' αγαπά, σέρνει με το τραγούδι, / και γάμος κι αρραβώνιασμα θα πανλησημονημένα, / και θα διαβαίνει η νύκτα μας δίχως ανδρός το πλάγι, / και το βυζιά του κόρφου μας παιδί δε θ' αναστήσουν!..."»*

Ολόκληρο το ποίημα, «θομμένο» σε παλιές ανθολογίες και εκδόσεις από τον Γ. Τερτσέτη, ανέσυρε στην επιφάνεια ο Ηλίας Πετροπουλος τον Σεπτέμβριο του 1995, στο περιοδικό *Ιχθυεύτης* (τεύχος 14: όπου και το ποροθέτει με τον σχετικό σχολιασμό. Γράφει, μόλις το ο Η. Πετρόπουλος σε κάποιο σημείο: «Με όλο αυτό, δεν θέλω να κατηγορήσω τον ανδρισμό του καχεκτικού Τερτσέτη. Πρόγγμοι, ο Τερτσέτης έγραψε κόποιους στίχους όπου διακρίνεται ο θαυμασμός του για το ωραίο φύλο...» Ποιός κακόβουλος, άλλωστε, θα ήθελε να ομφιοβητήσει ποτέ τον ανδρισμό ενός πρώην δικαστή του Εγκληματοκού Δικαστηρίου του Νουπλίου και του Δικαστηρίου Εφετών της Αθηνάς. Μπορείς να τον πεις καχεκτικό, αλλά όχι και ομοφυλόφιλο!

Κ. Π. Καβάφης: Η οδύνη της γραφής

Από τα πρώτα εκείνο δύσκολο χρόνια, όταν ο Κοποδίστριας έφερε την πατάτα και ο Ροβινσώνας Κρούσος του Νταφόου είδε την πρώτη του μετάφραση στα ελληνικά, κόνουσε ένα όλμα στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Το δίπολο της γκέι λογοτεχνίας τον κοιρό εκείνο ήταν ο Νοπολέων Λοποθιώτης εντάς Ελλάδος και ο Κωνσταντίνος Καβάφης στον ευρύτερο ελληνισμό της διασπαράς. Ο Λοποθιώτης στην Αθήνα και ο Καβάφης στην Αλεξάνδρεια. Γύρω από αυτούς περιστρέφονταν οι πιο δηλητηριώδεις φιλολογικές συζητήσεις και μοχητικές αντιποροθέσεις, οι οποίες έποιναν μερικές φορές τη μαρκρή λιβελογραφημάτων. Διότι, όταν σε θέματα παιητικής υπειέρχονται ζητήματα αισθησιασμού και ηδυπάθειας –για να μην πούμε κιναιδισμαύ–, το μίγμα είναι εκρηκτικό. Η ποιότητα των επιθέσεων εξαρτιόταν και τότε, όπως και τώρα, από την πνευματική και λογοτεχνική εμβέλεια του γράφοντος. Ο Κωστής Παλομάς, λόγου χόριν, ορκιαμένος πολέμιος του Καβάφη στην Αθήνα, είχε πει χαρακτηριστικά: «Όλες οι επιδημίες έρχονται από την Αίγυπτα!»...

Μάταιο ο Κοβόφης είχε γράψει: *«Απ' όσα έκασμο κι απ' όσα είπο, να μη ζητήσουνε να βρουν ποιός ήμουν»*. Από την επόμενη κιόλας ημέρα του θανάτου του, έπιασαν οι κοβαφολόγοι δουλειά. Πού αλλού θεμελιώνεται ένα παιητικό έργο αν όχι στον κόσμο των αισθήσεων; Μιο ολόκλη-

Οι «καταραμένοι» του έρωτα

της Μαρίας Καμπαγιαννάκη

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ρη μερίδα κριτικών, με πρώτο διδάξαντα τον Τίμο Μαλόνο που εξέδωσε το βιβλίο του *Ο Ποιητής Κ. Π. Καβάφης* έναν μόλις μήνα μετά τον θάνατο του ποιητή, βάλθηκαν να ερμηνεύσουν το σύνολο της καβαφικής ποίησης υπό το φως των αμοφυλόφιλων ερωτικών επιλογών του και της στομικής ψυχολογίας του. Ήταν, όμως, πράγματι αμοφυλόφιλος ο Κ. Π. Καβάφης ή μήπως απλώς αυνανιζόταν; Αυτό το... θεμελιώδες ερώτημα (που έχει τεθεί και για τον Γιώργο Ιωάννου, δεδομένης της εμμονής που επιδεικνύει στο διηγημάτό του σε ζητήματα ουνονισμού) απαντάται στο βιβλίο του κριτικού και συγγραφέα Ι. Μ. Χατζηφώτη, εκπροσώπου της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας μέχρι πριν από λίγο καιρό (προ της εκλογής του νέου Αρχιεπισκόπου Χρυστόδουλου), ο οποίος έγραψε τα *Καβαφικά* για να αφαιρέσει τον «πέπλο του μύθου» από τη ζωή του Καβάφη: Κοτά την όποσή του, η ερωτική ζωή του ποιητή ήταν «μονήρης»! «Οι έρωτες του Καβάφη ήταν επιθυμίες που η εκτόνώσή τους γινόταν με τρόπο πολύ αδυνήρο», αποφαίνεται ο Ι. Μ. Χατζηφώτης.

Τι εννοούσε, λοιπόν, ο Καβάφης, όταν έγραφε στις εξομολογήσεις

Καμία ελπίδα δεν υπάρχει παρεκτός αν σταματήσω. Θεέ μου, βοήθη με. 16 Μαρτίου 1897». Και μετά πάλι: «Αγωνία, αγωνία. Τι βοσσανιστήρια υπέφερα. Έπεσα να καιμηθώ στις 3 τα πρωί. Ενέδωσα και πάλι. Φρίκη, φρίκη». Και μετά: «Να σωθώ, να σωθώ, να σωθώ. Φτάνουν το βοσσανιστήριο όπου κυλιέμαι τώρα και που φθείρουν τον οργανισμό μου, λευκαίνουν το μαλλιά μου και μου δίνουν μια όψη φρικώδη». Και ξανά: «Τι νο κάμω; Αλλά ν' απαφασίσω, ν' απαφασίσω, ν' απαφασίσω. Αποφασίζω, αποφασίζω. Μα τι έκανε, τέλος πάντων, τις νύχτες; Τι συμπέρασμα βγάζουμε; Οι καβοφιστές διαφωνούν μεταξύ τους.

«Βιδάνιον οσκαρουαλδισμού»...

Η περίπτωση Λαπαθιώτη είναι διαιρέτικη. Το σπακαρύφωμο της εναντίον του επιθέσεως ήρθε από τον καυστικό λόγο Χαρίλαο Παπαντωνίου, αδελφό του Ζαχαρία Παπαντωνίου με το *Ψηλά Βουνά*, ο οποίος εξεμάνη εναντίον του Λαπαθιώτη σε έναν λίβελο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Μπουκέτο*, το 1927 (τεύχος 1337). Ίδου κάποι-οι από τους χαρακτηρισμούς που χρησιμοποίησε: «Αρσενική "κερένια κούκλα"» (αναφορά στο μυθιστόρημα *Η Κερένια Κούκλα* του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου, ιδρυ-

τη της Νέας Σκηνής), «περικόσμητον μηδέν», «υπέδοφος χαρακτήρος», «βιδάνιον οσκαρουαλδισμού» (από τον Όσκαρ Ουάιλντ, το *ίνδαλμα του Λαπαθιώτη*), «φιλολογική Δράγα, διορκώς ψευδεγκυμονούσα έργα» (από τη βασίλισσα της Σερβίας Δράγα, μια καλλονή της εποχής που διαρκώς «ψευδεγκυμονούσε», ενώ στην πραγματικότητα ήταν στείρα με αποτέλεσμα να τεθεί θέμα έκπτωσης του βασιλικού ζεύγους – ένα από τα σκάνδαλα του Μεσοπολέμου), «λογοτεχνικόν και φιλοσοφικόν απομύζωμα, ωροίον χράγμα θανάτου, διακόσμητας και διόγλυφος σφραγίς φθοράς, εξω πλέον του αισθητικού υμψώνος και υμεναίου, σκήθειτον ευώδες πτώμα» και άλλα πολλά, σε ένα ανηλεές σφυροκόπημα.

Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας, μέσα στην άσφογη καθαρεύουσα του ιβρεολογίου, ότι ο λιβελογράφος είναι ιδιαίτερα αιχμηρός σε ζητήματα ηλικίας και γαστρίτις, στα σημεία δηλαδή σκιβιάς όπου ευπισθητοποιούνται οι γκέι: «Χαίρε ρόδον τσ μαραμένον», έγραφε. «χάιρε κρίνε διάσηπτε από το φθινοπωρα των ετών. Χοίρε χειμώνανθε, με όνειρον μόνον αρώματος πλέον. Χαίρε λιπαθυμίο ζωής. Χαίρε

πολύ κβδηλου και υποππου όμως κατα το περιεχομενον και την ποιη-
τητα. Χαιρε ο φαινόμενος ως να είσαι διαρκώς φορτωμενος εις φρικώ-
δες αλληλαπερίπλεγμα»!

Και ενώ μυστικό δεν ήταν –στην εποχή του τουλάχιστον–, ο Άρης Δι-
κταίος κατηγορήθηκε, μερικές δεκαετίες αργότερα, ότι υποθάλλει
τα φαινόμενα της ομοφυλοφιλίας γράφοντας για τη ζωή του Ν. Λαπα-
θιώτη. Απολογούμενος, ο Α. Δικταίος παρέδωσε, το 1965, ένα υπόμνη-
μα –ενώπιον του κ. Πτακματοδίκου ως ανακριτού του 5ου Τμήματος–
όπου έγραφε ότι σκοπός της μελέτης ήταν: «Να εξηγήσω, το κατά δύ-
ναμιν πειστικώς, πώς ο τόσο προικισμένος άνθρωπος αυτός ουχί
μόνον δεν έδωσε τελικώς ό,τι ως ταλέντο υπέσχετο, παρά και ως
απλούς άνθρωπος απέτυχε: αυτοκτόνησεν. Διοτι, βεβαίως, η αυτο-
κτονία δεν δύναται να θεωρηθεί ως τα κορύφωμα της επιτυχίας εις
την ζωή».

Και ο Α. Δικταίος, όμως, με όλη την κατανόησή του, δεν ήταν λιγότερο
χαλερικός στη μελέτη του *Ναπαλέων Λαπαθιώτης: Η Ζωή του -
Τό Έργο Του*, όπου περιγράφει λεπτομερώς πώς του είχε φανεί ο Λα-
παθιώτης την πρώτη φορά που τον συνάντησε, στο εστιατόριο «Ελλη-
νικό», της γωνίας Δώρας και Σατωβριόνδου (ο Α. Δικταίος ήταν τότε
τρυφερός έφηβος και επίδοξος λογοτέχνης και ο Ν. Λαπαθιώτης με-
σόκοπος, καταξιωμένος ποιητής που τον ακαλουθούσε ο θρύλος του
νυκτόβιου). Όταν τον είδε ξοφνικά μπραστά του, μάλλον θα τον ονα-
γνώρισε από τη φωτογραφία του. Γρόφρει: «Έμοιοζε, σίγουρα, πολύ με
τη φωτογραφία του, με τη διαφορά ότι το παχουλό της φωτογραφίας
γινόταν πλαδαρό στην πραγματικότητα και το σχετικό κυριαρχημένο
και σχεδόν ανδρικό ύφος σ' αυτήν γινόταν, τώρα, οπροσηχημάτιοτα
μαλακό, νωχελές ως το γυναικείο. Ο αξιοπρεπής κύριος της φωτο-
γραφίας έμοιαζε, τώρα, με μίαν πάντα αξιοπρεπή, βέβαια, παρα τα γε-
λάκια που του ξέφευγαν πάτε πάτε, καλαπερασμένη μεγαλοκοπέλα.
Τα γαλανό μάτια του, πιθανώς όμορφα έναν άλλον, παλιότερα, καιρό,
ήταν οβησμένα και οσκουλισμένα από κάτω. Το χρώμα του πολύ λευ-
κό, σαν πασπαλισμένο με πούδρα ύστερα από ξύρισμα. ("Caloderma",
οκέφθηκα κείνη τη στιγμή, με θυμηδία, καθώς ο νους μου πήγε σ' αυ-
τήν την πομπάλαιη μάρκο σούντρας.)»

Και άλλοι ποιητές του Μεσοπαλέμου, λιγότερα γνωστοί, που ανήκαν
στον στενό κύκλο του Ν. Λαπαθιώτη ήταν άνθρωποι της νύχτας,
άνθρωποι του πάθους. Ο πιο στενός φίλος του, ο ποιητής Μήτσος
Παπανικολάου, βρέθηκε νεκρός από ναρκωτικά, πεσμένος έξω από
μια πόρτα. Ένας άλλος, ο Γ. Τσουκαλάς, που έγραψε και το βιβλίο *Κου-
ρασμένος σπ' τον Έρωτα* (εκδόσεις «Εκλεκτή Βιβλιοθήκη», Αθήνα
1965), περιέγραφε τις βόλτες τους με τον Λαπαθιώτη στους βαθείς
ίσκιους του Ζαππείου, όπου γινόταν το νυχτερινό cruising με κάθε
λαγής «εφιαλτικά πλάσματα»: «Με περιέφερε μέσα στο πάρκο του
Ζαππείου τις μεταμεσονύκτιες ώρες σα νά 'θελε να μου δείξει έναν
ζωολογικό κήπο».

ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΚΤΣΗΣ

Το ηθικοπλαστικό στοιχείο δεν λείπει από την γκέι λογοτεχνία – ούτε και το θρησκευτικό συναίσθη- μα. Αντιθέτως, ορισμένες φορές διογκώνεται διά της αντιπαραβολής του με την αμαρτία

Κάνοντας ένα νέα άλμα πάνω από τη δεκαετία της Κατοχής και του
Εμφυλίου, φθάνουμε στο μεταπολεμικό χρόνο, όπου κινήθηκαν δύο
κορυφαίες μορφές της νεοελληνικής πεζογραφίας: ο Κώστας Τα-
χταής και ο Γιώργος Ιωάννου. Καθένας ουνιατό διαφορετική περί-
πτωση – όσον αφορά τόσο στα γραπτά τους όσο και στον βαθμό στον
οποίο εκτέθηκαν στα δημόσια οίσθημα. Οι αναφορές στην ομοφυλοφι-
λία τους είναι άλλοτε απροκάλυπτες –κυρίως στην περίπτωση του Τα-
χταή– και άλλοτε περιτέχνως διατυπωμένες, όπως στην περίπτωση
του Ιωάννου.

Κάτι ήξερε ο Γ. Ιωάννου από κοινωνική καταπίεση όταν έγραφε, στο
διήγημά του *Τα εβραϊκά μνήματα*: «Ένωθες την ερημιά γεμότη αν-
θρώπων που σγκομαχούσαν. Λένε πως μόλις παίρνει να νυχτώνει κα-
τι τους πιάνει. Παρατούν σπίτι, οικογένεια και τα πάντα και ξεβράζο-
νται εκατοντάδες απ' όλες τις διευθύνσεις. Κάθε βράδυ, τα παιδιά
όλα για όλα. Δεν είναι στο χερι τους να κάνουν κι αλλιώς. Ο ναύτης
ή ο φαντάρ, στη φτώχη τους την καρδιά, έχει πολλά προσαντα.
Η στολή δίνει αυτόματα πολλές εγγυήσεις. Είναι νέος, είναι γερός και

ΝΑΦΙΣ
ΛΑΠΑΘΙΤΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

τα, όλα αυτά μπορεί να μην τα έχουν, εκτός από το πρώτο – και είναι, αλήθεια, το βασικότερο. Οι πραγματικά ερωτευμένοι απαφεύγουν βέβαια αυτόν τον τόπο. Δεν τους σκάνει η αγωνία του χώρου. Μας πλησίαζαν παρά πλησιάζουμε. Κατόπιν, ακολουθούσαν οι καθιερωμένες φράσεις». Η επόμενη παράγραφος, που επαναφέρει τη φωνή της ηθικής συνειδησης: «μέσω του διάχυτου ερωτισμού, είναι ενδεικτική της συχνά δισυπόστατης ιδιοσυγκρασίας των ομοφυλόφιλων, όπου η θρησκευτικότητα συνυπάρχει με την αμαρτία: «Είναι βαρύ να βλαδέρνουν τη νύχτα σε χώρους που κατά βάθος πολύ τους σέβονται». Θα μπορούσε να είναι και φράση του Ντίνου Χριστιανόπουλου αυτή.

Ωστόσο, στο ίδιο διήγημα, ο αφηγητής και ο φίλος του πλαγιόζουν τελικά με γυναίκες. Ο Γ. Ιωάννου ήταν πολύ προσεκτικός στις λαβές που θα έδινε. Αναγκαστικά, η προσέγγιση στη ζωή και στα έργα του γίνεται με την ίδια προσοχή, με την ίδια αποξηραμένη, φιλολογική εγκράτεια που τόσο παλύ σχισαίναν ο ίδιος: «Έχω χάσει άδικα των αδίκων τα χρόνια μου με κείνους τους άνοστους λογοτέχνες», εξαρμολογείται στο διήγημα *Για ένα φιλότεμο*, ενώ στην ομώνυμη συλλογή διηγημάτων, όπου αντιπαράβλλει τους «στραφτεράς» εργάτες, «όλο ζωντάνια και ελεύθερο βόδισμο», με τους λαχανιασμένους γραφιάδες στα γραφεία του, γράφει: «Δεν μπορώ να καταλάβω πώς έγινε και μαζεύτηκαν όλες οι μπαγιάτικες φάτσες πάνω στα δική μου κεφάλι. Εκείνα όμως που με απελπίζει περισσότερο είναι πως το ίδιο σχεδόν συμβαίνει και σε όλα τα άλλα γραφεία. Αυτό το διεπίστωσα μάνας μου τελευταία, όταν πάνω στην αγανάκτησή μου είπα ν' αλλάξω και πάλι δουλειά, για να μην τους βλέπω όλη μέρα μπροστά μου. Κατόπιν σκέφτηκα πως θα τους έχει αποξεράνει έτσι, σώμο και καρδιά, το παλύ διόβισμα, τα κλεισίματα ή η βαθειά σκέψη». Πάντως, ο Γ. Ιωάννου δεν άλλαξε δουλειά.

Κώστας Ταχτσής: «Το γούστο μου κάνω»

Ο Κ. Ταχτσής ήταν πια ελεύθερος. Η πλέον ζωντανή περιγραφή του ανθρώπου – του βλέμματός του, του βαδίσματος, του τόπου της φωνής του, δίνεται από τον ομογενή ποιητή Νίκο Σπάνια, φίλο του Ταχτσή, επίσης ομοφυλόφιλο, στο αφιέρωμα του περιοδικού *Οδός Πανός*, λίγα μετά τον θάνατο του Κ. Ταχτσή (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1988, τεύχος 39). «Μια μέρα, χτυπάει η πόρτα του διαμερισμάτος μου», γράφει ο Ν. Σπάνιας που έμεινε ο τη Νέα Υόρκη. «Αυτού του διαμερισμάτος F.C. που είχε οργότερα σταμπάρει η αστυνομία. Ανοιγώ και βλέπω το συμπαθητικό, πανέξυπνο και κοραιτευτικό μαυτράκι του Κώστα Ταχτσή. Σάστισα. Τον φίλησα και τον ρώτησα: «Πώς κι ανακάλυψες το παλάτι - μπαυρδέλο του Νίκου Σπάνια;» «Εγώ! – μου απάντησε, εγώ όλα τ' ανακαλύπτω...» Τα μάτια του έλαμπαν. [...] Με τον Κώστα είχαμε γνωριστεί στην Αθήνα, μετά την απελευθέρωση. Ήταν κονταύλης, ασκίνητος, χοριτωμένος και οφάνταστα περιπαικτικός». Ο Κ. Ταχτσής είχε τότε μόλις εκδώσει το *Τρίτο Σεφάνι* και ενδιαφερόταν για τη γνώμη του Ν. Σπάνια, ο οποίος αρχικά είχε βρει το βιβλίο «γυναικουλίστικο». Ωστόσο, ο Ταχτσής περίμενε τη μεταστροφή του φίλου του – που δεν άργησε να έρθει.

Η αφήγηση του Ν. Σπάνια συνεχίζεται παρουσιάζοντας αμείωτο ενδιαφέρον: «Οι μέρες κυλούσαν με πολύ καλαμπούρι, με "ψώνια" από την απένοντι αγορά σαρκός του Times Square, με τυχοίες γνωριμίες που σπυχνό κατέληγον στο κρεβάτι. Όμως η απογοήτευση του Ταχτσή επειδή δεν διάβασε το *Τρίτο Σεφάνι* του ήταν σταθερή και συχνά εκδικητική... Μια μέρα αποφάσισα να σκουπίσω κάτω απ' τα κρεβάτια. Από μια βαλίτσα του Ταχτσή ξετυλιγόταν στον σερπαντίνα μια μούρη γυναικεία κάλσα. Ανοιξο τη βαλίτσα και βρήκα μέσα σουτιέν, κυλότες μεταξωτές, γυναικεία μεσαφόρια και μια ερυθροβοφή γυναικεία περούκασαν αυτή που φορούσε η Ρίτα Χέιγουορθ στην *Κάρμεν*. Όταν γύρισε ο Κώστας σπίτι και του είπα ότι άθελά μου έμαθα το μυστικό του, μου λέει: "Κι ύστερο; Το γούστο μου κάνω. Ντύσου και συ. Γιατί δεν ντύνεσαι και συ;" «Είμαι ότσαλος. Θα με αναγνωρίσουν στο πι και φι κι εδάλλου – εδω έκανα μια θεατρική πούση καθώς το συνηθίζω πρακειμένου να τονίσω κάτι το σημαντικό – μ' αυτό που κάνεις αφοιρείς την αξιοπρέπεια από την ομοφυλοφιλία. Αν οι άνδρες, στην τύφλα τους, θεωρούν πως πάνε με γυνσικό, τότε εμείς οι ομοφυλόφιλοι χάνουμε το παιχνίδι...» Ο Κώστας σήκωσε τους ώμους του και ήταν σαν να μου έλεγε: «Χρυσό μου, τη βολή μου θέλω: εγώ θέλω να χαρώ κι όχι να παλεμίσω...»»